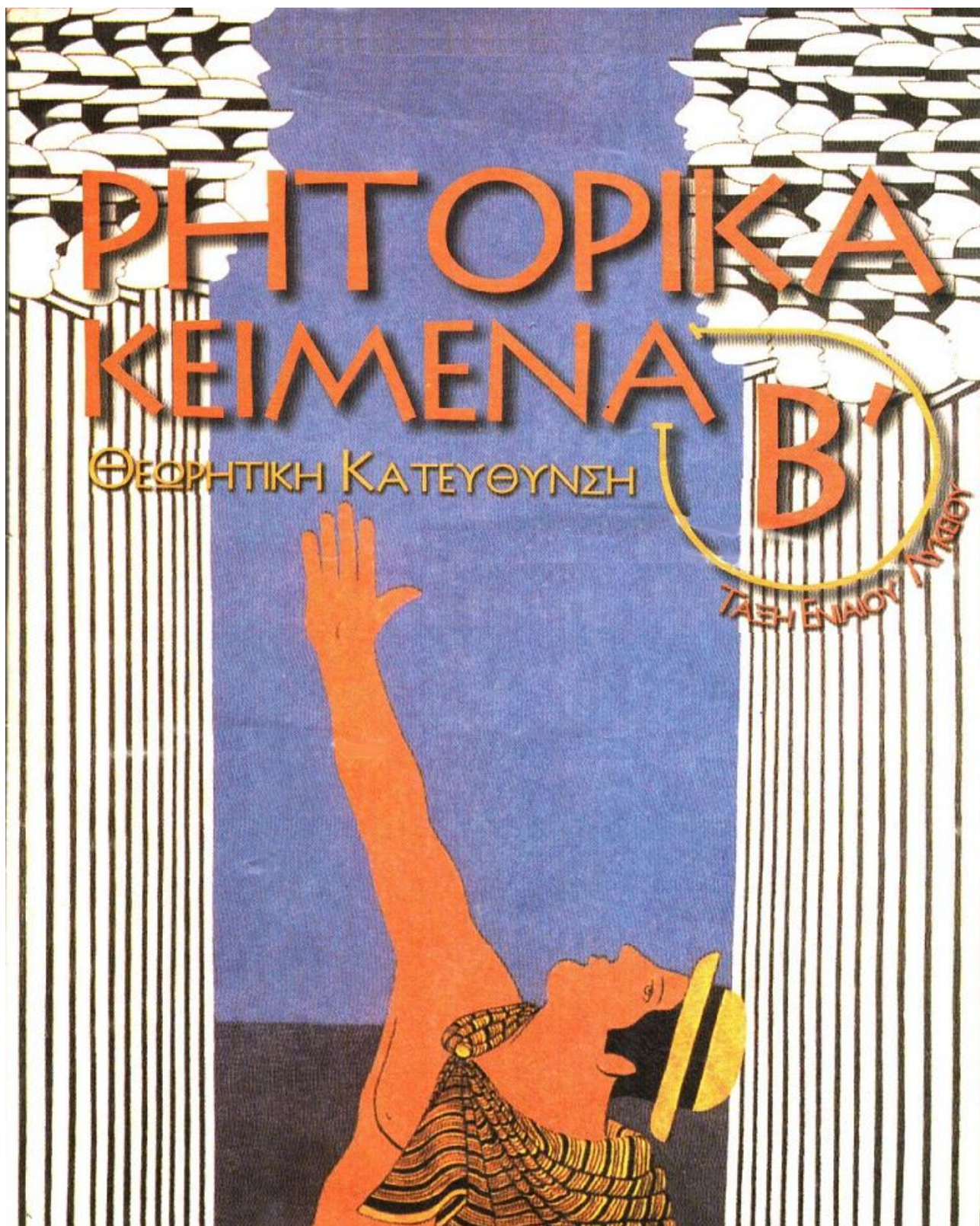

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

Β' ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
2ος ΤΟΜΟΣ

ΡΗΤΟΡΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Β΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ

ΤΟΜΟΣ 2ος

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Κωνσταντίνος Ι. Δάλκος

Χρίστος Ι. Δάλκος

Γεώργιος Π. Μανουσόπουλος

Νικόλαος Ι. Μπονόβας

Σπυρίδων Α. Παργινός

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΕΪΚΟΥ, Σύμβουλος

ΣΩΤΗΡΗΣ ΓΚΛΑΒΑΣ, Μόνιμος Πάρεδρος

ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΡΙΣΗΣ

**Ιωάννης
Αναστασίου**

**Καθηγητής
Πανεπιστημίου
Ιωαννίνων**

**Αριστείδης
Δουλαβέρας**

Σχολικός Σύμβουλος

**Κώστας
Κοτзиούλας**

**Καθηγητής Β/θμιας
Εκπαίδευσης**

**Σχεδιαστής κωμικογραφημάτων
Εξώφυλλο**

**Νότης Κατσέλης
Σπύρος Σιάκας**

Με απόφαση της ελληνικής κυβερνήσεως τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται απο τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτικών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν.

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

ΡΗΤΟΡΙΚΑ

ΚΕΙΜΕΝΑ

**Β΄ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ**

ΤΟΜΟΣ 2ος

ΑΘΗΝΑ

ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ

ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ

Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(Ακριτίδου Ελένη)

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Το εικονογραφικό υλικό του βιβλίου προέρχεται από εκδόσεις διαφόρων εκδοτικών οίκων τους οποίους το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο θερμά ευχαριστεί. Ιδιαίτερως ευχαριστεί την Εκδοτική Αθηνών και το Μορφωτικό Ίδρυμα της Εθνικής Τραπέζης από βιβλία των οποίων έχει ληφθεί το μεγαλύτερο μέρος του υλικού αυτού. Το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο

ΟΙ ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

A.	Αντικείμενο
α.ε.	αρχαία ελληνική (ή αρχαιοελληνικό)
Aθ.	Αθήνα
αι.	αιώνας
βλ.	βλέπε
δηλ.	δηλαδή
ενν.	εννοείται
κ. ε(ξ).	και εξής
κ.τ.τ.	και τα τοιαύτα
λατ.	λατινικό
λ.	λέξη
M.I.E.T.	Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
ν. ε.	νέα Ελληνική (ή νεοελληνικό)
πρβλ.	παράβαλε
π.Χ.	προ Χριστού
ρ.	ρήμα
ΣΑΕ	Συντακτικό Αρχαίας Ελληνικής
Υ.	Υποκείμενο

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ

Ἑπὲρ τῆς Ῥοδίων Ἐλευθερίας

Ἑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν

Ο Δημοσθένης (Γλυπτοθήκη της Κοπεγχάγης)

ΒΙΟΣ - ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗ

Η νεότητα

Ο Δημοσθένης ανήκει στις μορφές εκείνες της αρχαιότητας για τις οποίες έχουμε αρκετά εξακριβωμένες πληροφορίες για τη ζωή τους, κυρίως για τη νεότητα τους.

Γεννήθηκε το 384 π.Χ. στο δήμο Παιανίας της Αττικής. Ο πατέρας του, που ονομαζόταν κι αυτός Δημοσθένης, ήταν πλούσιος Αθηναίος, ιδιοκτήτης δύο εργοστασίων μαχαιροποιίας και κλινοποιίας. Η μητέρα του Κλεοβούλη ήταν ελληνοσκύθισσα, κόρη του Αθηναίου Γύλωνα, πάππου του Δημοσθένη, ο οποίος εξόριστος στον Εύξεινο Πόντο (Ταυρική Χερσόνησος), είχε παντρευτεί γυναίκα σκυθικής καταγωγής, μητέρα της Κλεοβούλης.

Σε ηλικία επτά ετών ο Δημοσθένης έχασε τον πατέρα του, ο οποίος με διαθήκη όριζε κηδεμόνες του ανήλικου γιου του και της πενταετούς κόρης του και διαχειριστές της περιουσίας του δύο ανεπιούς του, τον Άφοβο και τον Δημοφώντα κι έναν παλιό του φίλο, τον Θηριππίδη. Μετά την ενηλικίωση του ο Δημοσθένης αποδόθηκε σε πολυετείς δικαστικούς αγώνες κατά των κηδεμόνων του («ἐπίτροποι») για κακοδιαχείριση της περιουσίας που τους εμπιστεύτηκε ο πατέρας του. Για ν' ανταποκριθεί σ' αυτές τις δραστηριότητες αλλά και για ν' αποκτήσει ρητορική μόρφωση, αυτονόητη για τους νέους της εποχής του με πολιτικές φιλοδοξίες, μελέτησε από νέος τη ρητορική τέχνη, κλεισμένος κυριολεκτικά μέσα στο σπίτι του, μακριά από την ξεγνοιασιά και τις συνηθισμένες δραστηριότητες των συνομηλίκων του, που χαίρονταν τη νιότη τους.

Φαίνεται ότι και η λαμπρή απολογία του πολιτικού και δεινού ρήτορα Καλλίστρατου, ο οποίος ασκούσε τότε την εξουσία στην Αθήνα, κατά τη λεγόμενη δίκη του

Ωρωπού (366 π.Χ.)¹, θα άσκησε επάνω στον 17χρονο ήδη Δημοσθένη ισχυρή επίδραση και θα τον έστρεψε προς τη ρητορική τέχνη. Παράλληλα θα του ενίσχυσε την επιθυμία και το ενδιαφέρον για την ενασχόληση με τα κοινά, από αγάπη για την πατρίδα.

Εκτός από τις προσωπικές του μελέτες και παράλληλα μ.' αυτές έγινε μαθητής του Ισαίου (Αθηναίου πολίτη γεννημένου στη Χαλκίδα), έμπειρου και ειδικού στις κληρονομικές υποθέσεις λογογράφου και σπουδαίου ρητοροδιδάσκαλου της εποχής μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο².

Πρώτοι δικανικοί λόγοι

Καρπός της προηγούμενης προετοιμασίας του είναι οι πέντε δικανικοί λόγοι του³ εναντίον των κηδεμόνων του (ή προσώπων που εμπλεκονται ποικιλοτροπως στις κληρονομικές του υποθέσεις). Παρά τη νεότητά του διακρίνει κανείς σ' αυτούς «νεανική κοσμιότητα» αλλά και «μια εκπληκτική σιγουριά» κι ένα «πάθος ώριμο και κυριαρχημένο», ασυνήθιστο για την εποχή του (W. Jaeger).

1. Σύμφωνα με τη μαρτυρία του Πλουτάρχου (Δημοσθένης, 5) ο νεαρός Δημοσθένης πέρασε στο χώρο της δίκης κρυμμένος πίσω από τον παιδαγωγό του.

2. Πιστεύεται ότι υπήρξε επίσης μαθητής του Ισοκράτη και του Πλάτωνα και ότι αντέγραψε ιδιοχείρως οκτώ φορές το έργο του Θουκυδίδη.

3. Κατ' Άφόβου Α' και Β', Πρὸς Άφοβον Ψευδομαρτυριῶν, Πρὸς Όνήτορα έξούλης Α' και Β' («Έπιτροπικοί»).

Η επιτυχία σ' αυτές τις δίκες τον εμπύχωσε ώστε να συνεχίσει τη σπουδή της ρητορικής τέχνης και τη γενικότερη πνευματική του μόρφωση και καλλιέργεια. Παράλληλα με τη φροντίδα αυτή αγωνίζεται να διορθώσει ατέλειες και αδυναμίες σωματικές, τις οποίες η φύση του είχε κληροδοτήσει.

Η ίδια όμως η φύση τον είχε προικίσει με αδάμαστη θέληση, χάρη στην οποία, με υπομονή και πείσμα, «άσκησε την ορθοφωνία του (βάζοντας χαλίκια μέσα στο στόμα του), τη φωνή του (με το να ρητορεύει τρέχοντας) και την ηθοποιία του (μιλώντας μπροστά στον καθρέφτη)» (Jacq. de Romilly).

Λογογράφος

Για πολλά χρόνια ύστερα ο Δημοσθένης άσκησε το επάγγελμα του λογογράφου, χωρίς να έχει ουσιαστική οικονομική ανάγκη γι' αυτό, αλλά ωθούμενος κυρίως από ένα εσωτερικό πάθος. Για τον ίδιο λόγο δίδασκε ιδιωτικά σε νέους την τέχνη του λόγου, ώστε να είναι ικανοί να υπερασπίζονται οι ίδιοι τα συμφέροντά τους στα δικαστήρια.

Από τα πρώτα αυτά χρόνια της ζωής του ως λογογράφου σώζονται λίγοι δικανικοί λόγοι. Ίσως η φήμη του ακόμη δεν ήταν πολύ μεγάλη και αυτοί οι λόγοι του είχαν βίο εφήμερο. Αντίθετα, πολύ περισσότεροι δικανικοί του λόγοι μας σώζονται από τα μεταγενέστερα χρόνια, όταν ο Δημοσθένης, φτασμένος πια πολιτικός ρήτορας, προσφέρει τις υπηρεσίες του σε δημόσιες και ιδιωτικές δίκες συγγράφοντας λόγους για άλλους.⁴

4. «Υπὲρ Φορμίωνος παραγραφή, Πρὸς Πανταίνετον παραγραφή, Πρὸς Βοιωτὸν περὶ τοῦ ὀνόματος, Κατὰ Κόνωνος αἰκ(ε)ίας (= ιδιωτική καταγγελία για σωματική βλάβη), Ἔφεσις πρὸς Εὐβουλίδην κ.λπ.

Δικανικοί λόγοι δημόσιοι (εσωτερική πολιτική)
Οι λόγοι του σε δημόσιες πολιτικές δίκες (σε δίκες με πολιτικό περιεχόμενο) είναι αυτοί που σηματοδοτούν τη στροφή του Δημοσθένη προς την πολιτική. Η κρίσιμη χρονιά είναι το 355 π.Χ. που γράφτηκε ο λόγος Κατ' Άνδροτίωνος και ακολουθούν οι λόγοι Πρὸς Λεπτίνην (354) και Κατὰ Τιμοκράτους (353). Στους λόγους αυτούς επιτίθεται κυρίως κατά της οικονομικής πολιτικής των κυβερνώντων (επικεφαλής τους είναι ο ηλικιωμένος Αριστοφώντας), που είχαν οδηγήσει το κράτος σε οικονομική εξαθλίωση και τη δημόσια διοίκηση σε διάλυση. Ο Δημοσθένης βρίσκεται στο πλευρό της αντιπολίτευσης (υπό τον διαπρεπή οικονομολόγο Εύβουλο) και ο πρώτος καθαρά πολιτικός λόγος, που εκφωνείται από τον ρήτορα στην Εκκλησία του Δήμου, ήταν ο Περί τῶν Συμμοριῶν (354). Θεματολογικά κινείται στο ίδιο κλίμα με τους προηγούμενους λόγους και εξετάζει σημαντικά οικονομικά μέτρα του κράτους. Προτείνει, συγκεκριμένα, τη μεταρρύθμιση του τρόπου οργάνωσης των τριηραρχιών, της δαπάνης δηλ. για τον εξοπλισμό των πλοίων, υποχρέωση που είχαν οι εύποροι πολίτες, ενόψει του φημολογούμενου περσικού κινδύνου.

Πολιτικοί λόγοι

Ο τομέας όμως στον οποίον διακρίθηκε ιδιαίτερα ο Δημοσθένης ήταν ο πολιτικός στίβος και οι δημηγορίες του ενώπιον του αθηναϊκού λαού τού άφησαν δόξα αιώνια και τον τίτλο του μεγαλύτερου ρήτορα της αρχαιότητας. Είναι προπάντων εκείνες που αφορούν την εξωτερική πολιτική της Αθήνας, η οποία διέρχεται μεγάλη κρίση από τον Συμμαχικό πόλεμο (357-355 π.Χ.)

και την αυτονόμηση των πόλεων που αποστάτησαν από τη συμμαχία της (Ρόδος, Χίος, Κως, Βυζάντιο). Παράλληλα υφίσταται βέβαια και η περσική απειλή που ποτέ δεν είχε εκλείψει τελείως. Εδώ ανήκουν οι δημηγορίες Περί τῶν Συμμοριῶν (που αναφέραμε), Ὑπὲρ Μεγαλοπολιτῶν (353/52), Ὑπὲρ τῆς Ῥοδίων Ἐλευθερίας (352/51), Κατ' Ἀριστοκράτους (352). Ο τελευταίος αναφέρεται στις σχέσεις της Αθήνας με τον Κερσοβλέπτη, βασιλιά της Θρακικής Χερσονήσου.

Κωμικογράφημα

Ἀντιμακεδονικός ἀγώνας

Οἱ λόγοι αὐτοὶ προετοιμάζουν τὸ ἔδαφος γιὰ τὴ μεγάλη καὶ ἀνυποχώρητη ἀντίσταση ποὺ ἀρχίζει ὁ Δημοσθένης κατὰ τοῦ βασιλιά τῆς Μακεδονίας Φιλίππου με τὸν λόγο τοῦ Κατὰ Φιλίππου Α' ποὺ ἐκφωνεῖται τὸ 351 π.Χ. Εἶναι ἡ ἀρχὴ ἐνὸς δραματικοῦ, σκληροῦ καὶ ισόβιου ἀγώνα τοῦ Δημοσθένη ἐναντίον τῶν Μακεδόνων καὶ τοῦ Φιλίππου, τὸν ὁποῖο θεωρεῖ τώρα τὸν πιο επικίνδυνον ἐχθρὸ τῆς Ἀθήνας. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος ποὺ ἔρχεται ὁ ρήτορας σὲ πλήρη ἀντίθεση με τοὺς ὀπαδοὺς τοῦ φιλομακεδονικοῦ κόμματος, τὶς ἰδέες τοῦ ὁποῖου ἐκφράζουν ὁ Αἰσχίνης, ὁ στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς Φωκίων καὶ ὁ Ἰσοκράτης, ὁ κατεξοχὴν κήρυκας καὶ εἰσηγητὴς τῆς Πανελληνίας Ἰδέας, τῆς ἐνώσεως δηλ. ὅλων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Φιλίππου γιὰ τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Περσῶν. Στὰ πλαίσια αὐτῆς τῆς ἀδυσώπητης διαμάχης

του με τον Φίλιππο ανήκουν οι άλλοι τρεις λόγοι του Κατὰ Φιλίππου (ο Β' το 344, οι Γ' και Δ' το 341), οι τρεις Όλυνθιακοί (349), ο Περί τῆς Εἰρήνης (346), ο Περί τῆς Παραπρεσβείας (343) και ο Περί τῶν ἐν Χερρονήσῳ (341).

Ακολουθούν δύο λόγοι του, ο Περί τοῦ Στεφάνου (330) και ο Κατ' Ἀρίστογείτονος (327), και οι δύο δικανικοί λόγοι, που κλείνουν το συγγραφικό του ἔργο. Ο πρώτος είναι «ο διασημότερος και προσωπικότερος λόγος του Δημοσθένη» και αποτελεί αναδρομή στο παρελθόν το δικό του και της πόλης του ¹.

1.Στον Δημοσθένη αποδίδονται επίσης δύο πανηγυρικοί λόγοι, ο Ἐπιτάφιος (338), για τους νεκρούς της μάχης της Χαιρώνειας και ο Ἐρωτικός. Επίσης ἕξι Ἐπιστολαὶ και πενήντα ἕξι Προοίμια. Του Ἐρωτικοῦ, τεσσάρων Ἐπιστολῶν και αρκετῶν Προοιμίων ἀμφισβητεῖται η γνησιότητα.

Το τέλος

Τα τελευταία χρόνια της ζωῆς του είναι δραματικά και τραγικά. Εμπλέκεται το ὄνομά του σε μια κατάχρηση μέρους των χρημάτων που εἶχε αρπάξει ο ταμίας του Μ. Αλεξάνδρου Ἄρπαλος και εἶχε καταφύγει στην Αθήνα.

Κωμικογράφημα

Παρότι δεν αποδείχτηκε η ενοχή του, καταδικάστηκε σε πρόστιμο πενήντα ταλάντων, το οποίο αδυνατούσε να καταβάλει και γι' αυτό δραπέτευσε από τη φυλακή στην Αίγινα-Τροιζήνα. Μετά τον θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου (323 π.Χ.) οι συμπατριώτες του τον ανακάλεσαν από την Αίγινα, από την οποία επανήλθε θριαμβευτικά και πρωτοστάτησε στην εξέγερση των άλλων Ελλήνων κατά των Μακεδόνων. Όταν όμως οι Αθηναίοι και οι σύμμαχοι τους νικήθηκαν στην Κραννώνα της Θεσσαλίας (322 π.Χ.), κατ' απαίτηση των νικητών Μακεδόνων εισάγονται σε δίκη οι πρωτεργάτες αυτής της εξέγερσης. Ο Δημοσθένης για ν' αποφύγει τη βέβαιη καταδίκη καταφεύγει στο μικρό νησί Καλαύρ(ε)ια (τον σημερινό Πόρο) και ζητά άσυλο στο βωμό του ναού του Ποσειδώνα. Περικυκλωμένος από ανθρώπους του εχθρού αναγκάζεται να αυτοκτονήσει πίνοντας το δηλητήριο που είχε πάντα μαζί του κρυμμένο στον κονδυλοφόρο του. Αυτό το τέλος είχε ο διασημότερος

ρήτορας της αρχαιότητας που πρόβαλε σθεναρή «πνευματική αντίσταση κατά των δυνάμεων της εποχής του» και θεωρήθηκε «ο άτυχος τελευταίος πρόμαχος της Ελληνικής ελευθερίας» (W. Jaeger). Ο Πλούταρχος (Δημοσθένης, κεφ. 30) αναφέρει ότι ύστερα από 42 χρόνια ο δήμος των Αθηναίων τιμώντας τον Δημοσθένη όπως του άξιζε τού έστησε στην αγορά χάλκινο ανδριάντα και ψήφισε να τρέφεται στο Πρυτανείο ο κάθε φορά μεγαλύτερος απόγονος του. Στη βάση του ανδριάντα επέγραψαν το πολυθρύλητο επίγραμμα: εἶπερ ἴσην ῥώμην γνώμη, Δημόσθενες εἶχες, οὔ ποτ' ἂν Ἑλλήνων ἤρξεν Ἄρης Μακεδών.
(= Αν είχες, Δημοσθένη, δύναμη τόση, όσο και νου δεν θα κυριαρχούσε ποτέ στην Ελλάδα ο Μακεδονικός Άρης, δηλ. οι Μακεδόνες).

Αξία του έργου του Δημοσθένη

Έχει διατυπωθεί η άποψη ότι τον 4ον αι. π.Χ. τον βλέπουμε με τα μάτια του Δημοσθένη. Πράγματι το έργο του έχει μεγάλη ιστορική αξία. Ο ίδιος είναι ενεργός πολιτικός, συμμετέχει στα πολιτικά δρώμενα της εποχής του, τα επηρεάζει, τα διαμορφώνει. Αρχικά συμπλέει με τους φιλειρηνιστές. Όταν διαπιστώνει όμως πως αυτό το «πνεύμα» οδηγεί στον ατομικισμό, στην ευμάρεια και στην αποφυγή της στράτευσης, δηλ. ζημιώνει την πατρίδα του, αντιδρά, εξεγείρεται και επιτιμά τους συμπολίτες του. Γίνεται ο αγωνιστής-ηγέτης της εθνικής ενότητας των Ελλήνων, εναντίον του Φιλίππου όμως και των διαδόχων του, κι όχι εναντίον των Περσών, που ήθελε ο Ισοκράτης.
Έτσι παρελαύνει μέσα από τους λόγους του η κοινωνική ζωή, η εσωτερική και η εξωτερική πολιτική της Αθήνας του 4ου αι. π.Χ.

Στους δικανικούς λόγους του έχουμε ανάγλυφη την εικόνα της αθηναϊκής κοινωνίας με τις ποικίλες οικονομικές, κοινωνικές και αστικές δραστηριότητές της (φορολογικό σύστημα, τραπεζικές εργασίες, κληρονομικές υποθέσεις, διαζύγια κ.λπ.). Είναι μια κοινωνία της επιείκειας, χωρίς σχολαστικότητες, με επιφανειακή αξιοπρέπεια και αστική ηθική.

Στους πολιτικούς του λόγους (και σε δικανικούς για πολιτικά θέματα) έχουμε πληροφορίες για ζητήματα εσωτερικής και εξωτερικής πολιτικής. Παρακολουθούμε τις προσπάθειες για οικονομική, διοικητική και ηθική ανόρθωση του αθηναϊκού κράτους από μια ομάδα εκλεκτών Αθηναίων, οικονομολόγων, επιχειρηματιών, διπλωματών και πολιτικών. Είναι όλοι τους εραστές του πνεύματος της παλαιάς, ισχυρής και ένδοξης Αθήνας, που είχε κύρος, γόητρο και επιβολή στον ελληνικό χώρο. Αυτό το πνεύμα θέλουν να αναβιώσουν, τούτο αποτελεί και όνειρο ζωής για τον Δημοσθένη.

Εξάλλου, σχετικά με τον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, παρουσιάζονται στους λόγους του Δημοσθένη πρόσωπα, γεγονότα, καταστάσεις, συγκρούσεις, διπλωματικές αποστολές και διαπραγματεύσεις για ειρήνη ή συμμαχία.

Στα πλαίσια της δικής του πολιτικής, με βάση την αρχή «της ισορροπίας των δυνάμεων», βλέπουμε στους λόγους του μια Αθήνα που ενεργεί χωρίς ενδοιασμούς και ηθικές αναστολές, αλλά με κύριο γνώμονα το συμφέρον της. Έτσι συντάσσεται και συμμαχεί άλλοτε με τους Θηβαίους και άλλοτε με τους Σπαρτιάτες.

Αντιστρατεύεται στην προσπάθεια καθεμιάς από τις δύο αυτές αντίπαλες πόλεις ν' αποκτήσει υπεροχή, προβάδισμα στρατιωτικό, εδαφικές επεκτάσεις ή συμμαχικούς δεσμούς που ανατρέπουν τις εκάστοτε ισορροπίες στον ελληνικό χώρο.

Επίσης, οι σχέσεις της Αθήνας με τους συμμάχους της της Δεύτερης Αθηναϊκής συμμαχίας (378/77 π.Χ.), οι κίνδυνοι για την πόλη από τα Μικρασιατικά παράλια (Ευρωπασιατικό πρόβλημα, Μαύσωλος, σατράπης της Καρίας) από το Πελοποννησιακό πρόβλημα (Σπάρτη-Αρκάδες, Μεσσήνη), ή από τον Φίλιππο και τον Αλέξανδρο της Μακεδονίας (Βορειοελλαδικό πρόβλημα), προκύπτουν ανάγλυφα μέσα από τους πολιτικούς του λόγους.

Μεγάλη είναι και η αισθητική αξία των λόγων του, η οποία αναγνωρίζεται από τους μελετητές του έργου του. Κατέχει ο ρήτορας την τέχνη της ηθοποιίας. Έχει δηλ. την ικανότητα να σκιαγραφεί με τον λόγο του (ως λογογράφος) τον εσωτερικό κόσμο και τον χαρακτήρα των πελατών του. Κάθε φορά ο λογογράφος μεταμορφώνεται σε πρόσωπο ξεχωριστό της υψηλής κοινωνίας, σε «καλόκαρδο επαρχιώτη», σε «κλαψιάρη τραυματία πολέμου», σε «κατεργάρη» ή σε «φιλήσυχο μικροαστό».

Εξάλλου, ο λόγος του γενικά, ορμητικός, τολμηρός, ζηηρός, λαμπρός, οδηγεί με αργό ρυθμό στην κλιμάκωση των νοημάτων για να καταλήξει, ίσως απροσδόκητα, σ' ένα σύντομο αλλά σαφές και αποστομωτικό για τον αντίπαλο συμπέρασμα. Με την καλοδουλεμένη και φροντισμένη μορφή τους οι λόγοι του Δημοσθένη χαρίζουν μεγάλη φήμη στον δημιουργό τους και παράλληλα αποτελούν ένα απολαυστικό ανάγνωσμα. Είναι ένα σπουδαίο μέσον πνευματικής ψυχαγωγίας για τον αναγνώστη.

Ο χώρος της μάχης των Λευκτρών. Διακρίνεται το κάτω τμήμα του τροπαίου της μάχης. Σύγχρονη αναπαράσταση. (Εκδοτ. Αθηνών)

Η Β' Αθηναϊκή Συμμαχία το 355 π.Χ. (Εκδοτ. Αθην.)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΡΟΔΙΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

Εισαγωγή

Η Ρόδος, το πιο μεγάλο νησί της Δωδεκανήσου, κατοικήθηκε τουλάχιστον από το τέλος της νεολιθικής περιόδου. Εγκαταστάθηκαν εκεί αργότερα Κρήτες άποικοι (Μινωίτες) και ύστερα Μυκηναίοι Αχαιοί. Ο Όμηρος μνημονεύει τον βασιλέα των Ροδίων Τληπόλεμο, γιο του Ηρακλή. Ο Τληπόλεμος έλαβε μέρος στην Τρωική εκστρατεία με εννέα πλοία, πράγμα που ίσως σημαίνει μια πολύ πρώιμη, πριν από τη Δωρική κάθοδο, εγκατάσταση Δωριέων στο νησί.

Ρόδος (Λίνδος). Ο λεγόμενος «τάφος του Κλεοβούλου» (Μ.Ι.Ε.Τ.)

Μετά τον Τληπόλεμο δημιουργούνται τρεις Δωρικές πόλεις-κράτη, η Λίνδος, η Ιαλυσός και η Κάμιρος οι οποίες μαζί με την Κω, την Κνίδα και την Αλικαρνασσό ίδρυσαν τη «Δωρική Εξάπολη» με θρησκευτικό κέντρο το ιερό του Απόλλωνος στο Τριόπιο ακρωτήριο της Κνίδου.

Τον 6ο αιώνα δεσπάζει στην πολιτική και πολιτιστική ζωή της Ρόδου η προσωπικότητα του «τυράννου» της Λίνδου Κλεόβουλος. Ο Κλεόβουλος περιλαμβάνεται στον κατάλογο των επτά σοφών της αρχαίας Ελλάδος. Έμποροι και ναυτικοί κυρίως οι Ρόδιοι, προσχώρησαν μετά τα Μηδικά, καίτοι Δωριείς, στην Α' Αθηναϊκή συμμαχία (478/77 π.Χ.) στην οποία παρέμειναν μέχρι το 412 π.Χ., οπότε αποστάτησαν παρά την αντίδραση των δημοκρατικών.

Στην κίνηση αυτή πρωτοστάτησε μια άλλη μεγάλη Ροδιακή προσωπικότητα πανελλήνιου κύρους, ο γιος του Ολυμπιονίκη Διαγόρα Δωριεύς ο οποίος επίσης είχε αναδειχθεί πολλές φορές Ολυμπιονίκης, Πυθιονίκης, Νεμεονίκης και Ισθμιονίκης! Ο Δωριεύς, σπουδαίος στρατιωτικός και πολιτικός, όσο και αθλητής, πέτυχε τη συνένωση («συνοικισμό») των τριών πόλεων-κρατών σε μία μεγάλη πόλη, με μία βουλή. Τη νέα πόλη έκτισαν εκεί όπου ευρίσκεται σήμερα η πόλη της Ρόδου.

Η πολιτική αστάθεια κατά τα τελευταία έτη του Πελοποννησιακού πολέμου και μετά απ' αυτόν (404 π.Χ. κ.εξ.) ήταν φυσικό να επηρεάσει και τη Ρόδο στην οποία οι δύο πολιτικές παρατάξεις, οι φιλαθήναιοι δημοκρατικοί και οι λακωνίζοντες ολιγαρχικοί, ήσαν σχεδόν ισόπαλες. Έτσι η Ρόδος άλλαξε πολλές φορές «στρατόπεδο». Το 378/77 π.Χ. προσχωρεί στη Β'

Αθηναϊκή Συμμαχία. Η πιεστική όμως εις βάρος των συμμάχων συμπεριφορά των Αθηναίων εδημιούργησε δυσαρέσκεις και τάσεις αποστασίας τις οποίες ενίσχυε ο δυνάστης της Καρίας **Μαύσωλος** του οποίου έδρα ήταν η **Αλικαρνασσός**. Απώτερο βέβαια σκοπό είχε την απομόνωση και την προσάρτηση των πλησίων της αρχής του Ελληνικών νησιών.

Το 357 π.Χ. οι Ρόδιοι, Κώοι και Χίοι συμάχησαν με το Βυζάντιο, που ήδη ακολουθούσε εχθρική προς τους Αθηναίους πολιτική, και αρνήθηκαν την καταβολή των συμμαχικών εισφορών («συντάξεων»). Στην εχθρική αυτή κίνηση εναντίον των Αθηναίων πρωτοστάτησαν στη Ρόδο οι ολιγαρχικοί, αλλά και αρκετοί δυσαρεστημένοι δημοκρατικοί πολίτες. Ακολούθησε ο ατυχής για τους Αθηναίους «**Συμμαχικός πόλεμος**» εναντίον των πρώην συμμάχων τους κατά τη διάρκεια του οποίου (357-55 π.Χ.) ο Μαύσωλος πέτυχε την εγκατάσταση στη Ρόδο Καρικών φρουρών.

Ο Συμμαχικός πόλεμος έληξε με περσικό τελεσίγραφο με το οποίο ο Μ. Βασιλεύς απαίτησε από τους Αθηναίους να μην επεμβαίνουν στα εσωτερικά άλλων πόλεων σύμφωνα με τον σχετικό όρο της Ανταλκιδείου ειρήνης (387 π.Χ.). Οι Ρόδιοι ολιγαρχικοί ενισχυμένοι από τον Μαύσωλο κατέλυσαν το δημοκρατικό πολίτευμα και διατήρησαν τις Καρικές φρουρές. Η αποστασία επόμενως από την Αθηναϊκή συμμαχία οδήγησε τη Ρόδο σε Καρική επικυριαρχία.

Μετά τον θάνατο του Μαυσώλου (353/2 π.Χ.) οι Ρόδιοι δημοκρατικοί ίσως κατέλαβαν πάλι για λίγο την εξουσία, έδιωξαν τις Καρικές φρουρές και προσπάθησαν να καταλάβουν την Αλικαρνασσό, πρωτεύουσα της Καρικής δυναστείας. Όμως η σύζυγος και διάδοχος του Μαυσώλου **Αρτεμισία** (353-351 π.Χ.)

φαίνεται πως απέκρουσε την επίθεση και με στρατήγημα κατέλαβε πάλι τη Ρόδο.

Πάντως το 351 π.Χ. δημοκρατικοί Ρόδιοι φυγάδες απευθύνθηκαν στους Αθηναίους και ζήτησαν τη βοήθεια τους. Ο Δημοσθένης αναλαμβάνει την υποστήριξη του αιτήματος αυτού και εκφωνεί στην Εκκλησία του Δήμου τον λόγο «Υπὲρ τῆς Ῥοδίων Ἐλευθερίας».

Ἐχει να αντιπαρατεθεί προς τη φιλειρηνική, στις γενικές της γραμμές, πολιτική του Ευβούλου, το κόμμα του οποίου επικρατεί στην Αθήνα μετά τον Συμμαχικό πόλεμο. Βασική πολιτική της Αθηναϊκής πολιτείας την εποχή αυτή είναι η αποφυγή πολεμικών περιπετειών, όταν δεν διακυβεύονται ζωτικά Αθηναϊκά συμφέροντα. Ἐχει ακόμη ο Δημοσθένης να αντιμετωπίσει την οργή των Αθηναίων εναντίον των Ροδίων των οποίων η αποστασία παρέσυρε την Αθηναϊκή πολιτεία στον ατυχή Συμμαχικό πόλεμο και τη χαιρεκακία επίσης των συμπολιτών του για τα δεινά που εξ αιτίας της αποστασίας εκείνης οι Ρόδιοι υφίστανται.

Οι Αθηναίοι δεν βοήθησαν εν τέλει τη Ρόδο που παρέμεινε υπό Καρική κατοχή μέχρι την κατάλυση του Περσικού κράτους από τον Μ. Αλέξανδρο. Αξίζει όμως ν' ακούσουμε τα επιχειρήματα του μεγάλου ρήτορα με τα οποία προσπαθεί να πείσει τους συμπολίτες του ότι δεν πρέπει να μνησικακούν, αλλά να στέρξουν σε πολεμικές περιπέτειες, για να ελευθερώσουν τους αγνώμονες τέως συμμάχους των.

Η ΔΙΑΡΘΡΩΣΗ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ (§§1-2)

Στα μεγάλα ζητήματα πρέπει ν' ακούγεται όλων η γνώμη, αλλά και να εκτελούνται οι αποφάσεις.

Η ευκαιρία (της βοήθειας που ζητούν οι Ρόδιοι) είναι θεόσταλη και πρέπει ν' αξιοποιηθεί για ν' αποκατασταθεί η φήμη της πόλεως.

ΠΡΟΘΕΣΙΣ (§§3-4)

Ο Συμμαχικός πόλεμος οργανώθηκε από τους Χίους, Βυζαντίους και Ροδίους με υποκίνηση του Μαυσώλου. Αν η πόλη βοηθήσει τους Ροδίους, θ' αποδειχθούν οι Χίοι και Βυζάντιοι αφερέγγυοι σύμμαχοι, ο Μαύσωλος σκευωρός και οι Αθηναίοι σωτήρες των Ροδίων και εγγυητές της δημοκρατίας και της ελευθερίας.

ΠΙΣΤΙΣ (§§5-34)

§§5-13. Υπάρχει φανερή αντίφαση στις προτάσεις των αντιπάλων ρητόρων. Φόβος δυναμικής αντιδράσεως του Μ. Βασιλέως δεν φαίνεται να υπάρχει, όπως απέδειξε η επιχείρηση του Τιμόθεου στη Σάμο. Ούτε την Αρτεμισία συμφέρει να αντιδράσει σοβαρά σε μια Αθηναϊκή επιχείρηση η οποία επιπλέον θα δείξει τις προθέσεις του Μ. Βασιλέως έναντι όλων των Ελλήνων.

§§14-16. Αν και οι Ρόδιοι έχουν αποδειχθεί αναξιόπιστοι και δικαίως έχουν χάσει την ελευθερία τους, η βοήθεια σ' αυτούς προτείνεται με γνώμονα το συμφέρον των Αθηνών. Οι Αθηναίοι εξ άλλου δεν πρέπει να μνησικακούν ενθυμούμενοι και δικά τους παρόμοια ολισθήματα.

§§17-20. Τους Αθηναίους συμφέρει η αποκατάσταση της δημοκρατίας στη Ρόδο. Αντιθέτως η εξάπλωση των ολιγαρχικών πολιτευμάτων αποτελεί κίνδυνο και για τη δημοκρατία στην Αθήνα.

§§21-24. Ακόμη είναι δίκαιο οι Αθηναίοι να συνδράμουν τον λαό της Ρόδου, όπως θα ήθελαν σε ανάλογη περίπτωση να το πράξουν άλλοι για χάρη τους. Παράδειγμα οι Αργείοι που δεν λογάρισαν

κίνδυνο υπαρκτό για να βοηθήσουν τους Αθηναίους φυγάδες την εποχή των Τριάκοντα, ενώ ο κίνδυνος από τον Μ. Βασιλέα δεν είναι σπουδαίος.

§§25-29. Οι αντίπαλοι ρήτορες θέτουν το ζήτημα της νομιμότητας μιας επεμβάσεως στη Ρόδο. Η τήρηση όμως των συνθηκών απαιτεί αμοιβαιότητα. Όταν οι άλλοι παρασπονδούν, είναι δειλία οι Αθηναίοι να τηρούν συμφωνίες που στο κάτω κάτω εκφράζουν το «δίκαιο» του κάθε φορά ισχυροτέρου.

§§30-34. Η απόφαση ανήκει στους Αθηναίους και μπορεί να πραγματοποιηθεί, αν θεωρηθούν απ' όλους προστάτες της ελευθερίας. Δύσκολη όμως είναι η εκτέλεση των αποφάσεων, διότι αφήνονται ανεξέλεγκτοι στο εσωτερικό της πόλεως οι εχθροί της δημοκρατίας που δωροδοκούμενοι την υπονομεύουν. Αυτό είναι ευθύνη που βαρύνει και τους δημοκρατικούς πολίτες, αλλά και ένα γενικότερο πρόβλημα.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ (§35)

Οι Αθηναίοι πρέπει να επιληφθούν με σθένος και να πράξουν άξια της πόλεως και των προγόνων.

Το κείμενο ακολουθεί την έκδοση του S.H. BUTCHER (OXFORD) 1958

Ρόδος. Ψηφιδωτό μέσης Ελληνιστικής περιόδου με παράσταση προσωπείου (Μ.Ι.Ε.Τ.)

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΡΟΔΙΩΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ (§§1-2)

Περί του ότι δεν εκτελούνται οι αποφάσεις και ότι θεόσταλτη ευκαιρία παρουσιάστηκε που πρέπει ν' αξιοποιηθεί «ἔργω».

Κείμενο

[1] Οἶμαι δεῖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, περὶ τηλικούτων βουλευομένων διδόναι παρρησίαν ἑκάστῳ τῶν συμβουλευόντων. ἐγὼ δ' οὐδεπώποθ' ἠγησάμην χαλεπὸν τὸ διδάξαι τὰ βέλτισθ' ὑμᾶς (ὡς γὰρ εἰπεῖν ἀπλῶς, ἅπαντες ὑπάρχειν ἐγνωκότες μοι δοκεῖτε), ἀλλὰ τὸ πείσαι πράττειν ταῦτα· ἐπειδὴν γὰρ τι δόξη καὶ ψηφισθῆ, τότε ἴσον τοῦ πραχθῆναι ἀπέχει ὅσονπερ πρὶν δόξαι.

[2] ἔστι μὲν οὖν ἐν ὧν ἐγὼ νομίζω χάριν ὑμᾶς τοῖς θεοῖς ὀφείλεις, τὸ τοὺς διὰ τὴν αὐτῶν ὕβριν ὑμῖν πολεμήσαντας οὐ πάλαι νῦν ἐν ὑμῖν μόνοις τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἔχειν τὰς ἐλπίδας. ἄξιον δ' ἠσθῆναι τῷ παρόντι καιρῷ· συμβήσεται γὰρ ὑμῖν, ἐὰν ἂν χρή βουλευσῆσθ' ὑπὲρ αὐτοῦ, τὰς παρὰ τῶν διαβαλλόντων τὴν πόλιν ἡμῶν βλασφημίας ἔργῳ μετὰ δόξης καλῆς ἀπολύσασθαι.

γλωσσικά σχόλια

[1] διδόναι (ὑμᾶς) υποκ. του απροσ. δεῖν

τηλικοῦτος - τηλικαύτη - τηλικοῦτο(ν) (δεικτ. αντων.)
τόσο μεγάλος, τόσο σπουδαίος

βουλευομένους (ὑμᾶς) αιτιολογ. μτχ.

παρρησία (πάν + ῥῆσις) η θαρραλέα έκφραση της γνώμης

δίδωμι παρρησίαν παραχωρώ πλήρη την ελευθερία του λόγου

οἱ συμβουλευόντες οι ρήτορες

οὐδεπώποτε ποτέ μέχρι τώρα

ὡς... εἰπεῖν ἀπλῶς (το απαρ. τίθεται απολύτως) για να μιλήσω γενικά-σε γενικές γραμμές

ὑπάρχειν ἐγνωκότες η περίφραση προσδίδει έμφαση, εκφράζει μεγαλύτερη βεβαιότητα από το απλό ἐγνωκέναι

ὑπάρχω ἐγνωκῶς (η μτχ. κατηγορ.) γνωρίζω άριστα

δόξη (υποτ. αορ. του ρ. δοκέω, -ῶ). δοκεῖ (μοι) τι μου φαίνεται κάτι σωστό, αποφασίζω. Συνηθισμένη φράση στα ψηφίσματα ήταν το «ἔδοξε τῇ Βουλῇ και τῷ Δήμῳ» (έλαβε την απόφαση η Βουλή και ο Δήμος)

ἴσον (επιρρ. προσδ. που δηλώνει απόσταση)

[2] ἔστι μὲν οὖν... τὰς ἐλπίδας Η φυσική σειρά: Ἔστι μὲν οὖν ἐν ὧν ἐγὼ νομίζω ὀφείλεις ὑμᾶς χάριν τοῖς θεοῖς, τὸ ἔχειν νῦν, τοὺς... οὐ πάλαι πολεμήσαντας ὑμῖν, τὰς ἐλπίδας τῆς αὐτῶν σωτηρίας ἐν ὑμῖν μόνοις.

ἐν (υποκ. του ἔστι)

τὸ... ἔχειν (επεξήγηση στο ἐν)

(τούτων) ὧν η παράλειψη του δεικτικού (γεν. διαιρ.) λόγω έλξεως. Το ὧν γεν. της αιτ. στο ὀφείλεις.

ὑβρις αλαζονεία

ἠσθῆναι (απαρ. παθ. αορ. του ἠδομαι· ευχαριστούμαι)

τῷ... καιρῷ (δοτ. της αιτίας)

**διαβάλλω δυσφημῶ με ψευδεῖς ισχυρισμούς,
συκοφαντῶ (διαβολή, διάβολος)**

**βλασφημία (βλάπτω(;) + φήμη) δυσφήμιση,
κακολογία, κατηγορία. Στην εκκλησιαστική γλώσσα·
ασεβής λόγος εναντίον του Θεού**

ἔργω ἔμπρακτα

ἀπολύσασθαι (υποκ. του απροσ. συμβήσεται)

**ἀπολύομαι τὰς βλασφημίας αναιρῶ, αποδεικνύω
ψευδεῖς τις εναντίον μου κακολογίες**

ερμηνευτικὰ σχόλια

[1] Περὶ τηλικούτων βουλευομένων αρχίζοντας τον λόγο του ο Δημοσθένης επισημαίνει τη σοβαρότητα του θέματος που συζητείται. Πρόκειται ν' αποφασίσουν την πραγματοποίηση ή μη εκστρατείας για την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη Ρόδο. Οποιαδήποτε απόφαση θα έχει σοβαρές πολιτικές επιπτώσεις.

διδόναι παρρησίαν ἑκάστῳ τῶν συμβουλευόντων Η «ἴσηγορία» (ισότητα στο δικαίωμα του λόγου) ήταν δεδομένη στη δημοκρατική Αθήνα. Ο κήρυκας στις συνεδριάσεις της Εκκλησίας του Δήμου με την καθιερωμένη φράση «τίς ἀγορεύειν βούλεται;» καλούσε στο βήμα κάθε πολίτη που είχε την πρόθεση

να αγορεύσει. Ήταν φυσικό βέβαια να κάνουν χρήση του δικαιώματος αυτού σχετικά λίγοι, επιφανείς συνήθως, πολίτες. Η ισηγορία όμως θα ήταν χωρίς αντικείμενο, αν δεν συνοδευόταν από το δικαίωμα της πλήρους ελευθερίας του λόγου, από αυτό που ο Δημοσθένης ονομάζει εδώ «παρρησίαν». Η παρρησία, είτε ως κοινωνική αρετή (απόλυτη ειλικρίνεια) είτε ως πολιτικό δικαίωμα (θαρραλέα έκφραση της γνώμης ενώπιον του πλήθους), συναντούσε και τότε, όπως και τώρα, αντιδράσεις. Στη συνέλευση οι «έκκλησιάζοντες» πολλές φορές θορυβούσαν και εμπόδιζαν με αποδοκιμασίες τον ρήτορα να αγορεύσει, όταν δεν συμφωνούσαν με τις απόψεις του. Σ' αυτό συντελούσε και η τακτική των «δημοκολάκων», των «δημοπιθήκων» κατά τον Αριστοφάνη, οι οποίοι φρόντιζαν να είναι δημοφιλείς προσαρμόζοντας τους λόγους των προς τις επιθυμίες του πλήθους. Ο Δημ. πολλές φορές επισημαίνει στους Αθηναίους το γεγονός ότι η τακτική αυτή δεν βοηθεί να εκφράζονται στις συνελεύσεις απόψεις χρησιμότες.

Η έκκλησή του για την εξασφάλιση της παρρησίας στην προκειμένη περίπτωση σημαίνει προφανώς ότι ο Δημ. θα διαφωνήσει με τους ρήτορες που προηγήθηκαν και το γενικό αίσθημα. Με την έκκληση αυτή «προκαταλαμβάνει», προδιαθέτει δηλ. το ακροατήριο (σχήμα προκαταλήψεως, προλήψεως, προδιορθώσεως ή προθεραπείας) για να προλάβει ενδεχόμενες αποδοκιμασίες, αφού θα ζητήσει από τους συμπολίτες του να βοηθήσουν τους Ροδίους, παρά τους ενδεχόμενους κινδύνους και παρά το γεγονός ότι αυτοί με την πρόσφατη αποστασία τους από τη συμμαχία προκάλεσαν σημαντικές ζημίες στην Αθηναϊκή πολιτεία.

διδάξαι τὰ βέλτιστα οι συμβουλευτικοί λόγοι είχαν σκοπό να υποδείξουν τὸ δίκαιον, τὸ νόμιμον, τὸ συμφέρον, τὸ δυνατόν, τὸ καλόν, τὸ ἡδύ (ευχάριστο).

ὡς γὰρ εἶπεῖν ἀπλῶς, ἅπαντες ὑπάρχειν ἐγνωκότες μοι δοκεῖτε ο ρήτορας κολακεύει τους ακροατές. Σκοπός του, λέγει, δεν είναι να διδάξει σ' αυτούς «τὰ βέλτιστα» (αυτό είναι εύκολο, αφού «ἅπαντες» τα γνωρίζουν) αλλά να τους πείσει να τα εφαρμόσουν. Το «ἀπλῶς» μετριάζει τη γενικότητα του «ἅπαντες»· υπάρχουν και οι εξαιρέσεις.

ὅσονπερ πρὶν δόξαι οι υποθέσεις της πόλεως απαιτούν «βουλήν», «ψῆφον», «πρᾶξιν». Αν απουσιάζει η πράξις, τα άλλα είναι μάταια και χωρίς αξία. Ο Δημ. σε πολλούς λόγους του επιπλήττει τους Αθηναίους αντιπαραβάλλοντας συνήθως την αδράνεια της πόλεως προς την ακαταπόνητη δραστηριότητα του Φιλίππου. Η αμέλεια, η αδράνεια και αδιαφορία των πολιτών είναι χαρακτηριστικά μιας πολιτείας που παρακμάζει.

[2] χάριν... ὀφείλιν τοῖς θεοῖς ο Δημ. συχνά διακηρύσσει πως η Αθήνα είναι η πόλη που έχει την εύνοια των θεών. Μεταξύ των αποδείξεων της εύνοιας αυτής θεωρεί και την παρουσία των ταπεινωμένων Ροδίων που ζητούν βοήθεια απ' αυτούς εναντίον των οποίων είχαν πρόσφατα (357-355 π.Χ.) πολεμήσει.

διὰ τὴν αὐτῶν ὕβριν ὕβρις είναι εν προκειμένω η ανεδαφική υπεροψία, η αλαζονεία, η προπέτεια, η αυθάδεια που πηγάζει από υπερβολική, αβάσιμη συναίσθηση δυνάμεως. Οι Ρόδιοι υπέπεσαν στο αμάρτημα της ὕβρεως με την αποστασία τους από την

Αθηναϊκή Συμμαχία, διότι υπερεκτίμησαν τη δύναμή τους και περιφρόνησαν τους ισχυροτέρους των. Η συμπεριφορά των πόλεων, όπως και των ανθρώπων, κατά την αντίληψη αυτή, πρέπει να κινείται στα όρια του μέτρου, που είναι και το δίκαιο. Τιμωρία της ύβρεως των Ροδίων είναι αυτή η εσχάτη ταπείνωση, να ζητούν δηλ. το έλεος αυτών τους οποίους πολέμησαν (βλ. και Σοφοκλ. Άντιγόνη, στ. 473 κ.εξ.).

Είναι χαρακτηριστικόν ότι ο ρήτορας σπεύδει να κατηγορήσει τους Ροδίους, την υπόθεση των οποίων υπερασπίζεται, για να μην αποδοκιμασθεί με την υποψία ότι τους ευνοεί (βλ. πιο κάτω §15). Έτσι αποδίδει την αποστασία στην αλαζονεία τους, για την οποίαν οι Αθηναίοι βέβαια δεν ευθύνονται, και όχι σε κάποια σφάλματα της Αθηναϊκής εξωτερικής πολιτικής. Συγχρόνως όμωςπραΰνει την οργή των Αθηναίων εναντίον τους τονίζοντας την παρούσα ταπείνωση και εξαίροντας τη μεγαλοσύνη της πόλεως στο έλεος της οποίας προσπίπτουν. Έτσι η κατηγορία μεταβάλλεται σε υπεράσπιση!

Ἄξιον δ' ἡσθῆναι ἐν τῷ παρόντι καιρῷ προσπαθεῖν ἀναστρέψει το κλίμα λέγοντας ότι δεν υπάρχει λόγος ανησυχίας, αλλά χαράς. Η χαρά αυτή δεν είναι χαιρεκακία για τα δεινά των Ροδίων, αλλά ικανοποίηση για την εύνοια των θεών στην παρούσα περίσταση. Την αισιοδοξία του στηρίζει επομένως στην πεποίθηση πως η έκκληση των Ροδίων για βοήθεια αποτελεί θεόσταλη ευκαιρία («καιρόν»). Οι ευκαιρίες όμως τότε έχουν αξία, όταν δεν παρέρχονται ανεκμετάλλευτες («ἐὰν ἂν χρὴ βουλευσῆσθε περὶ αὐτοῦ»). Όπως λέγει στον Α΄ Ὀλυνθιακό (§11) «οἱ μὴ χρησάμενοι τοῖς καιροῖς ὀρθῶς, οὐδ' εἰ συνέβη τι παρὰ τῶν θεῶν

χρηστὸν μνημονεύουσι».

τὰς παρὰ τῶν διαβαλλόντων... βλασφημίας κολακεύει
εμμέσως τους Αθηναίους αποκαλώντας διαβολές
(συκοφαντίες) τις εναντίον των κατηγορίες. Οι
«διαβάλλοντες» όμως, αντίπαλοι ή και σύμμαχοι της
πόλεως, δεν είχαν πάντοτε άδικο. Η Αθηναϊκή πολιτεία,
ως μεγάλη Δύναμη, είχε όχι λίγες φορές επιδείξει
ιμπεριαλιστική συμπεριφορά και οι σύμμαχοι της είχαν
συχνά δοκιμάσει καταπιέσεις οικονομικές και
διοικητικές αυθαιρεσίες. Αυτά σκοπίμως εδώ
αποσιωπώνται.

ἔργῳ μετὰ δόξης καλῆς ἀπολύσασθαι μετὰ τὴν λ. ἔργῳ
υπονοείται η φράση «καὶ οὐ λόγῳ». Το ζεύγος των
τροπ. επιρρ. προσδιορισμῶν λόγῳ-ἔργῳ απαντάται
πολύ συχνά στα αρχαία κείμενα. Είναι ανέφικτο να
διαλύσει κανείς με λόγια δυσμενείς φήμες που έχουν με
τον χρόνο παγιωθεί («οὐ ῥάδιον ἐν χρόνῳ ὀλίγῳ
μεγάλας διαβολὰς ἀπολύσασθαι», Πλάτ. Ἀπολογ.
Σωκράτους, 27). Η πράξη όμως που διαψεύδει την
κατηγορία είναι αποστομωτικό επιχείρημα, και δεν
διαλύει μόνον τις συκοφαντίες, αλλ' ἐπί πλέον
αποκαθιστά την καλή φήμη. Η τελευταία περίοδος του
προοιμίου αποτελεί προκατασκευῆ, προετοιμασία
δηλαδή της εισηγήσεως που ακολουθεί.

δόξα καλή καλή φήμη. Η λ. δόξα (γνώμη, φήμη)
εσήμαινε την αγαθή υπόληψη, την τιμή, αλλά κάποτε
και την κακή φήμη, ήταν δηλαδή «μέση λέξις» (media
vox) που εσήμαινε αδιαφόρως το καλό και το κακό,
όπως π.χ. η λ. τύχη.

Ασκήσεις

- 1) Να καταγραφούν τα απαρέμφατα των δύο παραγράφων του προοιμίου και δίπλα σε κάθε ένα να γραφεί στα τρία γένη η αντίστοιχη μετοχή.
- 2) Να καταγραφούν οι μετοχές των δύο παραγράφων του προοιμίου και πλάι τους να γραφεί το αντίστοιχο απαρέμφατο.
- 3) α') δεῖν, διδόναι, τὸ πείσαι, ὡς... εἰπεῖν, τοῦ πραχθῆναι· να αναγνωρισθούν συντακτικῶς.
β') πρὶν δόξαι· να αιτιολογηθεῖ η σύνταξη του πρὶν.
- 4) Να μεταφράσετε την περίοδο «ἔστι μὲν οὖν... ἔχειν τὰς ἐλπίδας» λαμβάνοντας τὸ... ἔχειν ως υποκ. του ἔστι και το ἔν ως κατηγορούμενό του. Στα σχόλια προτείνεται μια ἄλλη εκδοχή. Ποιαν προτιμάτε;
- 5) Ο Δημοσθένης γράφει κάπου: «Οὐδὲν ἂν εἴη τοῖς ἐλευθέροις μεῖζον ἀτύχημα τοῦ στέρεσθαι τῆς παρρησίας», δηλ. δεν υπάρχει μεγαλύτερο ατύχημα για τους ελευθέρους ανθρώπους από τη στέρηση της παρρησίας. Ο Δημόκριτος επίσης γράφει: «Οἰκῆιον ἐλευθερίας παρρησίη, κίνδυνος δὲ ἢ τοῦ καιροῦ διάγνωσις», δηλ. βασικό χαρακτηριστικό της ελευθερίας είναι η παρρησία, υπάρχει ὅμως ένα επικίνδυνο σημείο, η διάκριση του προσήκοντος μέτρου. Η παρρησία επομένως είναι αρετή, ἀλλά και ἀμάρτημα, αν δεν υπάρχει η διάκριση του «καιροῦ», πράγμα που τονίζουν οι διδάσκαλοι της ρητορικής, ἀλλά και η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση που θεωρεῖ τη διάκριση αρετή. Ποια στοιχεία νομίζετε λοιπόν ὅτι πρέπει να σταθμίζει ο ρήτορας για να μιλήσει «παρρησία»;

6) Όπως σημειώσαμε στην Εισαγωγή, σκοποί του προοιμίου είναι η εύνοια, η προσοχή και η ενημέρωση των ακροατών. Την εύνοια επιτυγχάνει ο ρήτορας,

α') επαινώντας τους ακροατές,

β') προβάλλοντας την προσωπικότητά του,

γ') επικρίνοντας τους αντιπάλους,

δ') προσπαθώντας να διαλύσει προκαταλήψεις και δυσμενείς απόψεις του ακροατηρίου.

Την προσοχή προσελκύει προβάλλοντας τη σπουδαιότητα, την ωφελιμότητα κ.λπ. του αντικειμένου της αγορεύσεώς του.

Την ενημέρωση εξυπηρετεί η θέση του ζητήματος το οποίο πρέπει να γνωρίζει ο ακροατής από την αρχή.

Ποιους από τους στόχους αυτούς και με ποιες συγκεκριμένες φράσεις νομίζετε ότι επιχειρεί να επιτύχει ο Δημοσθένης στο προοίμιο του λόγου που μελετούμε;

Τμήμα επιγραφής σχετικής με θέματα της Β' Αθηναϊκής Συμμαχίας. Διακρίνονται μεταξύ άλλων και τα ονόματα των Χίων, Ροδίων και Βυζαντίων (Εκδοτ. Αθηνών)

Κείμενο
ΠΡΟΘΕΣΙΣ (§§3-4)

Η πόλη έχει αδίκως διαβληθεί και είναι ευκαιρία ν' αποκατασταθεί η φήμη της.

[3] Ἡτιάσαντο μὲν γὰρ ἡμᾶς ἐπιβουλεύειν αὐτοῖς Χῆοι καὶ Βυζάντιοι καὶ Ῥόδιοι, καὶ διὰ ταῦτα συνέστησαν ἔφ' ἡμᾶς τὸν τελευταῖον τουτονὶ πόλεμον· φανήσεται δ' ὁ μὲν πρυτανεύσας ταῦτα καὶ πείσας Μαύσωλος, φίλος εἶναι φάσκων Ῥοδίων, τὴν ἐλευθερίαν αὐτῶν ἀφηρημένος, οἱ δ' ἀποδείξαντες ἑαυτοὺς συμμάχους Χῆοι καὶ Βυζάντιοι τοῖς ἀτυχήμασιν αὐτῶν οὐ βεβοηθηκότες,

[4] ὑμεῖς δ', οὓς ἐφοβοῦντο, μόνοι τῶν πάντων τῆς σωτηρίας αὐτοῖς αἴτιοι. ἐκ δὲ τοῦ ταῦθ' ὑφ' ἀπάντων ὀφθῆναι ποιήσετε τοὺς πολλοὺς ἐν ἀπάσαις ταῖς πόλεσι τοῦτο ποιεῖσθαι σύμβολον τῆς αὐτῶν σωτηρίας, ἐὰν ὑμῖν ὧσι φίλοι· οὐ μείζον οὐδὲν ἂν ὑμῖν γένοιτ' ἀγαθόν, ἢ παρὰ πάντων ἐκόντων ἀνυπόπτου τυχεῖν εὐνοίας.

γλωσσικά σχόλια

[3] αἰτιῶμαί τινα κατηγορῶ κάποιον

ἐπιβουλεύω τινὶ σχεδιάζω ὑπουλα να βλάψω κάποιον

συν-ίστημι πόλεμον συμπράττω στην οργάνωση πολέμου, οργανώνω συμμαχικά πόλεμο

φανήσεται... Μαύσωλος... ἀφηρημένος, οἱ δὲ Χῆοι καὶ Βυζάντιοι (φανήσονται)... οὐ βεβοηθηκότες, ὑμεῖς δέ... (φανήσεσθε) αἴτιοι (ὄντες) οἱ μετοχές εἶναι

κατηγορηματικές από το ρ. φανήσεται το οποίο εννοείται μεταβαλλόμενο κατά το πρόσωπο και τον αριθμό (σχήμα εξ αναλόγου)

φαίνομαι αποδεικνύομαι

ὁ πρυτανεύσας ταῦτα ο εισηγητής αυτών, αυτός που τους υποκίνησε σ' αυτά

φάσκων μτχ. του ρ. φημί (ισχυρίζομαι)

ἀποδείκνυμι ἑμαυτὸν σύμμαχον δηλώνω (ψευδώς) ότι είμαι σύμμαχος, παριστάνω τον σύμμαχο

[4] ὄφθῆναι απρμφ. παθητ. αορ. α' (ᾠφθην) του ρ. ὀράω, -ῶ

Ἐκ δὲ τοῦ ταῦθ' ὑφ' ἀπάντων ὄφθῆναι ο εμπρόθ. προσδ. με χρονική ή αιτιολογική σημασία (και αφού αυτά θα τα διαπιστώσουν όλοι ή και επειδή αυτά θα είναι πασιφανή)

σύμβολον (κατηγορ. του αντικ. τοῦτο)· σημείο, τεκμήριο, εγγύηση

ἐὰν ὑμῖν ὦσι φίλοι η υποθετ. πρότ., επεξήγηση στο δεικτ. τοῦτο

οἱ πολλοί οι δημοκρατικοί. Αντίθ. «οἱ ὀλίγοι» (οι ολιγαρχικοί)

ἢ... τυχεῖν εὐνοίας επεξηγηματική επανάληψη του β' όρου συγκρίσεως (της γεν. συγκριτ. οὔ)

ἀνύποπτος εὐνοια συμπάθεια, φιλία ανεπιφύλακτη

ερμηνευτικά σχόλια

[3] Χίοι καὶ Βυζάντιοι καὶ Ῥόδιοι και οι τρεις πόλεις είχαν αποστατήσσει από τη Β' Αθηναϊκή συμμαχία. Το Βυζάντιο αποστάτησε και προσχώρησε στη Βοιωτική συμμαχία το 364 π.Χ. Το γεγονός αυτό είχε σοβαρές επιπτώσεις στο Αθηναϊκό εμπόριο με τον Πόντο. Το 357 π.Χ. συνήψαν συμμαχικούς δεσμούς με το Βυζάντιο η Ρόδος, η Χίος και η Κως και αρνήθηκαν την καταβολή στους Αθηναίους των «συντάξεων», των συμμαχικών δηλαδή εισφορών.

ἤτιάσαντο... ἡμᾶς ἐπιβουλεύειν αὐτοῖς η Β' Αθηναϊκή συμμαχία είχε δημιουργηθεί (377 π.Χ.) με σκοπό την προστασία των συμμάχων πόλεων από σπαρτιατικές επεμβάσεις, ήδη όμως ο κίνδυνος αυτός είχε παρέλθει. Η Σπάρτη δεν ήταν πλέον επικίνδυνη και μάλιστα το 369 π.Χ. είχε συμμαχήσει με τους Αθηναίους και τους συμμάχους των. Η συμμαχία επομένως φαινόταν τότε να συμφέρει πλέον μόνον τους Αθηναίους εις βάρος των οποίων υπήρχαν σοβαρά παράπονα (ἤτιάσαντο ἡμᾶς) για ηγεμονική συμπεριφορά και τάσεις καταλύσεως της ανεξαρτησίας των συμμάχων (ἐπιβουλεύειν αὐτοῖς)

συνέστησαν... τὸν τελευταῖον τουτονὶ πόλεμον η άρνηση των συμμάχων να καταβάλουν τις «συντάξεις» ανάγκασε τους Αθηναίους να κηρύξουν τον πόλεμο εναντίον τους (357 π.Χ.). Ο Συμμαχικός πόλεμος υπήρξε ατυχής και στοίχισε στους Αθηναίους πολλά. Το 355 μετά από περσικό τελεσίγραφο αναγκάστηκαν να διακόψουν τις επιχειρήσεις. Το δεικτ. ι στη λ. τουτονί δείχνει ότι η ανάμνηση του πολέμου που είχε λήξει προ τριετίας ήταν ακόμη έντονη και τραυματική στην Αθήνα.

Μαύσωλος Ο Μαύσωλος ήταν γιος του σατράπη της Καρίας Εκατόμνου ο οποίος είχε επεκτείνει την κυριαρχία του στις Ελληνικές πόλεις Αλικαρνασσό και Ιασό. Όταν διαδέχτηκε τον πατέρα του (377 π.Χ.) στη σατραπεία, κατέλαβε την Κνίδο, τη Μίλητο και τμήμα της Λυκίας και μετέφερε την πρωτεύουσά του από τα Μύλασα στην Αλικαρνασσό την οποία οχύρωσε και στόλισε με μεγαλοπρεπή κτήρια. Ήταν φίλος των Ελληνικών γραμμάτων και τεχνών. Στην αυλή του επίσημη γλώσσα ήταν η Ελληνική. Ναυπήγησε σημαντικό στόλο με σκοπό την προσάρτηση των απέναντι Ελληνικών νήσων. Για ν' αποφύγει τη σύγκρουση με τους Αθηναίους ενίσχυσε τα ολιγαρχικά κόμματα ενθαρρύνοντας έτσι την αποστασία των πόλεων από την Αθηναϊκή συμμαχία. Κατά τη διάρκεια του Συμμαχικού πολέμου που ακολούθησε πέτυχε επισείοντας προφανώς τον Αθηναϊκό κίνδυνο την εγκατάσταση Καρικών φρουρών στις ακροπόλεις, πράγμα που οδήγησε τη Ρόδο και την Κω σε Καρική επικυριαρχία όπως είδαμε στην εισαγωγή. Ο Μαύσωλος πέθανε το 353 π.Χ. Την πολιτική του συνέχισε η σύζυγός του Αρτεμισία που έζησε μετά τον θάνατο του μόλις δύο έτη. Προς τιμήν του οικοδόμησε το **Μαυσωλείον**, το περίφημο ταφικό μνημείο που περιλαμβάνεται στον κατάλογο των επτά «θαυμάτων» του αρχαίου κόσμου. Έργο Ελλήνων καλλιτεχνών, ήταν τόσο εντυπωσιακό, ώστε έκτοτε κατά συνεκδοχήν ονομάζεται «μαυσωλείο» κάθε αξιόλογο ταφικό οικοδόμημα.

πρυτανεύσας ταῦτα πρυτανεύω σημαίνει είμαι πρύτανις, πρόεδρος, κυβερνώ. Στην αρχαία Αθήνα πρυτάνεις ονομάζονταν οι 50 βουλευτές που

αποτελούσαν το προεδρείο της Βουλής των 500 για το 1/10 της διάρκειας του έτους (36 ημέρες περίπου). Οι πρυτάνεις ανήκαν στην ίδια φυλή η οποία κατά το χρονικό διάστημα της θητείας τους ονομαζόταν πρυτανεύουσα. Οι πρυτάνεις είχαν το δικαίωμα και την ευθύνη να εισηγούνται στην Εκκλησία του Δήμου προτάσεις για ψηφοφορία.

Εδώ το πρυτανεύσας λέγεται για τον Μαύσωλο μεταφορικά και μάλλον ειρωνικά. Ο Μαύσωλος είναι ο εισηγητής, ο υποκινητής της στάσεως των συμμάχων και επομένως ο κατ' εξοχήν υπεύθυνος.

σύμβολον η πασιφανής (ὕφ' ἀπάντων ὀφθῆναι) και γι' αυτό αναμφισβήτητη μεγαλόψυχη συμπεριφορά της πόλεως θα γίνει σημαία των φιλαθήναιων δημοκρατικών κομμάτων σε όλες τις πόλεις.

τῶν πάντων... ὕφ' ἀπάντων... ἐν ἀπάσαις... παρὰ πάντων με το ετυμολογικό σχήμα τονίζεται η γενική παραδοχή της πόλεως ως εγγυήτριας της ελευθερίας των συμμάχων της.

Οι παράγραφοι 3-4 αποτελούν την «Πρόθεση» του λόγου όπου εκτίθεται σύντομα η πρόταση του ρήτορα την οποία θα στηρίξει στο κυρίως μέρος (Πίστις). Επιχειρηματολογεί υπέρ της θέσεως που διατύπωσε στην προκατασκευή, ότι συμφέρει και θα δοξάσει την πόλη η παροχή βοήθειας στους Ροδίους. Το επιχείρημα αναπτύσσεται με τρόπο αριστοτεχνικό. Αποδίδοντας στον Μαύσωλο και τις ραδιουργίες του την ηθική αυτουργία της αποστασίας των Ροδίων, επιχειρεί και να μειώσει την ευθύνη τους, αφού εξαπατήθηκαν, και να απαλλάξει από την ευθύνη τους Αθηναίους

χαρακτηρίζοντας συκοφαντίες τις κατηγορίες εναντίον τους.

Αφού λοιπόν θεωρεί δεδομένο ότι οι σύμμαχοι αποστάτησαν διότι εξαπατήθηκαν, συμπεραίνει ότι οι Αθηναίοι πρέπει να διαλύσουν τις «συκοφαντίες» που πανελληνίως διαδίδονται εις βάρος τους βοηθώντας τους Ροδίους και ανατρέποντας με έργα μεγαλοψυχίας, που δεν είναι δυνατόν ν' αμφισβητηθούν, τις «ανεύθυνες» φήμες. Αυτό είναι, κατά τον ρήτορα, μακροπρόθεσμα το συμφέρον της πόλεως, αφού θα απαλλαγεί από τις άδικες εις βάρος της φήμες και θ' αποκομίσει τη δόξα της προστάτριας των αδικούμενων.

Τετράδραχμο Ρόδου (Εκδ. Αθηνών)

Ασκήσεις

1) φανήσεται δ' ὁ μὲν... αὐτοῖς αἴτιοι· στη θέση του φανήσεται να τοποθετήσετε τον τύπο «ὄρῳ» και να επιφέρετε σε ὅλη την ημιπερίοδο τις αλλαγές που επιβάλλει η μεταβολή αυτή.

2) ἐκ δὲ τοῦ ταῦθ'... ὥσι φίλοι· Να μεταφράσετε την ημιπερίοδο αυτή, αφού θεωρήσετε α') ὅτι το τοῦτο αναφέρεται στο ταῦθ' ὑφ' ἀπάντων ὀφθῆναι και β') ὅτι η υποθ. πρόταση ἐὰν ὑμῖν ὥσι φίλοι ἔχει ἀπόδοση το ποιήσετε (προσδοκώμενο).

Στα σχόλια προτείνεται μια ἄλλη σύνταξη. Ποια ἀπὸ τις δυο νομίζετε ὅτι δίνει πιο ικανοποιητικό νόημα;

3) Η ἀντίθεση χρησιμοποιεῖται πολύ στον ρητορικό λόγο, επειδὴ με την ἀντιπαράθεση των ἐνοιῶν το νόημα γίνεται σαφέστερο. Στις παραγρ. 3-4 ο Δημ. προσπαθεῖ να καταστήσει σαφές στους Αθηναίους ὅτι, ἀν βοηθήσουν τους Ροδίους, η σύγκριση της συμπεριφοράς τους με την ἀντίστοιχη του Μαύσωλου ἀπὸ το ἓνα μέρος και των Χίων και Βυζαντίων ἀπὸ το ἄλλο θα ἔχει φυσική συνέπεια την ἀποκατάσταση της φήμης των Αθηνῶν.

Να ἀντιστοιχίσετε τις ἐννοιες της ἀντιθέσεως ὅπως υποδεικνύει το σχῆμα:

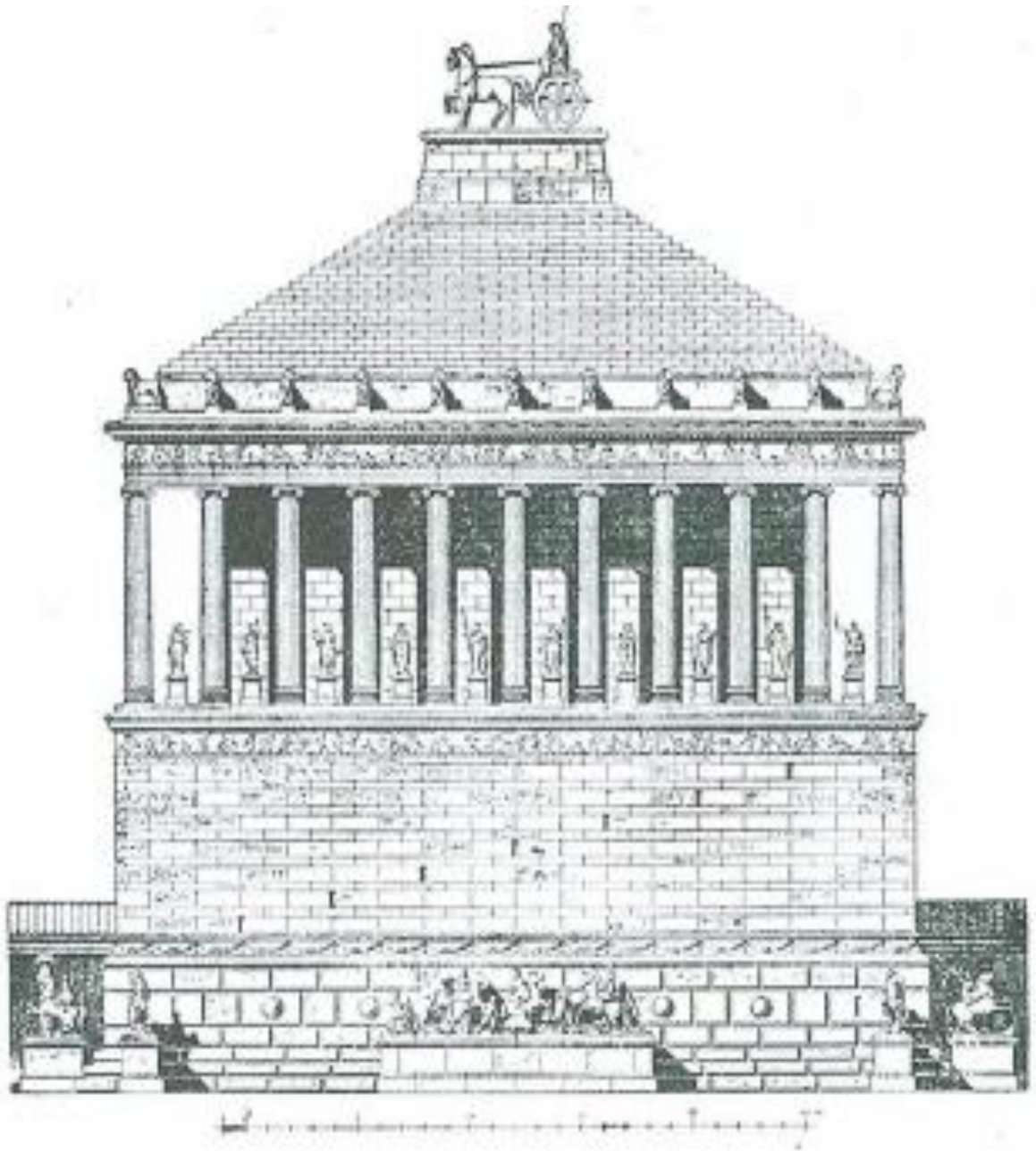
Φανήσεται	ὕμεῖς δὲ μόνοι πάντων	οἱ δ' ἀποδείξαντες ἑαυτοὺς
ὁ μὲν Μαύσωλος	οὓς ἐφοβοῦντο	συμμάχους
		Χῆροι καὶ Βυζάντιοι
φίλος εἶναι φάσκων	(φανήσεσθε)	(φανήσονται)
ἀφηρημένος	τῆς σωτηρίας	αὐτῶν
τὴν ἐλευθερίαν	αὐτοῖς	τοῖς ἀτυχήμασιν
αὐτῶν	αἴτιοι	οὐ βεβοηθηκότες

4) Το 416 π.Χ. οι Αθηναίοι πολιορκήσαν τη Μήλο, που δεν ανήκε στην Αθην. Συμμαχία, και απαίτησαν την υποταγή του νησιού. Οι Μήλιοι δέχτηκαν να είναι φίλοι των Αθηναίων, αλλά ουδέτεροι στον πόλεμο με τους Λακεδαιμονίους. Η απάντηση που πήραν είναι η εξής: «Δεν το δεχόμαστε, διότι δεν μας βλάπτει τόσο η έχθρα σας, όσο μας βλάπτει η φιλία σας. Επειδή η φιλία σας θα ερμηνευθεί από τους υπηκόους μας ως αδυναμία, ενώ το μίσος σας ως απόδειξη της ισχύος μας!» (Θουκ. V, 95).

Να σχολιάσετε την απάντηση αυτή συγκρίνοντας την με όσα λέγει ο Δημ. στην τελευταία παράγραφο («ἐκ δὲ τοῦ ταῦθ' ... τυχεῖν εὐνοίας»).

Τετράδραχμο Ρόδου (η άλλη όψη)

Μία από τις αναπαραστάσεις του Μαυσωλείου. Το μνημείο ήταν έργο των αρχιτεκτόνων Πυθεού και Σατύρου. Διακοσμήθηκε από τους γλυπτές Σκόπα, Βρύαξη, Τιμόθεο και Λεωχάρη. Στην κορυφή της στέγης υπήρχε τέθριππο άρμα με κολοσσιαία αγάλματα του Μασώλου και της Αρτεμισίας. Μολονότι χρησιμοποιήθηκαν σ' αυτό κλασσικά γλυπτικά και αρχιτεκτονικά στοιχεία, όμως ένα τόσο μεγαλοπρεπές ταφικό οικοδόμημα ήταν ξένο προς

την κλασσική Ελληνική αντίληψη του μέτρου, που ήθελε τη μνημειακή Αρχιτεκτονική στην υπηρεσία του θείου. Εικόνα του Μαυσώλου βλ. στη σελ. 270.

Κείμενο
ΠΙΣΤΙΣ (§§ 5-34)

5-16 Οι αντίπαλοι αντιφάσκουν. Ο κίνδυνος από τον Μ. Βασιλέα και την Αρτεμισία ανύπαρκτος. Οι Ρόδιοι παρά τα σφάλματά τους πρέπει να βοηθηθούν.

[5] Θαυμάζω δ' ὅτι τοὺς αὐτοὺς ὀρῶ ὑπὲρ μὲν Αἰγυπτίων τάναντία πράττειν βασιλεῖ τὴν πόλιν πείθοντας, ὑπὲρ δὲ τοῦ Ῥοδίων δήμου φοβουμένους τὸν ἄνδρα τοῦτον. καίτοι τοὺς μὲν Ἕλληνας ὄντας ἅπαντες ἴσασι, τοὺς δ' ἐν τῇ ἀρχῇ τῇ 'κείνου μεμερισμένους.

[6] οἶμαι δ' ὑμῶν μνημονεύειν ἐνίου, ὅτι ἠνίκ' ἐβουλεύεσθ' ὑπὲρ τῶν βασιλικῶν, παρελθὼν πρῶτος ἐγὼ παρήνεσα, οἶμαι δὲ καὶ μόνος ἢ δεῦτερος εἶπειν, ὅτι μοι σωφρονεῖν ἂν δοκεῖτε, εἰ τὴν πρόφασιν τῆς παρασκευῆς μὴ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἔχθραν ποιόισθε, ἀλλὰ παρασκευάζοισθε μὲν πρὸς τοὺς ὑπάρχοντας ἐχθροὺς, ἀμύνοισθε δὲ κάκεῖνον, ἐὰν ὑμᾶς ἀδικεῖν ἐπιχειρῇ. καὶ οὐκ ἐγὼ μὲν εἶπον ταῦτα, ὑμῖν δ' οὐκ ἐδόκουν ὀρθῶς λέγειν, ἀλλὰ καὶ ὑμῖν ἤρεσκε ταῦτα.

[7] ἀκόλουθος τοίνυν ὁ νῦν λόγος ἐστὶ μοι τῷ τότε ῥηθέντι. ἐγὼ γάρ, εἰ βασιλεὺς παρ' αὐτὸν ὄντα με σύμβουλον ποιόιτο, ταῦτ' ἂν αὐτῷ παραινέσαιμ' ἅπερ ὑμῖν, ὑπὲρ μὲν τῶν αὐτοῦ πολεμεῖν, ἐὰν τις ἐναντιῶται τῶν Ἑλλήνων, ὧν δὲ μηδὲν αὐτῷ προσήκει, τούτων μηδ' ἀντιποιεῖσθαι τὴν ἀρχήν.

Αιγυπτιακό νόμισμα για την αμοιβή Ελλήνων μισθοφόρων (Εκδοτ. Αθηνών)

[8] εἰ μὲν οὖν ὅλως ἐγνώκατ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅσων ἂν βασιλεὺς ἐγκρατὴς γένηται φθάσας ἢ παρακρουσάμενός τινας τῶν ἐν ταῖς πόλεσι, παραχωρεῖν, οὐ καλῶς ἐγνώκατε, ὡς ἐγὼ κρίνω· εἰ δ' ὑπὲρ τῶν δικαίων καὶ πολεμεῖν, ἂν τοῦτου δέη, καὶ πάσχειν ὅτιοῦν οἴεσθε χρῆναι, πρῶτον μὲν ὑμῖν ἤττον δεήσει τούτων, ὅσῳ ἂν μᾶλλον ἐγνωκότες ἦτε ταῦτα, ἔπειθ' ἂ προσήκει φρονεῖν δόξετε.

[9] Ὅτι δ' οὐδὲν καινὸν οὔτ' ἐγὼ λέγω νῦν κελεύων Ῥοδίους ἐλευθεροῦν, οὔθ' ὑμεῖς, ἂν πεισθῆτέ μοι, ποιήσετε, τῶν γεγενημένων ὑμᾶς τι καὶ συνεννοχότων ὑπομνήσω. ὑμεῖς ἐξεπέμψατε Τιμόθεόν ποτ', ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, βοηθήσοντ' Ἀριοβαρζάνη, προσγράψαντες τῷ ψηφίσματι ἄμην λύοντα τὰς σπονδὰς τὰς πρὸς τὸν βασιλέα.' ἰδὼν δ' ἐκεῖνος τὸν μὲν Ἀριοβαρζάνην φανερώς ἀφεστῶτα βασιλέως, Σάμον δὲ φρουρουμένην ὑπὸ

Κυπροθέμιδος, ὃν κατέστησε Τιγράνης ὁ βασιλέως ὑπαρχος, τῷ μὲν ἀπέγνω μὴ βοηθεῖν, τὴν δὲ προσκαθεζόμενος καὶ βοηθήσας ἠλευθέρωσε·

[10] καὶ μέχρι τῆς τήμερον ἡμέρας οὐ γέγονεν πόλεμος διὰ ταῦθ' ὑμῖν. οὐ γὰρ ὁμοίως οὐδεὶς ὑπὲρ τοῦ πλεονεκτεῖν πολεμήσειεν ἂν καὶ τῶν ἑαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ μὲν ὧν ἐλαττοῦνται μέχρι τοῦ δυνατοῦ πάντες πολεμοῦσιν, ὑπὲρ δὲ τοῦ πλεονεκτεῖν οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἐφίενται μὲν, ἂν τις ἑᾶ, ἂν δὲ κωλυθῶσιν, οὐδὲν ἠδίκηκεναί τοὺς ἐναντιωθέντας αὐτοῖς ἡγοῦνται.

Στατήρ Κυζίκου με τη μορφή του Τιμοθέου (Εκδοτ. Αθηνών)

[11] Ὅτι δ' οὐδ' ἂν ἐναντιωθῆναι μοι δοκεῖ τῇ πράξει ταύτῃ νῦν Ἀρτεμισία τῆς πόλεως οὔσης ἐπὶ τῶν πραγμάτων, μικρ' ἀκούσαντες σκοπεῖτε εἴτ' ὀρθῶς λογίζομαι ταῦτ' εἴτε μὴ. ἐγὼ νομίζω, πράττοντος μὲν

έν Αἰγύπτῳ πάνθ' ὡς ὥρμηκε βασιλέως, σφόδρ' ἂν Ἄρτεμισίαν πειραθῆναι περιποιῆσαι Ῥόδον αὐτῷ, οὐ τῇ βασιλέως εὐνοία, ἀλλὰ τῷ βούλεσθαι πλησίον αὐτῆς διατρίβοντος ἐκείνου μεγάλην εὐεργεσίαν καταθέσθαι πρὸς αὐτόν, ἵν' ὡς οἰκειότατ' αὐτὴν ἀποδέχηται·

[12] πράττοντος δ' ὡς λέγεται, καὶ διημαρτηκότος οἷς ἐπεχείρησεν, ἠγεῖσθαι τὴν νῆσον ταύτην, ὅπερ ἔστιν, ἄλλο μὲν οὐδὲν ἂν εἶναι βασιλεῖ χρησίμην ἐν τῷ παρόντι, τῆς δ' αὐτῆς ἀρχῆς ἐπιτείχισμα πρὸς τὸ μηδ' ὀτιοῦν παρακινεῖν. ὥστε μοι δοκεῖ μᾶλλον ἂν ὑμᾶς ἔχειν μὴ φανερώς αὐτῆς ἐνδούσης, ἢ 'κεῖνον λαβεῖν βούλεσθαι. οἶμαι μὲν οὖν οὐδὲ βοηθήσειν αὐτὴν, ἂν δ' ἄρα τοῦτο ποιῇ, φαύλως καὶ κακῶς.

[13] ἐπεὶ καὶ βασιλέα γε, ὃ τι μὲν ποιήσῃ μὰ Δί' οὐκ ἂν εἴποιμ' ἔγωγ' ὡς οἶδα, ὅτι μέντοι συμφέρει τῇ πόλει δῆλον ἤδη γενέσθαι πότερ' ἀντιποιήσεται τῆς πόλεως τῆς Ῥοδίων ἢ οὐ, τοῦτ' ἂν ἰσχυρισαίμην· οὐ γὰρ ὑπὲρ Ῥοδίων βουλευτέον, ὅταν ἀντιποιῆται, μόνον, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν πάντων Ἑλλήνων.

Το αναστηλωμένο Ωδεῖο της αρχαίας Ρόδου (Μ.Ι.Ε.Τ.).

[14] Οὐ μὴν οὐδ' ἂν εἰ δι' αὐτῶν εἶχον τὴν πόλιν οἱ νῦν ὄντες ἐν αὐτῇ Ῥόδιοι, παρήνεσ' ἂν ὑμῖν τούτους ἐλέσθαι, οὐδ' εἰ πάνθ' ὑπισχνοῦνθ' ὑμῖν ποιήσιν. ὁρῶ γὰρ αὐτοὺς τὸ μὲν πρῶτον, ὅπως καταλύσωσι τὸν δῆμον, προσλαβόντας τινὰς τῶν πολιτῶν, ἐπειδὴ δὲ τοῦτ' ἔπραξαν, πάλιν ἐκβαλόντας τούτους· τοὺς οὖν μηδετέροις πιστῶς κεχρημένους οὐδ' ἂν ὑμῖν βεβαίους ἡγοῦμαι γενέσθαι συμμάχους.

[15] καὶ ταῦτ' οὐδεπώποτ' εἶπον ἂν, εἰ τῷ Ῥοδίῳ δῆμῳ μόνον ἡγούμην συμφέρειν· οὔτε γὰρ προξενῶ τῶν ἀνδρῶν οὔτ' ἴδια ξένος αὐτῶν οὐδεὶς ἐστὶ μοι. οὐ μὴν οὐδ' εἰ ταῦτ' ἀμφοτέρ' ἦν, εἰ μὴ συμφέρειν ὑμῖν ἡγούμην, εἶπον ἂν, ἐπεὶ Ῥοδίῳ γε, εἰ οἶόν τε τοῦτ' εἰπεῖν τῷ συναγορεύοντι τῇ σωτηρίᾳ αὐτῶν, συγχαίρω τῶν γεγενημένων. τοῦ κομίσασθαι γὰρ τὰ ὑμέτερ' ὑμῖν φθονήσαντες τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀπολωλέκασι, καὶ παρὸν αὐτοῖς Ἑλλησι καὶ βελτίοσιν αὐτῶν [ὑμῖν] ἐξ ἴσου συμμαχεῖν, βαρβάροις καὶ δούλοις, οὓς εἰς τὰς ἀκροπόλεις παρεῖνται, δουλεύουσιν.

[16] ὀλίγου δὲ δέω λέγειν, ἔαν αὐτοῖς ὑμεῖς ἐθελήσητε βοηθῆσαι, ὡς καὶ συνενήνοχε ταῦτ' αὐτοῖς· εὐ μὲν γὰρ πράττοντες οὐκ οἶδ' εἴ ποτ' ἂν εὐ φρονῆσαι ἠθέλησαν, ὄντες Ῥόδιοι, ἔργῳ δὲ πειραθέντες καὶ διδαχθέντες ὅτι πολλῶν κακῶν ἢ ἄνοι' αἰτία τοῖς πολλοῖς γίγνεται, τάχ' ἂν, εἰ τύχοιεν, σωφρονέστεροι πρὸς τὸν λοιπὸν τοῦ χρόνου γένοιτο. τοῦτο δ' οὐ μικρὰν ὠφέλειαν αὐτοῖς ἡγοῦμαι. φημὶ δὲ χρῆναι πειραῖσθαι σώζειν τοὺς ἄνδρας καὶ μὴ μνησικακεῖν, ἐνθυμουμένους ὅτι πολλὰ καὶ ὑμεῖς ὑπὸ τῶν ἐπιβουλευσάντων ἐξηπάτησθε, ὧν οὐδενὸς αὐτοῖ δοῦναι δίκην δίκαιον ἂν εἶναι φήσαιτε.

μετάφραση

Οι αντιφατικές απόψεις των αντιπάλων, η συνέπεια του ρήτορα και ο περιορισμένος περσικός κίνδυνος

[5] Εκπλήσσομαι, γιατί παρατηρώ πως οι ίδιοι άνθρωποι απ' το ένα μέρος προσπαθούν να παρασύρουν την πόλη σε εχθρικές ενέργειες εναντίον του Βασιλέως¹ χάριν των Αιγυπτίων², ενώ από τ' άλλο δείχνουν να τον φοβούνται, όταν πρόκειται για τον λαό της Ρόδου³. Κι όμως όλοι γνωρίζουν πως οι Ρόδιοι είναι Έλληνες⁴, ενώ αντιθέτως οι Αιγύπτιοι ανήκουν στην επικράτεια εκείνου (του Βασιλέως)⁵.

[6] Ασφαλώς μερικοί από σας θα θυμούνται πως τον καιρό που μελετούσατε τη στάση σας έναντι του Βασιλέως, πρώτος εγώ ανέβηκα στο βήμα και διατύπωσα τις προτάσεις μου⁶. Και νομίζω ότι μόνον εγώ σας είπα, ίσως κι ένας ακόμη, πως θα ήταν δείγμα σωφροσύνης εκ μέρους σας αν δεν προβάλλατε ως αιτία της πολεμικής σας προπαρασκευής την έχθρα σας για τον Βασιλέα, αλλ' αν προχωρούσατε στις προετοιμασίες για ν' αντιμετωπίσετε τους παρόντες τότε εχθρούς και, στην περίπτωση που θα δοκίμαζε να βλάψει τα συμφέροντά σας, ν' αποκρούατε κι εκείνον⁷. Και δεν εκρίνατε πως ήταν λάθος αυτά που είπα τότε, αλλά την ίδια γνώμη είχατε και σεις.

[7] Λοιπόν και οι απόψεις που εκφράζω τώρα είναι συνεπείς μ' εκείνες που τότε είχα διατυπώσει⁸. Εγώ δηλαδή, αν ήμουν στη βασιλική αυλή κι ο Βασιλέας ζητούσε τη γνώμη μου⁹, θα τον συμβούλευα τα ίδια που προτείνω σε σας, δηλαδή να πολεμάει για τα κυριαρχικά του δικαιώματα, αν κάποιος απ' τους Έλληνες τα αμφισβητούν, για όσα όμως δεν του ανήκουν ούτε αξιώσεις να εγείρει¹⁰.

[8] Αν λοιπόν, άνδρες Αθηναίοι, έχετε γενικώς καταλήξει στην απόφαση να παραχωρείτε στον Βασιλέα όσα τυχόν καταλάβει με αιφνιδιασμό ή εξαπατώντας κάποια πολιτική παράταξη¹¹ μέσα στις πόλεις, δεν έχετε, κατά τη γνώμη μου, αποφασίσει σωστά. Αν όμως πιστεύετε πως είναι καθήκον σας στην ανάγκη να πολεμήσετε και να υποβληθείτε σε κάθε θυσία για το δίκαιο, πρώτα-πρώτα οι πιθανότητες ν' απαιτηθούν οι θυσίες αυτές θα είναι τόσο πιο λίγες όσο πιο σταθερή είναι η απόφασή σας αυτή και εκτός αυτού θ' αποκτήσετε τη φήμη ότι εμπνέεσθε από τις πρέπουσες αντιλήψεις¹².

Ένα ενθαρρυντικό παράδειγμα από την πρόσφατη Ιστορία

[9] Και θα σας αποδείξω, θυμίζοντας κάποια παλιότερα γεγονότα που σας ωφέλησαν, ότι, προτρέποντάς σας τώρα να ελευθερώσετε τους Ροδίους, ούτε εγώ λέγω κάτι ασυνήθιστο ούτε σεις κάτι τέτοιο θα πράξετε, αν εφαρμόσετε τις συμβουλές μου¹³. Εσείς εστείλατε κάποτε, άνδρες Αθηναίοι, τον Τιμόθεο¹⁴ να βοηθήσει τον Αριοβαρζάνη, αφού προσθέσατε στο ψήφισμα κατά λέξη τον όρο: «Να μην παραβιάζει τις συνθήκες με τον Βασιλέα»¹⁵. Όταν όμως εκείνος διαπίστωσε ότι ο Αριοβαρζάνης¹⁶ είχε απροκάλυπτα αποστατήσει από τον Βασιλέα και ότι τη Σάμο φρουρούσε ο Κυπρόθεμις τον οποίον είχαν εγκαταστήσει εκεί ο ύπαρχος του Βασιλέα Τιγράνης, αποφάσισε να μη βοηθήσει τον Αριοβαρζάνη, αλλά πολιορκήσε τη Σάμο και με την επέμβαση αυτή την ελευθέρωσε.

[10] Παρ' όλα αυτά γι' αυτή την ενέργεια δεν σας έχει κηρύξει ο Βασιλέας τον πόλεμο μέχρι αυτή τη στιγμή που μιλούμε. Αυτό συμβαίνει¹⁷ διότι κανείς δεν πολεμά για να επεκτείνει τις κτήσεις του με την ίδια ένταση που πολεμά για να διατηρήσει αυτές που του ανήκουν. Αντιθέτως όλοι πολεμούν μέχρι τα όρια της αντοχής τους για όσα κινδυνεύουν να χάσουν, ενώ δεν πράττουν το ίδιο για ν' αυξήσουν αυτά που έχουν. Και βέβαια δεν παύουν να επιδιώκουν τα περισσότερα, αν κάποιος υποχωρώντας τους ενθαρρύνουν, όταν όμως συναντήσουν αντίσταση, δεν αισθάνονται αδικημένοι σε κάτι απ' αυτούς που τους αντιστάθηκαν.

Η αντίδραση της Αρτεμισίας δεν προβλέπεται σοβαρή, ενώ θα αποκαλυφθούν οι περσικές προθέσεις

[11] Εγώ πιστεύω πως, αν η πόλη παρακολουθεί ενεργώς από κοντά τις εξελίξεις, ούτε η Αρτεμισία θα εναντιωθεί στην ενέργεια αυτή¹⁸. Επ' αυτού ακούστε μια σύντομη εισήγηση και ύστερα σκεφθείτε αν συλλογίζομαι σωστά ή όχι. Η γνώμη μου είναι πως, αν όλες οι επιχειρήσεις του Βασιλέως στην Αίγυπτο ευδοκιμούν όπως αυτός τις εσχέδιασε, η Αρτεμισία με πολύ μεγάλο ζήλο θα προσπαθήσει να του προσφέρει τη Ρόδο, όχι γιατί τον συμπαθεί, αλλά επειδή θέλει, τώρα που αυτός συμβαίνει να βρίσκεται πλησίον της, να του προσφέρει κάποια μεγάλη εκδούλευση για να εξασφαλίσει την ανεπιφύλακτη εύνοιά του¹⁹.

[12] Αν όμως οι υποθέσεις του εξελίσσονται όπως λένουν οι φήμες και έχει αποτύχει σε όλες του τις επιχειρήσεις²⁰, νομίζω πως (η Αρτεμισία) θεωρεί, όπως και πράγματι συμβαίνει, ότι αυτό το νησί σε τίποτα δεν χρησιμεύει σήμερα στον Βασιλέα παρά μόνον ως βάση

ελέγχου της σατραπείας της²¹, ώστε να μην μπορεί καθόλου να κινηθεί εναντίον του. Επομένως μου φαίνεται πως αυτή προκρίνει να κατέχετε σεις το νησί, χωρίς να σας το παραχωρήσει φανερά, παρά να το καταλάβει εκείνος. Πιστεύω λοιπόν πως εκείνη ούτε ενισχύσεις θα στείλει κι αν ίσως το πράξει, θα το πράξει πρόχειρα και αδέξια.

[13] Και μολονότι για τον Βασιλέα δεν πρόκειται εγώ τουλάχιστον, μα τον Δία, να ισχυριστώ ότι γνωρίζω τι θα πράξει²², όμως μπορώ με βεβαιότητα να υποστηρίξω τούτο, ότι συμφέρει την πόλη μας να διευκρινισθεί τώρα αν εκείνος θα εγείρει αξιώσεις για την πόλη των Ροδίων ή όχι. Διότι, στην περίπτωση που θα εγείρει αξιώσεις, τότε αντικείμενο της συζητήσεως μας δεν πρέπει να είναι μόνον η τύχη των Ροδίων, αλλά και το δικό μας μέλλον και όλων των Ελλήνων.

Οι Ρόδιοι είναι ένοχοι και αναξιόπιστοι, τη στάση όμως του ρήτορα υπαγορεύει το συμφέρον των Αθηναίων

[14] Όμως κι αν αυτοδύναμα²³ κατείχαν την εξουσία στην πόλη οι Ρόδιοι που την κατέχουν σήμερα, δεν θα σας έδιναν τη συμβουλή να τους κάνετε συμμάχους, έστω κι αν έδιναν την υπόσχεση ότι θα κάνουν για σας τα πάντα. Διότι βλέπω ότι αυτοί στην αρχή, για να καταλύσουν το δημοκρατικό πολίτευμα, προσεταιρίσθηκαν κάποιους πολίτες και, όταν πέτυχαν τον σκοπό τους, πάλι τους απομάκρυναν. Επομένως νομίζω ότι αυτοί που δεν φάνηκαν πιστοί σε κανέναν ούτε σε σας θα είναι σταθεροί σύμμαχοι.

[15] Και δεν θα τα έλεγα ποτέ αυτά, αν πίστευα ότι συμφέρουν μόνον τη δημοκρατική παράταξη της

Ρόδου, διότι ούτε εκπροσωπώ τους ανθρώπους αυτούς ως πρόξενος²⁴ ούτε με κανέναν τους έχω προσωπική φιλία. Αλλά και στην περίπτωση ακόμη που θα συνέβαιναν αυτά τα δύο, πάλι δεν θα μιλούσα έτσι, αν δεν πίστευα πως αυτό είναι το συμφέρον σας, επειδή εγώ, αν μπορεί να το πει αυτό κάποιος που συνηγορεί για τη σωτηρία τους, συμμερίζομαι τη χαρά σας γι' αυτά που έπαθαν οι Ρόδιοι. Γιατί με το να σας αρνηθούν να λάβετε αυτά που σας ανήκαν²⁵ έχουν χάσει την ελευθερία τους και, ενώ είχαν κερδημένο το δικαίωμα να είναι σύμμαχοι ισότιμοι με σας που είσθε Έλληνες και ανώτεροι τους, έχουν κατακτήσει δούλοι βαρβάρων και δούλων²⁶, τους οποίους δέχτηκαν στις ακροπόλεις²⁷.

[16] Όμως λίγο ακόμη και θα έλεγα πως αυτά θα τους βγουν και σε καλό²⁸, αν σεις θελήσετε να τους βοηθήσετε. Γιατί, αν τους έρχονταν όλα καλά, δεν ξέρω, ως Ρόδιοι που είναι²⁹, αν θ' αποφάσιζαν ποτέ να βάλουνε μυαλό. Τώρα όμως που έκαναν τη δοκιμή και πήρανε το μάθημα ότι η απερισκεψία γίνεται για τον λαό³⁰ αιτία πολλών συμφορών, ίσως θα γίνουν στο μέλλον φρονιμότεροι, αν τους δοθεί η ευκαιρία. Κι αυτό δεν το θεωρώ γι' αυτούς μικρό κέρδος. Υποστηρίζω λοιπόν ότι πρέπει να προσπαθήσετε να σώσετε τους ανθρώπους αυτούς και να μην τους κρατάτε κακία³¹, αναλογιζόμενοι ότι και σεις απ' αυτούς που θέλησαν να σας βλάψουν εξαπατηθήκατε σε πολλά, για κανένα από τα οποία δεν θα κρίνατε δίκαιο να τιμωρηθείτε.

ερμηνευτικά σχόλια

1. Πρόκειται για τον Μεγάλο Βασιλέα, όπως ονόμαζαν οι Έλληνες τον βασιλέα των Περσών.

2. Ο Φαραώ της Αιγύπτου είχε προσχωρήσει (361 π.Χ.) στην επανάσταση των σατραπών εναντίον του τότε Μ. Βασιλέως Αρταξέρξη Β'. Τον Φαραώ βοήθησαν 10.000 περίπου Έλληνες μισθοφόροι και 1.000 Σπαρτιάτες με στρατηγό τον γηραιό Αγησίλαο. Τη διοίκηση του Αιγυπτιακού ναυτικού είχε ως ιδιώτης ο Αθηναίος Χαβρίας. Όταν εκφωνείται ο παρών λόγος, Μ. Βασιλεύς ήταν ο Αρταξέρξης Γ', ο Ώχος (358-338 π.Χ.) ο οποίος προσπάθησε με μεγάλες δυνάμεις να καταστείλει την επανάσταση. Ο Φαραώ Νεκτανεβώς προσέλαβε πάλι Έλληνες μισθοφόρους με αρχηγούς τον Αθηναίο Διόφαντο και τον Σπαρτιάτη Λάμαχο. Οι πόλεις των Αθηνών και της Σπάρτης προφανώς παρά την πρόσκληση των Αιγυπτίων απέφυγαν την ανάμειξη, μολονότι, όπως φαίνεται από την §5 του κειμένου μας, υπήρχαν εκείνοι που το επιθυμούσαν. Οι Πέρσες νικήθηκαν τότε, η επανάσταση όμως τελικώς απέτυχε (343 π.Χ.).

3. Ο Δημ. επισημαίνει την αντίφαση στην οποία περιπίπτουν οι αντίπαλοι ρήτορες που, ενώ λένε ότι φοβούνται την αντίδραση του Βασιλέως, αν επέμβουν οι Αθηναίοι στη Ρόδο, συγχρόνως προσπαθούν να παρασύρουν την πόλη σε μια τυχοδιωκτική επιχείρηση εναντίον του στην Αίγυπτο. Ενδεχομένως πρόκειται για εκπροσώπους του δημοκρατικού κόμματος οι οποίοι δεν συμπαθούν τους δημοκρατικούς Ροδίους είτε λόγω της συμπράξεώς τους στην αποστασία της Ρόδου από τη Β' Αθηναϊκή Συμμαχία είτε εξ αιτίας κάποιου άλλου πολιτικού υπολογισμού που δεν θέλουν να

φανερώνουν. Ο Δημοσθένης υπαινίσσεται πως η αντίφαση αυτή οφείλεται σε κάποια υποκρισία και υστεροβουλία.

4. Οι αρχαίοι Έλληνες, παρά τις πολιτικές τους διαιρέσεις, είχαν σαφή εθνική αυτοσυνειδησία.

5. Σύμφωνα με το κείμενο της Ανταλκιδείου ειρήνης οι Πέρσες δεν είχαν δικαίωμα επεμβάσεως στη Ρόδο. Παρά ταύτα ο Μαύσωλος και η Αρτεμισία με τη σύμπραξη των Ροδίων την κατέχουν. Οι Αθηναίοι επίσης δεν έχουν δικαίωμα επεμβάσεως σύμφωνα με τον όρο της ειρήνης ο οποίος είχε επιβάλει την αυτονομία των Ελληνικών πόλεων με την εγγύηση του Μ. Βασιλέως. Πολύ περισσότερο βέβαια μια επέμβαση των Αθηναίων υπέρ των Αιγυπτίων θα ήταν σαφής επιθετική ενέργεια εναντίον του Μ. Βασιλέως στην επικράτεια του οποίου ανήκε η Αίγυπτος (το κείμενο της Ανταλκιδείου ειρήνης βλ. στο τέλος του βιβλίου).

6. Ο λόγος αυτός τον οποίον εδώ ο Δημ. ονομάζει «ὑπὲρ τῶν βασιλικῶν» είναι γνωστός σήμερα με τον τίτλο «Περὶ τῶν Συμμοριῶν» και εκφωνήθηκε το 354 π.Χ., όταν κάποιοι πίεζαν για την κήρυξη πολέμου κατά των Περσών. Ο Δημ. είχε τότε διαφωνήσει και πρότεινε τον εξοπλισμό της πόλεως, ώστε να είναι έτοιμη σε περίπτωση πολέμου να αμυνθεί, αν Πέρσες ή Έλληνες τον προκαλέσουν. Ήδη το 355 π.Χ. οι Αθηναίοι, παρά τις σημαντικές επιτυχίες που είχε ο στρατηγός Χάρης στη Μ. Ασία πολεμώντας εναντίον βασιλικών στρατευμάτων υπέρ των σατραπών που είχαν αποστατήσει, αναγκάστηκαν να τον ανακαλέσουν μετά από βασιλικό τελεσίγραφο.

7. Ο Δημ. είχε προφανώς εκφράσει τότε το πνεύμα της φιλειρηνικής σε γενικές γραμμές πολιτικής της παρατάξεως του Ευβούλου η οποία επικράτησε στην Αθήνα μετά τον Συμμαχικό πόλεμο (355 π.Χ.) μέχρι το 346 π.Χ.

8. Παρά τα όσα λέγει, είναι φανερό η μεταβολή της πολιτικής γραμμής του ρήτορα, αφού προτείνει τώρα επέμβαση των Αθηναίων στη Ρόδο, ενέργεια που είναι πιθανόν να προκαλέσει την αντίδραση των Περσών. Η προσπάθειά του να φανεί συνεπής προς όσα κατά το παρελθόν είχε προτείνει ίσως δηλώνει ότι έχει γίνει στόχος επικρίσεων των παλαιών κομματικών του φίλων.

9. Δεν είναι παραδοξολόγημα· πολλές φορές οι Πέρσες βασιλείς χρησιμοποίησαν Έλληνες συμβούλους, όπως π.χ. τον Ιστιαίο, τον Ιππία, τον Δημάρατο κ.ά. Είναι συνηθισμένος τρόπος σκέψεως να τοποθετείται κανείς υποθετικά στη θέση του αντιπάλου για να εικάσει τις αντιδράσεις του. Η μέθοδος αυτή στηρίζεται στο γεγονός ότι υπάρχει σημαντική πιθανότητα δύο άνθρωποι σκεπτόμενοι λογικά και υπό τις ίδιες συνθήκες να έχουν παρόμοιες αντιδράσεις.

10. Ο Δημ. εξαγγέλλει για λογαριασμό του Μ. Βασιλέως (!) την πολιτική τού «δεν διεκδικούμε τίποτε, δεν παραχωρούμε τίποτε», για να δηλώσει εμμέσως ότι η Αθήνα έχει κάποια δικαιώματα επί της Ρόδου. Ουσιαστικώς επιδιώκει μίαν ανασύσταση της Αθηναϊκής συμμαχίας.

11. Εμμέσως υποβάλλει την άποψη ότι οι Ρόδιοι

δημοκρατικοί υπήρξαν θύματα απάτης.

12. Στην παράγραφο αυτή τονίζει ότι, αν η πόλη πράξει το δίκαιο, συγχρόνως πράττει και το συμφέρον, ενώ προσπαθεί να υποβαθμίσει τον κίνδυνο των θυσιών που θ' απαιτηθούν. Οι Αθηναίοι όμως είναι ιδιαιτέρως ευαίσθητοι στο θέμα αυτό, αφού είναι πολύ πρόσφατες οι υπέρογκες οικονομικές και άλλες θυσίες στις οποίες είχαν υποβληθεί κατά τον Συμμαχικό πόλεμο.

13. Το ιστορικό παράδειγμα που θ' ακολουθήσει συνιστά ένα επιχείρημα «έξ ιδίων», αφού υπενθυμίζει στους Αθηναίους ότι οι ίδιοι χωρίς συνέπειες έπραξαν κατά το παρελθόν κάτι ανάλογο προς αυτό που ο ρήτορας υποδεικνύει. Δεν υποστηρίζει λοιπόν κάτι «καινόν» και επομένως αδοκίμαστο και επικίνδυνο, αλλά κάτι που δοκιμάστηκε και έχει από τον χρόνο δικαιωθεί.

14. Ο Τιμόθεος ήταν στρατηγός, γιος του επίσης μεγάλου Αθηναίου στρατηγού-ναυάρχου Κόνωνος. Η στρατιωτική του σταδιοδρομία άρχισε με την ίδρυση (378 π.Χ.) της Β' Αθην. Συμμαχίας. Το 365 π.Χ. μετά δεκάμηνη πολιορκία κατέλαβε τη Σάμο η οποία κατεχόταν κατά παράβαση της Ανταλκιδείου ειρήνης (387 π.Χ.) από Περσική φρουρά την οποία είχαν εγκαταστήσει ο ύπαρχος του Μ. Βασιλέως στα παράλια της Μ. Ασίας Τιγράνης. Ο Κυπρόθεμις ήταν άρχοντας της Σάμου υποτελής του Μ. Βασιλέως.

15. Η εκδίωξη της Περσικής φρουράς δεν συνιστούσε παραβίαση της Ανταλκιδείου ειρήνης, αφού σύμφωνα μ' αυτήν η Σάμος έπρεπε να είναι ελεύθερη και

ανεξάρτητη. Μετά την επιχείρηση της Σάμου πάντως ο Τιμόθεος έπλευσε στον Ελλήσποντο, για να βοηθήσει τον Αριοβαρζάνη.

16. Ο Αριοβαρζάνης ήταν σατράπης της Φρυγίας. Αποστάτησε το 366 π.Χ. και ζήτησε τη βοήθεια των Αθηναίων και των Λακεδαιμονίων οι οποίοι και τον βοήθησαν με στρατιωτικές δυνάμεις υπό τον Τιμόθεο και τον Αγησίλαο αντιστοίχως. Το κίνημα του Αριοβαρζάνη εν τέλει απέτυχε και ο ίδιος εκτελέστηκε.

17. Με το συγκεκριμένο παράδειγμα-επιχείρημα συνάπτονται γνώμες γενικού κύρους με τις οποίες ζητείται επίσης να δικαιολογηθεί η άποψη ότι δεν είναι πιθανή σοβαρή αντίδραση του Μ. Βασιλέως. Όλοι γνωρίζουν ότι όσοι πολεμούν «*ὑπὲρ βωμῶν καὶ ἑστιῶν*» μάχονται με μεγαλύτερη ένταση απ' αυτόν που διεξάγει επιθετικό πόλεμο, αλλά και ότι η υποχωρητικότητα του αδικουμένου αποθρασύνει τον επιτιθέμενο. Επομένως η πόλη πρέπει να δείξει αποφασιστικότητα.

18. Προφανώς οι αντίπαλοι ρήτορες είχαν τονίσει τον κίνδυνο από την αντίδραση της Αρτεμισίας η οποία είχε στη διάθεσή της ισχυρό ναυτικό και άφθονους πόρους. Ο Δημ. προσπαθεί με λογικά επιχειρήματα ν' αποδείξει ότι συμφέρει στην Αρτεμισία να καταλάβουν τη Ρόδο οι Αθηναίοι παρά ο βασιλεύς των Περσών.

19. Η Αρτεμισία σε περίπτωση νίκης του Μ. Βασιλέως στην Αίγυπτο θα επιζητούσε την εύνοια του προσφέροντάς του ως δώρο τη Ρόδο, ώστε να την αναγνωρίσει ως νόμιμη διάδοχο του Μαυσώλου.

20. Πράγματι οι επιχειρήσεις των Περσών στην Αίγυπτο το 351 π.Χ., όταν εκφωνείται ο λόγος αυτός, έχουν αποτύχει. Η συγκυρία αυτή στηρίζει το επιχείρημα του Δημ. το οποίο όμως δεν παύει να είναι μια εικασία.

21. Βάση ελέγχου (στο κείμενο «έπιτείχισμα»): κατά τον Δημ. η Αρτεμισία φοβείται πως, αν ο Μ. Βασιλεύς κατέχει τη Ρόδο, θα μπορεί να ελέγχει τις κινήσεις της. Ο Αρταξέρξης έχει κάθε λόγο να μην την εμπιστεύεται, αφού ο Μαύσωλος είχε ουσιαστικώς αυτονομηθεί και είχε στην αρχή υποστηρίξει την επανάσταση των σατραπών εναντίον του.

22. Προηγουμένως (§7) είχε αναφέρει τι θα συμβούλευε τον Μ. Βασιλέα. Εδώ παραδέχεται ότι δεν θα μπορούσε βέβαια να προβλέψει τις αντιδράσεις του, προσθέτει όμως ότι σε κάθε περίπτωση συμφέρει την πόλη να βοηθήσει τους Ροδίους, διότι:

α') Στην καλύτερη περίπτωση ο Μ. Βασιλεύς δεν θα αντιδράσει.

β') Στη χειρότερη περίπτωση θα αντιδράσει παραβιάζοντας την ειρήνη και αποκαλύπτοντας έτσι τις επιθετικές του προθέσεις. Στη δεύτερη περίπτωση ο κίνδυνος θα ήταν ούτως ή άλλως αναπόφευκτος και θα αφορούσε όλους τους Έλληνες.

23. αυτοδύναμα («δι' ἑαυτῶν»): Οι πραγματικοί κυρίαρχοι στη Ρόδο δεν είναι οι ολιγαρχικοί Ρόδιοι, αλλά οι Κάρεις της Αρτεμισίας που κατέχουν τις ακροπόλεις.

24. Ο πρόξενος προστάτευε στην πόλη του τα συμφέροντα των πολιτών μιας ξένης πόλεως. Ο θεσμός του προξένου υφίσταται και σήμερα.

25. Με την άρνηση καταβολής των «συντάξεων», δηλαδή της συμμαχικής εισφοράς στις κοινές δαπάνες, εκδηλώθηκε η αποστασία των Ροδίων από τη Β' Αθηναϊκή Συμμαχία.

26. Η υπέροχη σκηνή του Χριστού που νίπτει τα πόδια των μαθητών του θα ήταν ακατανόητη στην αρχαία Ελλάδα. Για τους αρχαίους το φυσικό είναι να υποτάσσεται ο κατώτερος στον ανώτερο. Οι Ρόδιοι όμως, μολονότι είχαν κεκτημένο το δικαίωμα της «ἐξ ἴσου» συμμαχίας με τους ανωτέρους σε δύναμη και αίγλη Αθηναίους, κατόντησαν εξ αιτίας της συμπεριφοράς τους δούλοι βαρβάρων και δούλων. Κατά τον Πλάτωνα (Πολιτεία 347c) δεν υπάρχει μεγαλύτερη συμφορά από το να άρχεται ο ανώτερος από τον κατώτερό του: «τῆς δὲ ζημίας μεγίστη τὸ ὑπὸ πονηροτέρου ἄρχεσθαι». Κατά τον Αριστοτέλη (Πολιτικά 1252b) βάρβαρος και δούλος φύσει ταυτίζονται: «Βάρβαρον καὶ δοῦλον ταύτὸν φύσει». Οι Έλληνες κατά τον Ευριπίδη (Ίφιγ. ἐν Αὐλ., 1400) είναι φυσικό να εξουσιάζουν τους βαρβάρους:
**Βαρβάρων δ' Ἑλληνας ἄρχειν εἰκὸς, ἀλλ' οὐ
βαρβάρους
Ἑλλήνων τὸ μὲν γὰρ δοῦλον, οἱ δ' ἐλεύθεροι.**
Στο περσικό κράτος ὅλοι ἦσαν δούλοι πλην του Μ. Βασιλέως: «Τὰ βαρβάρων γὰρ δοῦλα πάντα πλην ἑνός» (Εὐριπ. Ἑλένη, 276).
Επομένως οι Ρόδιοι έγιναν δούλοι δούλων. Πρβλ. τον νεοελλ. στίχο:

σκλάβος ραγιάδων έπεσες και ζεις ραγιάς ραγιάδων.

27. Εκτός από την ακρόπολη της Ρόδου οι βάρβαροι είχαν προφανώς καταλάβει και τις ακροπόλεις στη Λίνδο, την Ιαλυσό και την Κάμιρο.

28. «Οὐδὲν κακὸν ἀμιγῆς καλοῦ».

29. Οι Ρόδιοι, τους οποίους ήδη ο Όμηρος (Ίλ. Β, 655) αποκαλεί «ἀγερώχους», φαίνεται ότι γενικώς ήσαν υπερόπτες εκδηλώνοντας με αλαζονική συμπεριφορά ένα συναίσθημα υπεροχής έναντι άλλων Ελλήνων. Αυτή τη συμπεριφορά ειρωνεύεται ο Δημ.

30. Εννοεί τη δημοκρατία. Το γνωμικό διατυπώνει την άποψη ότι η δημοκρατία απαιτεί σύνεση και μετριοπάθεια· είναι το πολίτευμα του μέτρου.

31. Στην πολιτική τα πάθη είναι κακοί σύμβουλοι. Ο Δημ. ζητεί από τους Αθηναίους να μη μνησικακούν. Η Αθηναϊκή πολιτεία είχε ως προς τούτο επιδείξει θαυμαστή ωριμότητα, όταν μετά την πτώση των Τριάκοντα αντιμετώπισε με το μέτρο της αμνηστίας τον κίνδυνο να ξεσπάσουν ανεξέλεγκτα τα πάθη που συσώρευσε η τυραννική συμπεριφορά εκείνων. Ο ρήτορας προτίμησε ν' αφήσει στο τέλος (§14-16) την αντιμετώπιση του πιο ισχυρού επιχειρήματος των αντιπάλων που είναι προφανώς η επισήμανση της αντισυμμαχικής εις βάρος της πόλεως ως συμπεριφοράς των Ροδίων. Το επιχείρημα αυτό εύρισκε σημαντικό έρεισμα στη μνησικακία των Αθηναίων πολιτών. Προτίμησε λοιπόν να μιλήσει προηγουμένως για το συμφέρον της πόλεως, τη δόξα που θα αποκτήσει, και

για τις τυχόν επεκτατικές διαθέσεις του Μ. Βασιλέως, ώστε ο ακροατής να θεληθεί με την προσδοκία του πρώτου, ν' ανησυχήσει με τη σκέψη του δευτέρου και να θέσει σε δεύτερη μοίρα το μίσος του κατά των Ροδίων.

Σ' αυτές τις τρεις παραγράφους με τρόπο αριστοτεχνικό προετοιμάζεται η πρόταση: «Φημί δὴ χρῆναι πειρᾶσθαι σώζειν τοὺς ἄνδρας καὶ μὴ μνησικακεῖν».

Ο ρήτορας πρέπει να καταπραΰνει τους Αθηναίους πολίτες και συγχρόνως να αποσεισει τυχόν υποψία εις βάρος του ότι η πρόταση αυτή υποκρύπτει κάποιο προσωπικό συμφέρον. Γι' αυτό κάνει ακριβώς το αντίθετο απ' αυτό που θα περίμενε κανείς· υπερασπίζεται τους Ροδίους κατηγορώντας τους δριμύτατα! Συγχρόνως με κάθε τρόπο δηλώνει ότι δεν έχει καμιά σχέση μαζί τους, ότι συμμερίζεται τη χαρά των Αθηναίων για τα παθήματά τους και ότι ποτέ δεν θα συνηγορούσε υπέρ αυτών, αν δεν πίστευε πως αυτό είναι το συμφέρον της πόλεως.

Στην αρχή την ευθύνη για τα συμβάντα καταλογίζει μόνον στους Ροδίους αποσιωπώντας τις ευθύνες των Αθηναίων για τη διάλυση της Συμμαχίας. Ύστερα εντέχνως μεταβιβάζει την ευθύνη από το σύνολο των Ροδίων στο ολιγαρχικό κόμμα και μερικούς «εξαπατηθέντες» δημοκρατικούς και εν τέλει εμμέσως στον Μαύσωλο και την Αρτεμισία, διότι οι Ρόδιοι δεν κατέχουν την εξουσία «δι' ἑαυτῶν». Ακολούθως κολακεύει το αυτοσυναίσθημα των Αθηναίων τονίζοντας την ανωτερότητά τους και ειρωνευόμενος τους Ροδίους οι οποίοι όμως έχουν ήδη τιμωρηθεί για την αλαζονεία τους και ίσως έχουν συνετισθεί.

Τελειώνει με ένα παράδειγμα-επιχείρημα «ἐξ ἰδίων», υπενθυμίζοντας ότι και οι ίδιοι έχουν εξαπατηθεί κατά το παρελθόν, όπως ο δήμος των Ροδίων, αλλά δεν θα

έκριναν δίκαιο να τιμωρηθούν γι' αυτό.

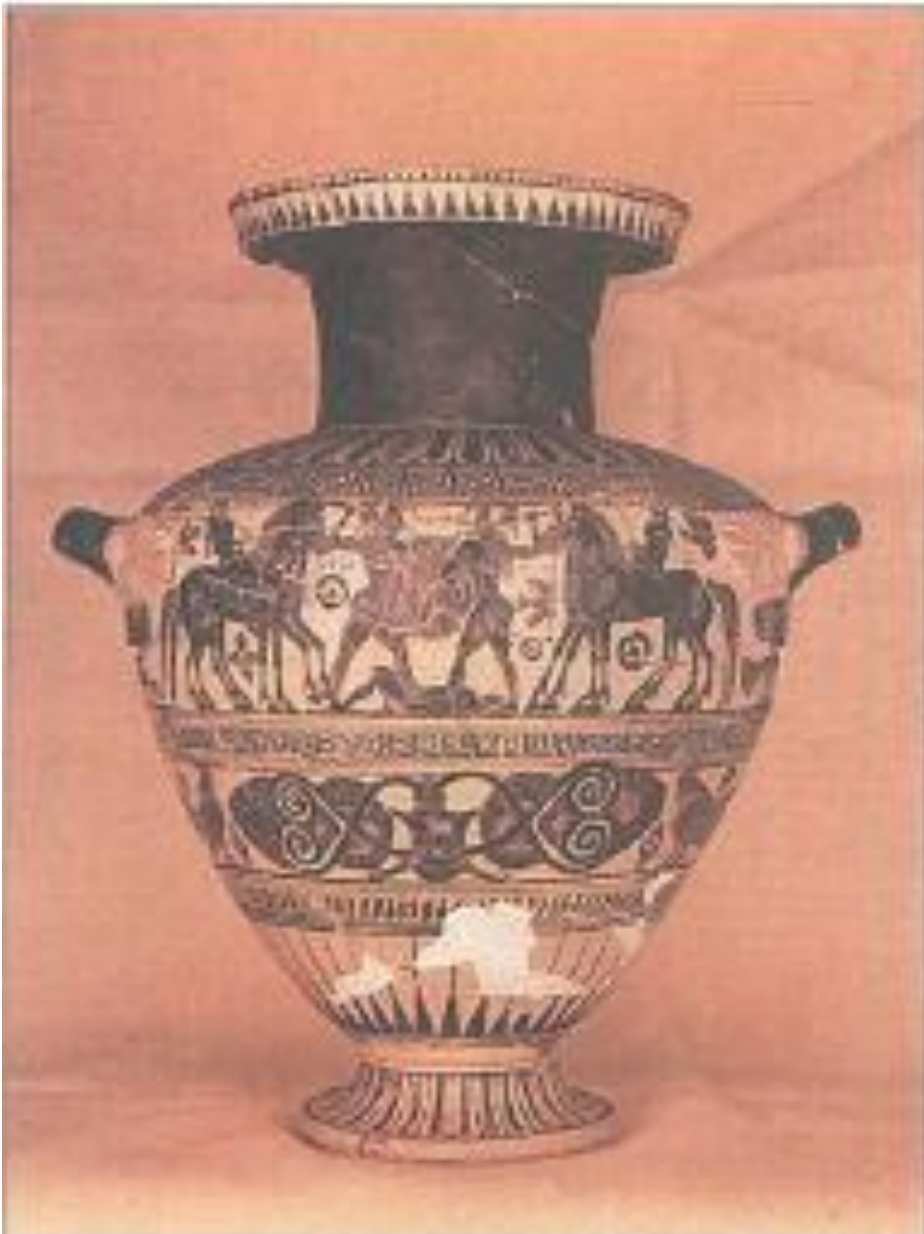
Ασκήσεις

1) Ο Δημ. προσπαθεί ν' ανασκευάσει επιχειρήματα αντιπάλων ρητόρων. Να καταγράψετε τα επιχειρήματα αυτά σε ένα συνεχές κείμενο κατά τη σειρά που νομίζετε ότι θα έπρεπε να έχουν διατυπωθεί. Σημειωτέον ότι η διάταξη των επιχειρημάτων εξαρτάται από το είδος τους, από το θέμα του λόγου, τις περιστάσεις και το ακροατήριο. Είναι επομένως σε μεγάλο βαθμό ζήτημα υποκειμενικής εκτιμήσεως.

2) Νομίζετε ότι ο Δημ. έχει κατά τρόπο ικανοποιητικό αντικρούσει τα επιχειρήματα των αντιπάλων του; Προσωπικώς θα είχατε πεισθεί ή όχι και γιατί;

3) Η πειστικότητα του ρήτορα εξαρτάται και από την «ηθοποιία», δηλ. από τον τρόπο που θα εμφανίσει στο ακροατήριο τον εαυτό του, και τους αντιπάλους του, αλλά και από τον τρόπο που θα προσεγγίσει τους ακροατές (βλ. και όσα έχουν γραφεί γι' αυτό το θέμα στην εισαγωγή). Με ποιους συγκεκριμένους τρόπους ανταποκρίνεται στην ανάγκη αυτή εδώ (§§5-16) ο Δημοσθένης;

4) Στις παραγρ. 9 και 16 ο Δημ. παραθέτει δύο παραδείγματα-επιχειρήματα από την πρόσφατη Αθηναϊκή ιστορία υπενθυμίζοντας στους Αθηναίους δικές τους παλαιότερες σκέψεις και πράξεις. Είναι αυτού του είδους τα «προσωπικά» επιχειρήματα ισχυρά και από πού νομίζετε ότι αντλούν τη δύναμη τους;

Λακωνική υδρία του 6ου αι. π.Χ. από νεκροταφείο της Ιαλυσού (Μ.Ι.Ε.Τ.)

Κείμενο

§§ 17-20

Ο κίνδυνος από την εξαπλωση των ολιγαρχικών πολιτευμάτων επιβάλλει ως συμφέρουσα και αναγκαία την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη Ρόδο

[17] Ὅρατε δὲ κάκεῖν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ὅτι πολλοὺς ὑμεῖς πολέμους πεπολεμήκατε καὶ πρὸς δημοκρατίας καὶ πρὸς ὀλιγαρχίας. καὶ τοῦτο μὲν ἴστε καὶ αὐτοί· ἀλλ' ὑπὲρ ὧν πρὸς ἑκατέρους ἔσθ' ὑμῖν ὁ πόλεμος, τοῦτ' ἴσως ὑμῶν οὐδεὶς λογίζεται. ὑπὲρ τίνων οὖν ἐστίν; πρὸς μὲν τοὺς δήμους ἢ περὶ τῶν ἰδίων ἐγκλημάτων, οὐ δυνηθέντων δημοσίᾳ διαλύσασθαι ταῦτα, ἢ περὶ γῆς μέρους ἢ ὄρων ἢ φιλονικίας ἢ τῆς ἡγεμονίας· πρὸς δὲ τὰς ὀλιγαρχίας ὑπὲρ μὲν τούτων οὐδενός, ὑπὲρ δὲ τῆς πολιτείας καὶ τῆς ἐλευθερίας·

[18] ὥστ' ἔγωγ' οὐκ ἂν ὀκνήσαιμ' εἰπεῖν μᾶλλον ἡγεῖσθαι συμφέρειν δημοκρατουμένους τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας πολεμεῖν ὑμῖν ἢ ὀλιγαρχουμένους φίλους εἶναι. πρὸς μὲν γὰρ ἐλευθέρους ὄντας οὐ χαλεπῶς ἂν εἰρήνην ὑμᾶς ποιήσασθαι νομίζω, ὅποτε βουλευθείητε, πρὸς δ' ὀλιγαρχουμένους οὐδὲ τὴν φιλίαν ἀσφαλῆ νομίζω· οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως ὀλίγοι πολλοῖς καὶ ζητοῦντες ἄρχειν τοῖς μετ' ἰσηγορίας ζῆν ἡρημένοις εὖνοι γένοιντ' ἂν.

[19] Θαυμάζω δ' εἰ μηδεὶς ὑμῶν ἡγεῖται Χίων ὀλιγαρχουμένων καὶ Μυτιληναίων, καὶ νυνὶ Ῥοδίων καὶ πάντων ἀνθρώπων ὀλίγου δέω λέγειν εἰς ταύτην τὴν δουλείαν ὑπαγομένων, συγκινδυνεύειν τι τὴν παρ' ἡμῖν πολιτείαν, μηδὲ λογίζεται τοῦθ' ὅτι οὐκ

ἔστιν ὅπως, εἰ δι' ὀλιγαρχίας ἅπαντα συστήσεται, τὸν παρ' ὑμῖν δῆμον ἑάσουσιν. ἴσασι γὰρ οὐδένας ἄλλους πάλιν εἰς ἐλευθερίαν <ἂν> τὰ πράγματ' ἐξάγοντας· ὅθεν δὴ κακὸν αὐτοῖς ἂν τι γενέσθαι προσδοκῶσι, τοῦτ' ἀνελεῖν βουλήσονται.

[20] τοὺς μὲν οὖν ἄλλους τοὺς ἀδικοῦντάς τινας αὐτῶν τῶν κακῶς πεπονθότων ἐχθροὺς ἠγεῖσθαι χρή· τοὺς δὲ τὰς πολιτείας καταλύοντας καὶ μεθιστάντας εἰς ὀλιγαρχίαν κοινούς ἐχθροὺς παραινῶ νομίζειν ἅπαντων τῶν ἐλευθερίας ἐπιθυμούντων.

γλωσσικά σχόλια

[17] πολλοὺς πολέμους πεπολεμήκατε παρήχησι καὶ σχῆμα ετυμολογικό

(ὕμεῖς) αὐτοῖ ἢ αντωνυμ. οριστική (σεῖς οἱ ἴδιοι)

ὑπὲρ ὧν... ὁ πόλεμος πλεγ. ερωτ. πρότ., αντικ. του ρ. λογίζεται

ὑπὲρ ὧν εμπρόθ. προσδ. του αιτίου (αναγκ. ἢ τελ.) αδιακρίτως (για ποιους λόγους)

ἐκάτερος, -α, -ον ἀόριστ. επιμεριστ. αντων. (καθεὶς ἀπὸ τοὺς δύο)

τοῦτ' το αντικ. (ἢ πλάγ. ερωτ. πρότ.) επαναλαμβάνεται με το δεικτικό τοῦτ' χάριν ρητορικής ἐμφάσεως. Ἴσως ὁ ρήτορας συνόδευε τὴ λέξη με τὴ σχετική χειρονομία καὶ τὸν ἀντίστοιχο χρωματισμὸ τῆς φωνῆς.

ὑπὲρ τίνων οὖν ἐστίν; πρὸς μὲν... πρὸς δὲ... σχῆμα υποφοράς καὶ ἀνθυποφοράς

δῆμοι οἱ δημοκρατικὲς πόλεις

περὶ τῶν ἰδίων ἐγκλημάτων... περὶ... ἡγεμονίας ἡ πρόθεσις περὶ δηλώνει τὸ αἶτιον, ὅπως καὶ ἡ πρόθεσις ὑπὲρ στήν ἴδια παράγραφον

ἔγκλημα (ἐγκαλῶ = κατηγορῶ, καταγγέλλω) κατηγορία, μομφή, καταγγελία, διαμαρτυρία

ἴδια ἐγκλήματα ἰδιωτικῆς φύσεως διενέξεις ἢ διαφορῆς μεταξύ κάποιων πόλεων (δικές τους)

οὐ δυνηθέντων ἐννοεῖται τῶν δήμων (κατ' ἄλλους ὑμῶν, τῶν Ἀθηναίων δηλ.)

δημοσία με δημόσια συμφωνία, συμβιβασμός. Οἱ λ. ἴδιος, δημόσιος, ἴδια, δημοσία ὡς ζεύγος ἀντιθέτων ἐμφανίζονται συχνά στήν ἀρχαίον ἑλληνικό λόγον

διαλύομαι τι διακανονίζω, διευθετῶ, ἐξομαλύνω

(γῆς) ὄροι σύνορα

φιλονικία (φιλονικέω = ἀγαπῶ τήν νίκη, τήν ἐπικράτησιν) ὅπως καὶ στή Νέα Ἑλληνική, φιλονικία, ἀμίλλα, ἀνταγωνισμός

ἡγεμονία ἡ πρώτη ἀρχή, ἡ ἀρχηγία

πρὸς μὲν τοὺς δήμους-πρὸς δὲ τὰς ὀλιγαρχίας ἀντίθεσις

ἢ περὶ μέρους ἢ ὄρων ἢ φιλονικίας ἢ τῆς ἡγεμονίας πολυσύνδετον

ὑπὲρ μὲν τούτων οὐδενός - ὑπὲρ δὲ... σχῆμα ἐπιαναφοράς καὶ ἀντιθέσεως

[18] ὀκνέω, -ῶ (ὄκνος = φόβος, δισταγμός, απροθυμία) διστάζω

εἰπεῖν τελ. απρμφ. αντικ. του ρήματος (οὐκ ἂν ὀκνήσαιμ')

ἡγεῖσθαι (ἡγέομαι-οὔμαι = νομίζω) ειδ. απρμφ. αντικ. του εἰπεῖν

συμφέρειν ειδ. απρμφ. αντικ. του ἡγεῖσθαι

πολεμεῖν τελ. απρμφ. υποκ. του απροσώπου συμφέρειν

εἶναι τελ. απρμφ. υποκ. του συμφέρειν, β' ὀρος συγκρ. (ἢ... εἶναι)

τοὺς Ἕλληνας υποκ. των απρμφ. πολεμεῖν και εἶναι

δημοκρατουμένους - ὀλιγαρχουμένους οι μετοχές εἶναι τροπικές ἢ υποθετικές

«ὥστ' ἔγωγ'... φίλους εἶναι» η πρόταση αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα των δυνατοτήτων της αρχαίας Ελληνικής. Μεταφράζοντας μπορείτε να κατανοήσετε τον συνθετικό χαρακτήρα της αρχαίας και τον αναλυτικό χαρακτήρα της νέας Ελληνικής γλώσσας

ὀπότε βουληθεῖητε χρονικοὔποθετική πρόταση. Απόδοση το ἂν ποιήσασθαι (ποιήσασθε ἂν)

ἀσφαλής (α στερ. + σφαλῆναι, απρμφ. αορ. β' του σφάλλομαι = σκοντάφτω, κλονίζομαι) σταθερός, βέβαιος

οὐ γὰρ ἔσθ' ὀπως ελλειπτική αναφορική έκφραση με

επιρρηματ. σημασία (οὐδαμῶς, με κανέναν τρόπο).
Προσδιορίζει το γένοιτ' ἄν. Βλ. και πιο κάτω (§ 19) οὐκ ἔστιν ὅπως.

ὀλίγοι το αρχοντολόϊ, τα μεγάλα τζάκια, οι ολιγαρχικοί
πολλοί ο πολὺς λαός, οι δημοκρατικοί

οἱ ζητοῦντες ἄρχειν αυτοί που επιδιώκουν να ασκούν
απόλυτη εξουσία

ἰσηγορία (ισηγορέω <ἴσος + ἀγορεύω) ισότητα στο
δικαίωμα του λόγου, ισονομία

ἤρημένος, -η, -ον μτχ. παρακμ. του ρ. αἰρέομαι, -οὔμαι,
εκλέγω, προτιμῶ, επιλέγω

εὔνους, -ουν (εὔ + νους) ευνοϊκός, ευμενής, φιλικός

[19] θαυμάζω δ' εἰ μηδεὶς ὑμῶν ἡγεῖται... μηδὲ
λογίζεται οι προτάσεις είναι αιτιολογικές από το
θαυμάζω ως ψυχ. πάθους σημαντικό. Για τον ίδιο λόγο
μπορεί να θεωρηθούν πλαγ. ερωτηματικές (αντικείμενα
του θαυμάζω)

συγκινδυνεύειν ειδ. απρμφ. αντικείμεν. του ρ. ἡγεῖται

τὴν πολιτείαν υποκ. του συγκινδυνεύειν

ἢ παρ' ἡμῖν πολιτεία το (δημοκρατικό) μας πολίτευμα

ὀλιγαρχουμένων, ὑπαγομένων γεν. απόλ. εναντιωματ.
μετοχές

ὀλίγου δέω λέγειν (παρενθετ.) λίγο ακόμη και θα ἔλεγα.
Μπορεί να μεταφρασθεῖ με το επίρρ. σχεδόν.
Επιδιορθώνει την υπερβολή της φράσεως πάντων
ἀνθρώπων

ὑπάγομαι εἰς δουλείαν οδηγούμαι στον ζυγό της δουλείας

ἐξάγω εἰς ἐλευθερίαν τὰ πράγματα πάλιν επαναφέρω, αποκαθιστώ την ελευθερία. Είναι χαρακτηριστική και εικονιστική των πραγμάτων η αντίθεση της πρόθ. ὑπό του ρ. ὑπάγομαι προς την ἐξ (ἐξω) του ρ. ἐξάγω. Η ὑπό παραπέμπει στην καταπίεση και το σκοτάδι, ενώ η ἐξ στην ανάκαμψη και το φως (πρβλ. το νεοελλ. (ε)ξελευτεριά-(ε)ξελευτερώνω)

εἰ ἅπαντα (τά πράγματα) συστήσεται δι' ὀλιγαρχίας αν όλα στις πόλεις οργανωθούν κατά το ολιγαρχικό σύστημα

συστήσεται μέλλων του ρ. συνίσταμαι

οὐδείς, οὐδεμία, οὐδέν αόρ. επιμεριστ. αντωνυμία. Στο αρσενικό γένος έχει και πληθυντ. αριθμό

ὅθεν δὴ... προσδοκῶσι, τοῦτ' ἀνελεῖν βουλήσονται η αναφορ. πρόταση εισάγεται με το αναφορ. επίρρ. ὅθεν (από όπου, από εκεί που) και προηγείται της κυρίας. Το δεικτικό τοῦτ' ανακεφαλαιώνει το περιεχόμενο της αναφορικής. Η σύνταξη αυτή είναι συνηθισμένη και έχει σκοπό την ἔμφαση

αὐτοῖς δοτ. προσ. αντιχαριστική

ἀνελεῖν· απρμφ. αορ. β' του ρ. ἀναιρέω -ῶ βγάζω κάτι από τη μέση, καταλύω, καταστρέφω

[20] Χρὴ ἡγεῖσθαι τοὺς ἄλλους τοὺς ἀδικοῦντάς τινας ἐχθροὺς αὐτῶν τῶν κακῶς πεπονθότων

τοὺς ἄλλους αντικ. του ἡγεῖσθαι

ἐχθρούς κατηγορ. του αντικειμένου

τῶν πεπονθότων γεν. κτητική στο ἐχθρούς

πέπονθα παρακ. του ρ. πάσχω

κακῶς πάσχω κακοπαθῶ, αδικούμαι

αὐτῶν κατηγορημ. προσδ.

τινας αντικ. της μτχ. ἀδικοῦντας

πολιτεία η δημοκρατία

μεθίστημι τὰς πολιτείας εἰς ὀλιγαρχίαν μετατρέπω τα δημοκρατικά πολιτεύματα σε ολιγαρχικά

ερμηνευτικά σχόλια

[17] πρὸς δημοκρατίας καὶ πρὸς ὀλιγαρχίας η βασική διαφορά μεταξύ των δύο πολιτευμάτων είναι ότι στη δημοκρατία την κυρίαρχη εξουσία κατέχει η πλειοψηφία των πολιτών, ενώ στην ολιγαρχία, η μειοψηφία, οι «ὀλίγοι» που διακρίνονται λόγω δυνάμεως, πλούτου ή καταγωγής. Φυσικά υπήρχε μεγάλη ποικιλία δημοκρατικών και ολιγαρχικών πολιτευμάτων

περὶ τῶν ἰδίων ἐγκλημάτων, οὐ δυναθέντων δημοσίᾳ διαλύσασθαι ταῦτα η διατύπωση αυτή αφορά μάλλον δυναμικές παρεμβάσεις των Αθηναίων σε περιπτώσεις αντιδικιών μεταξύ δημοκρατουμένων πόλεων. Η Σικελική εκστρατεία π.χ. είχε ως αφορμή την παροχή βοήθειας στους Εγεσταίους στη διένεξή τους με τον Σελινούντα, στην πραγματικότητα όμως είχε σκοπό την επέκταση της Αθηναϊκής κυριαρχίας στη Δύση (415 π.Χ.).

περὶ γῆς μέρους ἢ ὄρων ο Περικλῆς π.χ. το 441 π.Χ. εἶχε πολιορκήσει τὴ Σάμο, ἐπειδὴ δὲν εἶχε συμμορφωθεί με τὶς υποδείξεις τῶν Ἀθηναίων νὰ σταματήσει τὴ διένεξή τῆς με τὴ Μίλητο γιὰ τὴν κατοχὴ τῆς Πριήνης.

ὑπὲρ μὲν τούτων οὐδενός το οὐδενός εἶναι ἀσφαλῶς ὑπερβολή. Ἡ κάθετη διαχωριστικὴ γραμμὴ μεταξύ πολέμων πρὸς δημοκρατίας καὶ πρὸς ὀλιγαρχίας προφανῶς δὲν ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς πρὸς τὴν πραγματικότητα καὶ συνιστᾷ διπλωματικὴ ἀπόκρυψη τοῦ γεγονότος ὅτι αἰτία τῶν διαρκῶν συγκρούσεων π.χ. πρὸς τὴν «ὀλιγαρχικὴ» Σπάρτη καὶ τοὺς συμμάχους τῆς ἦταν κυρίως ἡ διεκδίκηση τῆς ἡγεμονίας.

ὑπὲρ δὲ τῆς πολιτείας κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «πολιτεία καὶ πολίτευμα σημαίνει ταυτόν», ἀλλὰ πολιτεία ὀνομάζεται καὶ τὸ ὀρθὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, «ὅταν τὸ πλῆθος πρὸς τὸ κοινὸν πολιτεύηται συμφέρον». Κατ' ἐξοχὴν ἐπομένως πολιτεία εἶναι τὸ δημοκρατικὸ πολίτευμα, διότι αὐτὸ ἀνταποκρίνεται ἀκριβῶς στὴν ἐννοία τοῦ πολιτεύματος το ὁποῖο τότε εἶναι ἀπολύτως ὀρθό, ὅταν ἀρχει ἡ πλειοψηφία με γνώμονα τὸ κοινὸ συμφέρον ὅλων τῶν πολιτῶν.

καὶ τῆς ἐλευθερίας Ὁ Δημ. συνδέει δημοκρατία καὶ ἐλευθερία, διότι ἡ ἐλευθερία ἐξασφαλίζεται με τὴ δημοκρατία. Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη «ὑπόθεσις (θεμελιώδης ἀρχή δηλ.) τῆς δημοκρατικῆς πολιτείας ἐλευθερία».

[18] συμφέρει δημοκρατουμένους τοὺς Ἕλληνας ἅπαντας πολεμεῖν ὑμῖν ἢ ὀλιγαρχουμένους φίλους

είναι πρόκειται βέβαια περί υπερβολής. Είναι ένα ρητορικό πυροτέχνημα που έχει σκοπό να κολακεύσει το δημοκρατικό φρόνημα των Αθηναίων ακροατών, να τονίσει την ιδεολογική ταυτότητα του ρήτορα, να ενισχύσει τη δημοτικότητά του και επομένως την αποτελεσματικότητά του λόγου του.

οὐδὲ τὴν φιλίαν ἀσφαλῆ νομίζω ο Δημοσθένης έχει πολλές φορές εκφράσει τη δυσπιστία του προς τα μη δημοκρατικά πολιτεύματα, θεωρεί τη δυσπιστία αυτή όπλο και φυλακτήριο που σώζει τις δημοκρατίες, «οὐ γὰρ ἀσφαλεῖς ταῖς πολιτείαις αἱ πρὸς τοὺς τυράννους ὀμιλίαι».

ὀλίγοι καὶ ζητοῦντες ἄρχειν - πολλοὶ καὶ μετ' ἰσηγορίας ζῆν ἡρημένοι η διαφορά μεταξύ των πολιτευμάτων γίνεται σαφής με την αντίθεση. Δεν είναι μόνον ποσοτική, δεν περιορίζεται δηλ. στον αριθμό των ασκούντων την εξουσία (ὀλίγοι-πολλοί), αλλά και ποιοτική, αφού επεκτείνεται στον τρόπο σκέψεως και ζωής.

Την ιδανική αυτή, εκ των έσω, εικόνα της Αθηναϊκής πολιτείας δεν δικαιώνει η εξωτερική πολιτική των Αθηναίων οι οποίοι επί συμμάχων και μη ήσαν επίσης «ζητοῦντες ἄρχειν». Είναι χαρακτηριστικό ότι οι Λακεδαιμόνιοι «ἀρχόμενοι τοῦ (Πελοποννησιακού) πολέμου» εκήρυτταν «Ἀθηναίους ἐλευθεροῦντες τὴν Ἑλλάδα πολεμήσειν» ότι δηλ. σκοπός του πολέμου ήταν η απελευθέρωση των Ελλήνων από τους Αθηναίους!

οὐ γὰρ ἔσθ' ὅπως... εὖνοι γένοιοντ' ἂν η φιλία κατά τον Αριστοτέλη είναι αμοιβαία εύνοια. Επομένως, κι αν ακόμη οι Αθηναίοι θελήσουν να συνάψουν φιλία προς ένα ολιγαρχικό καθεστώς, αυτό είναι αδύνατο, διότι

ποτέ ολιγαρχικοί δεν θα έβλεπαν με ευμένεια (εὔνοι) τον δημοκρατικό τρόπο ζωής και διακυβερνήσεως. Κάθε προσπάθεια λοιπόν ειρήνης και φιλίας θα ήταν καταδικασμένη να ναυαγήσει εξ αιτίας της ολιγαρχικής νοοτροπίας. Οι ολιγαρχικές κυβερνήσεις μόνον πιεζόμενες από κάποια ανάγκη θα υπέγραφαν συνθήκη ειρήνης και φιλίας με τη δημοκρατική Αθήνα περιμένοντας προφανώς την κατάλληλη ευκαιρία για να την αθετήσουν.

[19] Χίων ὀλιγαρχουμένων καὶ Μυτιληναίων Ἄγνωστο πότε, αλλά μετά το 351 π.Χ. αποκαταστάθηκε η δημοκρατία στη Χίο. Η πόλη της Μυτιλήνης το 351/50 π.Χ. είχε ολιγαρχική κυβέρνηση, αλλά δεν γνωρίζουμε αν είχε διαλύσει τους συμμαχικούς δεσμούς της με τους Αθηναίους. Το 349/48 την εξουσία κατέλαβε ο εχθρός των Αθηναίων τύραννος Κάμμος. Το 346 π.Χ. καταλύθηκε η τυραννία και η Μυτιλήνη ξαναγύρισε στην Αθηναϊκή συμμαχία.

εἰς ταύτην τὴν δουλείαν ὑπαγομένων ο Δημοσθένης, αφού ταυτίζει τη δημοκρατία με την ελευθερία, ονομάζει δουλείαν την υπαγωγή σε ολιγαρχικό καθεστώς. Βέβαια η λέξη χρησιμοποιείται μεταφορικώς. Τα ολιγαρχικά πολιτεύματα είχαν πολλές φορές δεσποτικό χαρακτήρα και οι πολίτες μεταβάλλονταν σε δούλους με την ευρεία βέβαια σημασία της λέξεως, αφού χρησιμοποιούνταν προς το συμφέρον των «ὀλίγων» σε έργα για την εκτέλεση των οποίων δεν είχαν συμφωνήσει, όπως δηλαδή και οι με στενή έννοια δούλοι που μοναδικό λόγο υπάρξεως είχαν την εξυπηρέτηση του κυρίου τους του οποίου ήσαν έμψυχα όργανα και κτήματα.

Βέβαια όλα τα ολιγαρχικά πολιτεύματα δεν ήσαν εξ ίσου καταπιεστικά, στην Αθήνα όμως υπήρχε τραυματική η εμπειρία της εγκληματικής ολιγαρχίας των Τριάκοντα και σ' όλη την Ελλάδα η ανάμνηση των στυγνών δεκαρχιών που εγκαθιστούσαν οι Λακεδαιμόνιοι, αν και το πολίτευμα της Σπάρτης είχε αρκετά δημοκρατικά στοιχεία.

τοῦτ' ἀνελεῖν βουλήσονται εἶναι φανερόν ὅτι κάθε είδους πολιτικό καθεστώς αισθάνεται ασφαλές, όταν τα συγγενικά προς αυτό πληθύνονται και μειώνονται τα αντίπαλα. Είναι επομένως φυσικό να πιέζει και να αναλαμβάνει δράση προς την κατεύθυνση αυτή. Ο Δημ. προσπαθεί να φοβήσει τους Αθηναίους προλέγοντας μια γενική επικράτηση των ολιγαρχικών καθεστώτων, αν αυτό που άρχισε με τους Χίους, Μυτιληναίους και Ροδίους συνεχισθεί, οπότε ο επόμενος στόχος είναι η Αθηναϊκή δημοκρατία, η εγγυήτρια δύναμη για όλα τα δημοκρατικά καθεστώτα. Η άλωσή της θα σημάνει το τέλος της δημοκρατίας γενικώς.

[20] τοὺς ἀδικοῦντάς τινας τοὺς κοινούς δηλ. εγκληματίες, ὅσους παραβαίνουν τον νόμο και αδικούν προσωπικά κάποιους συμπολίτες τους. Η έχθρα που δημιουργείται στις περιπτώσεις αυτές είναι προσωπική και αντιμετωπίζεται με σχετική επιείκεια. Αυτοί όμως που εγκληματούν εις βάρος της δημοκρατίας πρέπει να αντιμετωπίζονται ως εχθροί όλων ὅσων αγαπούν την ελευθερία. Το έγκλημα αυτό, έγκλημα πολιτικό, πρέπει να συναντά τη γενική αντίδραση και αυστηρότητα. Στις §§17-20 προσθέτει ακόμη δυο επιχειρήματα τα οποία στηρίζονται στο συμφέρον της Αθηναϊκής πολιτείας. Διακρίνει δύο είδη πολέμων, προς δημοκρατίες και προς ολιγαρχίες. Οι πρώτοι οφείλονται σε διενέξεις με εξωτερικές αφορμές που μπορούν να

διακανονισθούν. Οι δεύτεροι οφείλονται σε μία βασική διαφορά που δεν μπορεί να διευθετηθεί, αφού αφορά την ουσία των πολιτευμάτων (το πολίτευμα είναι η ψυχή της πόλεως). Συμφέρει λοιπόν την Αθηναϊκή πολιτεία να υπάρχουν περισσότερα δημοκρατικά πολιτεύματα, αφού με αυτά η συνεννόηση είναι ευκολότερη και η φιλία ασφαλής.

Με το επόμενο επιχείρημα (§§19-20) κινδυνολογώντας προσπαθεί να φοβήσει τους Αθηναίους. Υποδεικνύει ότι η επικράτηση των ολιγαρχικών πολιτευμάτων αποτελεί θανάσιμο κίνδυνο για τη δημοκρατία και την ελευθερία γενικώς (ό,τι βλέπεις στην αυλή του γείτονά σου, να το περιμένεις στην αυλή σου). Η αποκατάσταση επομένως της δημοκρατίας στη Ρόδο είναι όχι απλώς συμφέρουσα, αλλά και αναγκαία για την Αθηναϊκή δημοκρατία.

Είναι φανερό πως ο Δημοσθένης στις παραγράφους αυτές εμμέσως υποδεικνύει στους Αθηναίους ότι δεν πρέπει ν' αφήσουν το μίσος τους για τους Ροδίους να γίνει εφιαλτήριο της ολιγαρχίας. Δεν είναι οι Ρόδιοι που κινδυνεύουν, αλλά η δημοκρατία.

Ασκήσεις

- 1) Να αναγνωρισθούν γραμματικώς και συντακτικώς όλες οι αντωνυμίες της §17 και απ' αυτές να κλιθούν στα τρία γένη οι επιμεριστικές.
- 2) Να ευρεθούν οι επιθετ. μετοχές και τα κατηγορούμενα της §18.
- 3) Να κλιθούν στα τρία γένη τα επίθετα εϋνους και άσφαλής.
- 4) πάντων ανθρώπων· να κλιθούν μαζί.
- 5) Να ευρεθούν τα υποκείμενα και αντικείμενα των απαρεμφάτων στις παραγρ. 19-20.

6) Η λέξη ίσηγορία ετυμολογικώς σημαίνει την ισότητα στο δικαίωμα του λόγου (ίσηγορέω <ίσος + άγορεύω). Ήδη όμως στο έργο του Ηροδότου σημαίνει γενικώς την ισότητα, την απουσία της τυραννίας. Ποια πολιτική εμπειρία νομίζετε πως δηλώνει αυτή η διεύρυνση της σημασίας της λέξεως;

7) Ο Δημοσθένης αντιπαραθέτει δύο πολιτείες και τις αντίστοιχες βιοθεωρίες. Είναι οι «όλιγοι» και «ζητοῦντες ἄρχειν» και οι «πολλοί» και «μετ' ίσηγορίας ζῆν ἡρημένοι». Η Χριστιανική διδασκαλία προτείνει μιαν άλλου είδους κοινωνία και «έν Χριστῷ πολιτείαν»: «Οἱ δοκοῦντες ἄρχειν τῶν ἐθνῶν κατακυριεύουσιν αὐτῶν καὶ οἱ μεγάλοι αὐτῶν κατεξουσιάζουσιν αὐτῶν· οὐχ οὕτω δὲ ἔσται ἐν ὑμῖν, ἀλλ' ὅς ἐάν θέλη γενέσθαι μέγας ἐν ὑμῖν, ἔσται ὑμῶν διάκονος, καὶ ὅς ἐάν θέλη ὑμῶν γενέσθαι πρῶτος, ἔσται πάντων δοῦλος» (Μάρκ. ι', 42-44).

Σε ποιες βασικές αρχές στηρίζουν τις αντιλήψεις τους για την εξουσία και την κοινωνία οι τρεις αυτές «πολιτείες»;

8) Κατά τον ρήτορα Αισχίνη (Κατὰ Τιμ., 4) «διοικοῦνται δ' αἱ μὲν τυραννίδες καὶ ὀλιγαρχίαι τοῖς τρόποις τῶν ἐφεστηκότων (σύμφωνα δηλ. με τις διαθέσεις αὐτῶν που κατέχουν την εξουσία), αἱ δὲ πόλεις αἱ δημοκρατούμεναι τοῖς νόμοις τοῖς κειμένοις». Να δικαιολογήσετε στηριζόμενοι στο κείμενο αυτό τη δυσπιστία του Δημοσθένη (παρ. 17-18) για την ασφάλεια των σχέσεων με ολιγαρχικές πολιτείες.

Μελανόμορφη Αττική όλπη του 6ου αι. π.Χ. από τάφο της Καμίρου (Μ.Ι.Ε.Τ.)

Κείμενο §§21-24

Είναι δίκαιο οι Αθηναίοι να συνδράμουν τον λαό της Ρόδου, όπως θα ήθελαν σ' ανάλογη περίπτωση για χάρη τους να πράξουν άλλοι. Παράδειγμα οι Αργείοι που δεν λογάριασαν κίνδυνο υπαρκτό για να τους βοηθήσουν, ενώ ο κίνδυνος απ' τον Μ. Βασιλέα δεν είναι σημαντικός.

[21] Ἐπειτα καὶ δίκαιον, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δημοκρατουμένους αὐτοὺς τοιαῦτα φρονοῦντας φαίνεσθαι περὶ τῶν ἀτυχοῦντων δήμων, οἷάπερ ἂν τοὺς ἄλλους ἀξιῶσαιτε φρονεῖν περὶ ὑμῶν, εἴ ποθ' ὃ μὴ γένοιτο, τοιοῦτό τι συμβαίη. καὶ γὰρ εἰ δίκαιά τις φήσει Ῥοδίους πεπονθέναι, οὐκ ἐπιτήδειος ὁ καιρὸς ἐφησθῆναι· δεῖ γὰρ τοὺς εὐτυχοῦντας περὶ τῶν ἀτυχοῦντων αἰεὶ φαίνεσθαι τὰ βέλτιστα βουλευομένους, ἐπειδήπερ ἄδηλον τὸ μέλλον ἅπασιν ἀνθρώποις.

[22] Ἀκούω δ' ἐγὼ πολλάκις ἐνταυθὶ παρ' ὑμῖν τινῶν λεγόντων ὡς, ὅτ' ἠτύχησεν ὁ δῆμος ἡμῶν, συνεβουλήθησάν τινες αὐτὸν σωθῆναι· ὧν ἐγὼ μόνων Ἀργείων ἐν τῷ παρόντι μνησθήσομαι βραχὺ τι. οὐ γὰρ ἂν ὑμᾶς βουλοίμην, δόξαν ἔχοντας τοῦ σώζειν τοὺς ἀτυχοῦντας αἰεὶ, χεῖρους Ἀργείων ἐν ταύτῃ τῇ πράξει φανῆναι, οἱ χῶραν ὄμορον τῇ Λακεδαιμονίων οἰκοῦντες, ὀρῶντες ἐκείνους γῆς καὶ θαλάττης ἄρχοντας, οὐκ ἀπώκνησαν οὐδ' ἐφοβήθησαν εὐνοϊκῶς ὑμῖν ἔχοντες φανῆναι, ἀλλὰ καὶ πρέσβεις ἐλθόντας ἐκ Λακεδαιμόνος, ὡς φασιν, ἐξαιτήσοντάς τινος τῶν φυγάδων τῶν ὑμετέρων ἐψηφίσαντο, ἐὰν μὴ πρὸ ἡλίου δύντος ἀπαλλάττωνται, πολεμίους κρίνειν.

[23] εἶτ' οὐκ αἰσχρὸν, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, εἰ τὸ μὲν Ἀργείων πλῆθος οὐκ ἐφοβήθη τὴν Λακεδαιμονίων ἀρχὴν ἐν ἐκείνοις τοῖς καιροῖς οὐδὲ τὴν ῥώμην, ὑμεῖς δ' ὄντες Ἀθηναῖοι βάρβαρον ἄνθρωπον, καὶ ταῦτα γυναῖκα, φοβήσεσθε; καὶ μὴν οἱ μὲν ἔχοιεν ἂν εἰπεῖν ὅτι πολλάκις ἠττηνται [ὑπὸ] Λακεδαιμονίων, ὑμεῖς δὲ νενικήκατε μὲν πολλάκις βασιλέα, ἠττησθε δ' οὐδ' ἅπαξ οὔτε τῶν δούλων τῶν βασιλέως οὔτ' αὐτοῦ κείνου· εἰ γὰρ τί που κεκράτηκε τῆς πόλεως βασιλεύς, ἢ τοὺς πονηροτάτους τῶν Ἑλλήνων καὶ προδότας αὐτῶν χρήμασι πείσας ἢ οὐδαμῶς ἄλλως κεκράτηκεν.

[24] καὶ οὐδὲ τοῦτ' αὐτῷ συνενήνοχεν, ἀλλ' ἄμ' εὐρήσεται αὐτὸν τὴν τε πόλιν διὰ Λακεδαιμονίων ἀσθενῆ ποιήσαντα καὶ περὶ τῆς αὐτοῦ βασιλείας κινδυνεύσαντα πρὸς Κλέαρχον καὶ Κῦρον. οὔτ' οὖν ἐκ φανεροῦ κεκράτηκεν οὔτ' ἐπιβουλεῦσαι συνενήνοχεν αὐτῷ. ὁρῶ δ' ὑμῶν ἐνίουσ Φιλίππου μὲν ὡς ἄρ' οὐδενὸς ἀξίου πολλάκις ὀλιγωροῦντας, βασιλέα δ' ὡς ἰσχυρὸν ἐχθρὸν οἷς ἂν προέλῃται φοβουμένους. εἰ δὲ τὸν μὲν ὡς φαῦλον οὐκ ἀμυνούμεθα, τῷ δ' ὡς φοβερωῶ πάνθ' ὑπείξομεν, πρὸς τίνας, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραταξόμεθα;

γλωσσικὰ σχόλια

[21] δίκαιόν (ἐστὶ) φαίνεσθαι (ὑμᾶς) αὐτοὺς φρονοῦντας τοιαῦτα

φαίνεσθαι τελ. ἀπαρέμφ. υποκ. του απροσ. δίκαιόν (ἐστὶ)

φρονοῦντας κατηγορ. μτχ. ἀπό το φαίνεσθαι

δημοκρατουμένους αιτιολ. μτχ.

φαίνομαι τοιαῦτα φρονῶν εκδηλώνω τέτοιες διαθέσεις...

οἷάπερ αναφέρεται στο προηγούμενο τοιαῦτα

ὃ μὴ γένοιτο η φράση χρησιμοποιείται συχνά και σήμερα

συμβαίη αόρ. β' του ρ. συμβαίνω (συνέβην)

εἰ συμβαίη... ἀξιῶσαιτε ἂν ο υποθ. λόγος δηλώνει την απλή σκέψη του λέγοντος

ἐπιτήδειος καιρός η κατάλληλη περίσταση

ἐφησθῆναι απρμφ. παθητ. αορ. του ρ. ἐφήδομαι = επιχαίρω, χαιρεκακῶ

δεῖ γάρ... βουλευομένους η σύνταξη ὅπως στην α' περίοδο της παραγράφου

[22] ἀκούω (έχω ακούσει) ο ενεστώς αντί του παρακειμένου (ενεστώς του αποτελέσματος) χρησιμοποιείται επί γεγονότων που έχουν συμβεί κατά το παρελθόν, αλλά οι συνέπειές τους εξακολουθούν να υφίστανται στο παρόν

ἐνταῦθι παρ' ὑμῖν εδῶ ενώπιόν σας

ὥς... συνεβουλήθησάν τινες ειδική πρόταση. Ο σύνδεσμος ὥς δεν εκφράζει εδῶ υποκειμενική γνώμη, αλλά το πραγματικό

συμβούλομαι συμφωνῶ

αὐτόν (τὸν δῆμον) υποκ. του σωθῆναι

ῶν γεν. διαιρετική

βραχύ τι (πολύ σύντομα) επιρρ. προσδ. της χρον. εκτάσεως. Το τι επιτείνει την έννοια του βραχύ

οὐ γὰρ ἂν βουλοίμην ὑμᾶς φανῆναι χείρους Ἀργείων δόξαν ἔχοντας (ὑμᾶς) τοῦ σώζειν

φανῆναι τελ. απρμφ. αντικ. του ἂν βουλοίμην

ὑμᾶς υποκ. του φανῆναι και ἔχοντας

τοῦ σώζειν γεν. αντικ. ή της αιτίας στο δόξαν (ἔχοντας)

δόξαν ἔχω τοῦ σώζειν ἔχω τη φήμη ότι ή διότι σώζω, είμαι ένδοξος ως σωτήρας

ἔχοντας επιθ. ή εναντιωμ. μτχ.

οἰκοῦντες τροπ. μετοχή. Μερικοί τη μεταφράζουν ως εναντιωματική

ὀρῶντες η μετοχή εναντιωματική

ἀποκνέω, -ῶ διστάζω

(εὐνοϊκῶς) ἔχοντες κατηγορ. μτχ. από το φανῆναι

ἔξαιτήσοντας τελική μτχ.

δύντος μτχ. αορ. β' του ρ. δύομαι, εισέρχομαι (πρβλ. ένδύομαι). Επί του ηλίου και της σελήνης, βυθίζομαι στη θάλασσα (βουτώ), δύω, «βασιλεύω». Για την κλίση του αορ. β' ἔδυν βλ. σχολ. Γραμματική

ἀπαλλάτομαι αναχωρώ

κρίνειν τελ. απρμφ. αντικ. του έψηφίσαντο
Ο ευθύς λόγος: Έάν μὴ ἀπαλλάττωνται, πολεμίους
αὐτοὺς κρινοῦμεν ἢ (προς τους πρέσβεις): Έάν μὴ
ἀπαλλάτῃσθε, πολεμίους ὑμᾶς κρινοῦμεν. Ο ενεστῶς
έχει πολλές φορές μελλοντική σημασία

[23] οὐκ αἰσχρὸν (έστι) εἰ τὸ μὲν Ἀργείων πλῆθος
οὐκ έφοβήθη... ὑμεῖς δέ... φοβήσεσθε; οι προτάσεις
πλάγ. ερωτηματικές. Με το εἰ η έκφραση γίνεται
λεπτότερη και ευγενική, αφού εκφράζονται με
υποθετικότητα και επιφύλαξη τετελεσμένα και
αναμφίβολα

τὸ πλῆθος ο λαός

καὶ ταῦτα και μάλιστα

καὶ μην κι όμως

έχοιεν ἂν εἰπεῖν θα μπορούσαν να προφασισθούν

εἰ γὰρ τί που κεκράτηκε τα τι και που μειωτικά της
σημασίας του κεκράτηκε (αν ίσως κάπως κάπου
νίκησε)

εἰ γὰρ... κεκράτηκε, ἢ (κεκράτηκε) πείσας ἢ
οὐδαμῶς... κεκράτηκε η επανάληψη της λέξεως
κεκράτηκε κυκλικῶς, στην αρχή και το τέλος της
φράσεως, γίνεται χάριν εμφάσεως. Απλούστερα θα
έγραφε: οὐδαμῶς ἄλλως ἢ χρήμασι πείσας κεκράτηκε

[24] συνενήνοχε παρακ. του ρ. συμφέρω

οὐδὲ τοῦτ' συνενήνοχεν αὐτῷ ούτε αυτό ήταν προς το
συμφέρον του, ούτε αυτό τον ωφέλησε

ποιήσαντα, κινδυνεύσαντα κατηγορημ. μετοχές από το εὐρήσετε

ἐπιβουλεῦσαι υποκ. του συνενήνοχεν το οποίο εδῶ, ὅπως και πιο πάνω, είναι προσωπικό

ἔνιοι, ἔνιοι, ἔνια αόρ. αντωνυμία (μερικοί)

ὀλιγωρέω (ὀλίγος + ὥρα = φροντίδα, πρβλ. θυρωρός) ελάχιστα φροντίζω, αδιαφορώ, δεν πολυνοιάζομαι

ὀλιγωροῦντας, φοβουμένους κατηγορ. μετοχές από το ὀρῶ

προέληται υποτ. αορ. β' (προειλόμην) του ρ. προαιρέομαι, -οῦμαι· επιλέγω. (Ο βασιλεύς επιλέγει κάποιους ως στόχους του, ως εχθρούς του· δηλαδή αποφασίζει να τους πλήξει)

οἷς (τούτους οὔς) δοτ. αντικ. στο κατηγορ. ἐχθρόν (έλξη του αναφορικού)

φαῦλος ἀσήμαντος, ἀνάξιος λόγου

ὑπεῖκω υποχωρώ, υποτάσσομαι

πάνθ' (πάντα) κατά πάντα, σε όλα

εἰ... οὐκ ἀμυνούμεθα... τῷ δ' ὑπεῖξομεν (υπόθεση)... **παραταξόμεθα** (απόδοση) ο υποθετ. λόγος ακολουθεῖ τον τύπο του πραγματικού, αλλά δηλώνει το προσδοκώμενο

πρὸς τίνας παραταξόμεθα; η ερώτηση ρητορική (πρὸς οὐδένα παραταξόμεθα)

ερμηνευτικά σχόλια

[21] ἔπειτα καὶ δίκαιον ὄχι μόνον δηλ. συμφέρον. Το επιχείρημα επομένως που ακολουθεί στηρίζεται σ' αυτό που γενικά ορίζεται ως δίκαιο, ως φυσικός ἔμφυτος νόμος.

τοιαῦτα φρονοῦντας φαίνεσθαι, οἷάπερ ἂν τοὺς ἄλλους ἀξιῶσαιτε φρονεῖν περὶ ὑμῶν πρβλ. το ευαγγελικό «καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ποιεῖτε αὐτοῖς ὁμοίως» (Λουκ. στ' 31). Βέβαια για τον Δημοσθένη η απαίτηση αυτή (ἂν ἀξιῶσαιτε) της εφαρμογῆς του αγράφου δικαίου φαίνεται να αφορά τις σχέσεις μόνον των δημοκρατουμένων προς τους ἀτυχοῦντας δήμους. Εξ ἄλλου η κοινή αντίληψη περί του δικαίου ἦταν ὅτι αὐτό περιορίζεται στο «τοὺς μὲν φίλους ὠφελεῖν τοὺς δὲ ἐχθροὺς βλάπτειν». Δεν πρέπει ὁμως να παραβλέψουμε π.χ. το γεγονός ὅτι οἱ Σπαρτιάτες μετὰ το τέλος του Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἀρνήθηκαν να υποκύψουν στις πιέσεις των συμμάχων τους Θηβαίων και Κορινθίων που απαιτοῦσαν να καταστραφεί ολοκληρωτικά ἡ πόλη των Αθηνών.

εἴποτε τοιοῦτό τι συμβαίῃ ἐμμέσως υπενθυμίζει στους Αθηναίους τὴν ἐποχὴ των Τριάκοντα στην ὁποῖαν ἀνήκει ἱστορικά και το παράδειγμα των Αργείων που ακολουθεῖ.

καὶ γὰρ εἰ δίκαιά τις φήσει πεπονθέναι σπεύδει ν' ἀπαντήσῃ σε μια ἐνστάση που ἤδη ἔχει δημιουργηθεῖ στις ψυχές των ἀκροατῶν του και προφανῶς ἔχει χρησιμοποιηθεῖ ἀπὸ τους ἀντιπάλους ρήτορες: Ἀν εἶναι δίκαιο να βοηθούμε τους ἀτυχοῦντες, ἐπίσης δίκαιο

είναι να τιμωρούνται οι αδικούντες. Κοινή αντίληψη ήταν ότι «τὸ ἀδικοῦντα μὴ διδόναι δίκην (το να αδικεῖ κανείς και να μην τιμωρεῖται) πάντων μέγιστόν τε καὶ πρῶτον κακῶν πέφυκεν» (Πλατ. Γοργ. 479d). Επομένως οι Ρόδιοι δημοκρατικοί «πήγαιναν γυρεύοντας» και «ἄξια ὧν ἔπραξαν» απολαμβάνουν. Είναι δίκαιο λοιπόν να πάσχουν αβοήθητοι ὅσα πάσχουν, λόγω της αντισυμμαχικής των συμπεριφοράς.

οὐκ ἐπιτήδειος ὁ καιρὸς ἐφησθῆναι απαντά στην ἔνσταση που ο ἴδιος προηγουμένως διατύπωσε τονίζοντας πρώτα πρώτα τη σοβαρότητα των πραγμάτων που δεν επιτρέπει την πολυτέλεια της χαιρεκακίας. Η χαιρεκακία, η ικανοποίηση δηλ. για τη δυστυχία των άλλων, είναι από τα πλέον μικροπρεπή και στείρα ανθρώπινα πάθη.

δεῖ γὰρ... ἅπασιν ἀνθρώποις το γνωμικό που ακολουθεῖ εξηγεί γιατί δεν επιτρέπεται στους Αθηναίους μνησικακούντες να χαιρεκακούν. Η χαιρεκακία θα μπορούσε ἴσως να τους συγχωρηθεῖ, αν ἦσαν «ἀτυχοῦντες». Ο Ευριπίδης (Ἴφιγ. ἐν Ταύροις, 352-53) παρατηρεῖ ὅτι οι δυστυχεῖς δεν ελεοῦν τους πιο δυστυχισμένους. Οι Αθηναῖοι ὁμως ως «δημοκρατούμενοι» είναι «εὐτυχοῦντες», ὁπότε ισχύει γι' αὐτούς η αρχαία, ἤδη Ομηρική, διαπίστωση ὅτι τα ανθρώπινα είναι «κύκλος περιφερόμενος», ὅτι δεν ἔχει κανείς μονιμότητα στη χαρά και τη θλίψη, αφού αὐτά εναλλάσσονται στη ζωή των ἀνθρώπων. Η επιείκεια επομένως και η συγγνώμη συνιστοῦν την ὀρθή στην παρούσα περίσταση ἀνθρώπινη συμπεριφορά. Το αντίθετο θ' αποτελούσε «ὑβριν» η ὁποία είναι ἀδικία και τιμωρεῖται. Αν λοιπόν οι Αθηναῖοι από μια στείρα

χαιρεκακία δεν συνδράμουν τους «άτυχοῦντας» Ροδίους, πρέπει ν' αναμένουν ενδεχομένως ότι θα περιπέσουν αβοήθητοι σε παρόμοια συμφορά.

[22] ὄτ' ἠτύχησεν ὁ δῆμος ἡμῶν ενισχύει το προηγούμενο επιχείρημα με παράδειγμα ιδιαιτέρως ισχυρό, αφού προέρχεται από την ιστορία της Αθηναϊκής πολιτείας. Μετά τη συντριβή των Αθηναίων κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο (404 π.Χ.) είχε επιβληθεί στην πόλη το ολιγαρχικό φιλολακωνικό καθεστώς των Τριάκοντα. Η φράση «ἠτύχησεν ὁ δῆμος» έχει επιλεγεί με προσοχή. Η επικράτηση των Τριάκοντα δεν ήταν ασφαλώς θέμα τύχης· ο «δῆμος» είχε τις ευθύνες του οι οποίες εδώ σκοπίμως για προφανείς λόγους αποσιωπώνται.

συνεβουλήθησάν τινες αὐτὸν σωθῆναι η τυραννική συμπεριφορά των Τριάκοντα είχε αναγκάσει πολλούς πολίτες και μετοίκους να ζητήσουν άσυλο σε άλλες πόλεις. Το πλήθος των φυγάδων ανησύχησε τους πανίσχυρους τότε Σπαρτιάτες οι οποίοι τελεσιγραφικώς απαίτησαν να παραδίδονται οι πρόσφυγες στους Τριάκοντα, απειλώντας με πρόστιμα και άλλες κυρώσεις.

Το Άργος, η Ήλις, τα Μέγαρα και η Θήβα αφήφησαν τις σπαρτιατικές απειλές και όχι μόνον δεν παρέδιδαν τους φυγάδες, αλλά τους ενίσχυαν, ώστε ν' ανατρέψουν, όπως και πράγματι έγινε, το τυραννικό καθεστώς.

μνησθήσομαι βραχὺ τι ο ρήτορας σπεύδει να προλάβει τυχόν δυσανασχέτηση των ακροατών. Το περιστατικό ήταν προφανώς γνωστό και η αφήγηση του ίσως φορτική. Γι' αυτό δηλώνει ότι θα είναι σύντομος.

Παρόμοιες φράσεις χρησιμοποιούν και σήμερα για τον ίδιο λόγο οι ομιλητές όπως «θα είμαι σύντομος, δεν θα σας κουράσω, δυο λέξεις ακόμη και τελείωσα» κ.λπ.

δόξαν ἔχοντας τοῦ σώζειν τοὺς ἀτυχοῦντας αἰεὶ σε πανηγυρικούς λόγους επαναλαμβάνεται συχνά η καύχηση των Αθηναίων ότι η πόλη τους από τα μυθικά χρόνια ἔσπευδε ανιδιοτελῶς να βοηθῆ τους αναξιοπαθόντες. Συνήθως αναφέρονται η προσφορά φιλοξενίας στους Ηρακλείδες, όταν τους καταδίωκε ο Ευρυσθέας, η βοήθεια προς τους Αργείους για την ταφή των νεκρῶν της εκστρατείας των «ἑπτὰ ἐπὶ Θήβας», η συνδρομή στους Ἴωνες κατά την Ιωνική επανάσταση (499-94 π.Χ.), η αρωγή και στη Σπάρτη ακόμη κατά την επανάσταση των ειλῶτων (464 π.Χ.) κ.λπ.

Βέβαια αποσιωποῦνται συνήθως γεγονότα όπως ο εξανδραποδισμὸς των Σκιωναίων (422 π.Χ.), των Μηλίων (416 π.Χ.) και η σκληρὴ αντιμετώπιση άλλων πόλεων κατά τη διάρκεια του Πελοποννησιακού πολέμου.

ἔξαιτήσοντάς τινας τῶν φυγάδων ἐζήτησαν, όπως θα λέγαμε σήμερα, την έκδοση στο καθεστῶς των Τριάκοντα των πολιτικῶν προσφύγων Αθηναῖοι πολιτῶν και μετοίκων. Και σήμερα εφαρμόζεται διεθνῶς η αρχή της μη εκδόσεως προσφύγων για πολιτικά αδικήματα.

ἐὰν μὴ... ἀπαλλάττωνται... πολεμίους κρίνειν τα πρόσωπα των πρέσβων ἦσαν απαραβίαστα, όπως συμβαίνει και σήμερα προκειμένου περί μονίμων διπλωματικῶν υπαλλήλων ἢ απεσταλμένων με προσωρινή διπλωματική ιδιότητα για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων, την υπογραφή συμβάσεων κ.λπ.

Σύμφωνα με το άρθρο 44 της Συμβάσεως της Βιέννης του 1961, και σε περίπτωση πολέμου μεταξύ τους, οφείλουν τα κράτη να παρέχουν στα πρόσωπα αυτά και στα μέλη των οικογενειών τους τις αναγκαίες διευκολύνσεις για την αναχώρηση από το έδαφος των εντός της πλέον ευνοϊκής προθεσμίας. Την οργή των Αργείων φανερώνει η ελάχιστη, μέχρι τη δύση του ηλίου, προθεσμία που παραχωρήθηκε στους Λακεδαιμόνιους πρέσβεις, για να διαβούν τα σύνορα της πόλεως.

[23] εἶτ' οὐκ αἰσχρόν (έστι); η ερώτηση ρητορική. Προφανώς είναι αἰσχρόν, πρέπει δηλαδή να προκαλέσει στους Αθηναίους το αίσθημα της ντροπής το να φοβηθούν αυτοί, «ὄντες Ἀθηναῖοι, βάρβαρον ἄνθρωπον καὶ ταῦτα γυναῖκα», όταν η σχετικά μικρή πόλη του Ἄργους τόλμησε να υψώσει το ανάστημά της στους φοβερούς Λακεδαιμόνιους την εποχή της μεγάλης τους ακμής. Οι συγκρίσεις-αντιθέσεις, Αθηναῖοι-Αρτεμισία, Αργεῖοι-Λακεδαιμόνιοι, Αθηναῖοι-Αργεῖοι, είναι για το φιλότιμο των Αθηναίων οδυνηρές. Το επιχείρημα είναι ηθικής φύσεως· αφορά το «καθ' ἑαυτὸ καλόν», δηλαδή την αρετή και οι «ἄνδρες Ἀθηναῖοι» στους οποίους ο Δημοσθένης απευθύνεται γνωρίζουν βέβαια ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἀνδρική αρετή είναι η ἀνδρεία. Το αἰσχρόν <αἰδ-χρόν* (αἰδώς) είναι το αντίθετο του «καλοῦ», είναι εκείνο για το οποίο πρέπει κανείς να αἰσχύνεται (αἴσχος <αἰδ-χος*). Η φυγή στη μάχη ονομάζεται «αἰσχροῦ», ατιμάζει δηλ. τους ἄνδρες μέσα στον στενό κοινωνικό κύκλο της πόλεως που ζουν και την πόλη στον ευρύτερο κύκλο των γειτόνων της, ὅπως και η φυγομαχία των Αθηναῖοι στην παρούσα περίπτωση.

οὐκ ἔφοβήθη τὴν Λακεδαιμονίων ἀρχὴν ἀπὸ το 404, το τέλος δηλ. του Πελοποννησιακού πολέμου, μέχρι την απελευθέρωση των Θηβών (379 π.Χ.) και την ίδρυση της Β' Αθηναϊκής συμμαχίας (377 π.Χ.) είχε επιβληθεί στην Ελλάδα μια σπαρτιατική μονοκρατορία. Η αντίδραση των Αργείων ερμηνεύεται και από το γεγονός ότι ἦσαν προαιώνιοι εχθροί των Σπαρτιατῶν και ἔτρεφαν μίσος πατροπαράδοτο ἐναντίον τους. Εξ ἄλλου η αυταρχική συμπεριφορά της Σπάρτης προς τους συμμάχους της είχε αρχίσει να δημιουργεῖ παντού ισχυρό αντιλακωνικό ρεύμα.

ὄντες Ἀθηναῖοι οἱ Αθηναῖοι, ὄχι ἀδίκως, ἦσαν υπερήφανοι ως πολῖτες «πόλεως τῆς μεγίστης καὶ εὐδοκιμωτάτης εἰς σοφίαν καὶ ἰσχύν» (Πλατ. Ἄπολ. Σωκρ. 29d). Πρβλ. τη σημασία που ἔχει η ἴδια φράση, ὅταν αναφέρεται στους Ροδίους (§16): ὄντες Ῥόδιοι!

βάρβαρον ἄνθρωπον καὶ ταῦτα γυναῖκα ἐννοεῖ την Ἀρτεμισία. Οἱ Ἕλληνες ἀποκαλοῦσαν βαρβάρους ὅσους δὲν ἦσαν Ἕλληνες. Η λέξη βάρβαρος <barbar εἶναι ηχοποίητη. Σημαίνει αὐτόν που ομιλεῖ κακόηχη, ἀλλόκοτη γὰ τους Ἕλληνες γλώσσα καὶ κατ' ἐπέκταση τὸν ξένο, τὸν ἀμαθὴ καὶ ἀγροῖκο. Περιφρονούσαν ἐπίσης τους βαρβάρους ως φύσει δούλους (βλ. §10, σημ. 26), τρυφηλοὺς καὶ ἀπόλεμους. Τη γνώμη που εἶχαν γὰ τις πολεμικὲς ἰκανότητες των βαρβάρων (Περσῶν) ἐκφράζει ἀριστα τὸ περιστατικὸ που ἀφηγεῖται ὁ Ξενοφῶν (Ἑλληνικά Γ', 4, 19). Το 395 π.Χ. κατὰ τις πολεμικὲς ἐπιχειρήσεις στην Μ. Ἀσία ὁ Ἀγησίλαος ἔδωσε ἐντολή νὰ πωλοῦνται στην ἀγορὰ γυμνοὶ οἱ αἰχμάλωτοι βάρβαροι, γὰ νὰ βλέπουν οἱ στρατιῶτες του τὰ μαλακὰ καὶ ἀγύμναστα σώματά τους

και να σχηματίζουν την εντύπωση ότι ο πόλεμος μ' αυτούς θα ήταν όπως ένας πόλεμος εναντίον γυναικών. Για τις γυναίκες κοινή ήταν στους Έλληνες η παραδοχή ότι ο πόλεμος δεν αρμόζει στο φύλο τους, παρά τις αφηγήσεις περί αμαζονικών κοινοτήτων. Η Αρτεμισία λοιπόν διπλά απόλεμη, ως βάρβαρη και γυναίκα, δεν είναι, κατά τον Δημοσθένη, υπολογίσιμη αντίπαλος. Αξίζει να σημειωθεί όμως ότι στην εκστρατεία του Ξέρξη κατά της Ελλάδος είχε συμμετάσχει επί κεφαλής στολίσκου πέντε πλοίων άλλη Αρτεμισία, βασίλισσα επίσης της Καρίας. Οι Αθηναίοι την είχαν επικηρύξει αντί 10.000 δραχμών, διότι θεώρησαν εξαιρετικά προσβλητικό «γυναίκα ἐπὶ τὰς Ἀθήνας στρατεύεσθαι». (Ἡροδ. 8, 93). Κατά τη διάρκεια της ναυμαχίας στη Σαλαμίνα (480 π.Χ.) η Αρτεμισία κατόρθωσε βυθίζοντας ένα περσικό πλοίο να παραπλανήσει τον Έλληνα τριήραρχο που την καταδίωκε, αλλά και τον Ξέρξη ο οποίος νομίζοντας ότι το πλοίο που είχε εμβολίσει ήταν ελληνικό, είπε: «Οἱ μὲν ἄνδρες γεγονάσι μοι γυναῖκες, αἱ δὲ γυναῖκες ἄνδρες»!

Και η νεώτερη όμως Αρτεμισία δεν φαίνεται να υπολείπεται σε πονηρία, αφού, αν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα όσα παραδίδει μεταγενέστερη πηγή, με πολεμικό τέχνασμα (στρατήγημα) κατέλαβε τη Ρόδο.

πολλάκις ἤττηνται ἀπὸ τοὺς Μυκηναϊκοὺς χρόνους μέχρι και των μέσων περίπου του 8ου αι. π.Χ. το Ἄργος ἦταν ἡ ἰσχυρότερη πόλη τῆς Πελοποννήσου. Μετά τον θάνατο του τυράννου Φεΐδωνος (760-730 π.Χ.) ἄρχισε να παρακμάζει και να συγκρούεται με την ανερχόμενη δύναμη τῆς Σπάρτης ἡ ὁποία διεκδικούσε εδάφη

γειτονικά της Λακωνικής που ανήκαν στο Άργος. Το 546 π.Χ. οι Σπαρτιάτες νίκησαν τους Αργείους και κατέλαβαν την Κυνουρία. Την πιο ταπεινωτική ήττα υπέστησαν οι Αργείοι περί το 494 π.Χ., όταν ο βασιλεύς της Σπάρτης Κλεομένης τους συνέτριψε σε μάχη κοντά στην Τίρυνθα. Οι απώλειες ήσαν τόσο μεγάλες (6.000 Αργείοι νεκροί!), ώστε επί ένα χρονικό διάστημα την εξουσία στο Άργος ασκούσαν δούλοι και περίοικοι μέχρι να ανδρωθούν τα παιδιά των πεσόντων! Το 418 π.Χ. οι Σπαρτιάτες νίκησαν πάλι τους Αργείους σε μάχη κοντά στη Μαντίνεια.

Λόγω της πατροπαράδοτης αυτής έχθρας με την ολιγαρχική Σπάρτη η φιλική προς τους Αθηναίους δημοκρατική παράταξη του Άργους ήταν εξαιρετικά ισχυρή και οι ολιγαρχικοί για ένα πολύ μικρό χρονικό διάστημα μόνον (417 π.Χ.) είχαν καταλάβει την εξουσία.

Όλα αυτά εξηγούν την απόφαση που έλαβε το «Άργείων πλήθος» στην περίπτωση των Αθηναίων προσφύγων παρά τις απειλές των Σπαρτιατών.

Το πρόβλημα της παροχής ασύλου σε πρόσφυγες και των κινδύνων που αυτή συνεπάγεται δεν ήταν άγνωστο στους αρχαίους. Σε συνδυασμό με το πατροπαράδοτο δίκαιο της φιλοξενίας και τη θρησκευτική διαδικασία της «ίκεσίας» έδωσε το θέμα στις «Ίκέτιδες» του Αισχύλου, στον «Οΐδίοδα ἐπὶ Κολωνῶν» του Σοφοκλή και στους «Ἡρακλείδες» του Ευριπίδη.

Σήμερα σύμφωνα με τη σύμβαση της Γενεύης για το καθεστώς των προσφύγων (1951) δεν επιτρέπεται η απέλαση ή έκδοση προσφύγων σε κράτη όπου απειλούνται η ζωή και η ελευθερία τους λόγω φυλής, θρησκείας, ιθαγένειας, πολιτικών πεποιθήσεων ή εντάξεως σε ορισμένη κοινωνική ομάδα. Στη διακήρυξη της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της

Ευρώπης (1977) υποστηρίζεται ότι η παροχή εδαφικού ασύλου είναι πράξη ειρηνική και ανθρωπιστική και δεν είναι δυνατόν να θεωρηθεί μη φιλική ως προς άλλο κράτος. Παρά ταύτα είναι γνωστόν ότι δημιουργούνται για το θέμα αυτό διπλωματικά επεισόδια μεταξύ κρατών, δεδομένου ότι πολλές φορές η πολιτική δράση συνδυάζεται με έκνομες ενέργειες και χαρακτηρίζεται «τρομοκρατική», οπότε η παροχή ασύλου και η άρνηση εκδόσεως λαμβάνει άλλες διαστάσεις.

νενικήκατε μὲν... ἤττησθε δ' οὐδ' ἄπαξ πολλές φορές οι Αθηναίοι κατά τους Περσικούς πολέμους και επί κεφαλής αργότερα της Α' Αθηναϊκής συμμαχίας είχαν νικήσει τους Πέρσες. Δεν είναι όμως ακριβές ότι «οὐδ' ἄπαξ» είχαν ηττηθεί. Μικρή δύναμη των Αθηναίων ηττήθηκε (498 π.Χ.) κατά την Ιωνική επανάσταση. Το 456 π.Χ. επίσης οι Αθηναίοι νικήθηκαν στη Μέμφιδα της Αιγύπτου όπου είχαν εκστρατεύσει το 460 π.Χ. για να βοηθήσουν Ινάρω τον Ψαμμητίχου στην επανάστασή του εναντίον του Μ. Βασιλέως. Η εκστρατεία της Αιγύπτου απέτυχε, στοίχισε στους Αθηναίους πολλά και στην Κύπρο την ανεξαρτησία της, αφού την κατέλαβαν πάλι οι Πέρσες.

οὔτε τῶν δούλων τοῦ βασιλέως εννοεί τους Πέρσες σατράπες Φαρνάβαζο, Τισσαφέρνη και Κύρο τους οποίους οι Έλληνες, όπως και όλους τους υπηκόους του Μ. Βασιλέως, θεωρούσαν δούλους του. Για το θέμα αυτό βλ. §15, σχόλ. 26.

εἰ γὰρ τί που κεκράτηκεν διορθώνει το απόλυτο «οὐδ' ἄπαξ». Οι αποτυχίες των Αθηναίων στα παράλια της Μ.

Ασίας κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο και η διάλυση της Α' Αθηναϊκής συμμαχίας οφείλονταν στον περσικό χρυσό. Ήσαν επομένως εμμέσως και μερικώς περσικές επιτυχίες. Οι σατράπες Τισσαφέρνης και Φαρνάβαζος μετά τη Σικελική καταστροφή (413 π.Χ.) και αργότερα ο Κύρος προσπάθησαν να επωφεληθούν και να προσαρτήσουν πάλι στο Περσικό κράτος τις Ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας όπως συνέβαινε πριν από τη θαλασσοκρατορία της Αθην. συμμαχίας. Οι Πέρσες μέσω του στενού Σπαρτιατικού πατριωτισμού και του άφθονου χρυσού κατόρθωσαν ό,τι δεν είχαν πετύχει με τα όπλα («έκ φανεροῦ»), δηλ. την αποδυναμωση και ταπείνωση των Ελλήνων, την οποία σαφώς εικονίζει η ατιμωτική Ανταλκίδειος ειρήνη (387 π.Χ.). Το κείμενο της βλ. στο τέλος του βιβλίου.

Ο Δημοσθένης χαρακτηρίζει «πονηροτάτους τῶν Ἑλλήνων καὶ προδότας αὐτῶν» όσους υπέκυψαν στις περσικές «αργυρές λόγχες» και ιδιαιτέρως εννοεί τον περιβόητο ναύαρχο των Λακεδαιμονίων Λύσανδρο. Παραλείπει βέβαια να αναφέρει ότι με περσικά χρήματα και ο Αθηναίος ναύαρχος Κόνων είχε ανοικοδομήσει τα μακρά τείχη των Αθηνών (393 π.Χ.). Είναι χαρακτηριστικό ότι ο ίδιος ο Δημοσθένης δέκα χρόνια μετά την εκφώνηση του λόγου αυτού (341-40 π.Χ.) συμβουλεύει τους Αθηναίους να συνάψουν φιλία με τους Πέρσες και να ζητήσουν οικονομική βοήθεια για τον αγώνα τους εναντίον του Φιλίππου, αφήνοντας κατά μέρος τις «ανοησίες» που πολλές φορές τους έβλαψαν όπως «ὁ δὴ βάρβαρος καὶ ὁ κοινὸς ἅπασιν ἐχθρός»! (Δ' Φιλίππ. §31-34).

[24] πρὸς Κλέαρχον καὶ Κῦρον ο Μ. Βασιλεύς κατόρθωσε να αποδυναμώσει, με όργανο τους

Λακεδαιμονίους, το Αθηναϊκό κράτος, συγχρόνως όμως εκινδύνευσε, αφού ο Κύρος, μέσω του οποίου εφαρμόστηκε, μετά το 408 π.Χ., η πολιτική αυτή, στράφηκε εναντίον του.

Πράγματι, το 401 π.Χ. ο Κύρος βάδισε κατά του αδελφού του Αρταξέρξη Β' με σκοπό την κατάληψη της εξουσίας του Περσικού κράτους. Σ' αυτή την εκστρατεία έλαβε μέρος και μισθοφορικό στράτευμα 13.000 περίπου Ελλήνων, οι λεγόμενοι «Μύριοι». Κατά τη μάχη που έγινε στα Κούναξα, κοντά στη Βαβυλώνα, οι «Μύριοι» με στρατηγό τον Λακεδαιμόνιο Κλέαρχο νίκησαν το απέναντι τους πολλαπλάσιο βαρβαρικό στράτευμα, αλλά ο θάνατος του Κύρου στη μάχη ανέτρεψε το αποτέλεσμα. Μετά τη δολοφονία του Κλεάρχου και των άλλων Ελλήνων στρατηγών οι Έλληνες οπλίτες με αρχηγούς τον Λακεδαιμόνιο Χειρίσοφο και τον Αθηναίο Ξενοφώντα κατόρθωσαν μαχόμενοι να διασχίσουν το Περσικό κράτος και να φθάσουν (6.000 περίπου) στον Εύξεινο Πόντο. Αυτή είναι η περίφημη «κάθοδος (επιστροφή) τῶν Μυρίων», την οποία αφηγείται ο Ξενοφών στο έργο του «Κύρου Ἀνάβασις». Η επιχείρηση αυτή έδειξε την υπεροχή των Ελλήνων οπλιτών, τις αδυναμίες του Περσικού κράτους και κατά κάποιον τρόπο αποτελεί έναν πρόλογο της εκστρατείας του Μ. Αλεξάνδρου.

ὄρῳ δ' ὑμῶν ἐνίους... φοβουμένους σε σφοδρῇ ἀντίθεση πρὸς τὴν εἰκόνα τῆς δυνάμεως τοῦ Μ. Βασιλέως, ὅπως τὴν παρουσίασε στὴ σύντομη ἀφήγησή του ὁ Δημοσθένης, ἐρχεται ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀντιπάλων τοῦ ὁποῖο φαίνονται νὰ φοβοῦνται τὸν Βασιλέα, ἀλλὰ ὄχι καὶ τὸν Φίλιππο. Καὶ ὁμως, σύμφωνα με τὸν Δημοσθένη, ὁ Μ. Βασιλεὺς

αποδεικνύεται ιστορικά ότι δεν διαθέτει τη δύναμη που του αποδίδουν, ενώ αντιθέτως ο Φίλιππος είναι μια νέα δύναμη την οποία χωρίς αποδείξεις περιφρονούν. Ίσως το ίδιο έτος (351 π.Χ.) και πριν από τον παρόντα λόγο είχε εκφωνήσει χωρίς αποτέλεσμα τον Α' Φιλιππικό.

πρὸς τίνας παραταξόμεθα; Η ερώτηση προφανώς επικρίνει εμμέσως την εξωτερική πολιτική της παρατάξεως του Ευβούλου από την οποία ο Δημοσθένης έχει διαφοροποιηθεί με τον λόγο του «Υπὲρ Μεγαλοπολιτῶν» (353/2 π.Χ.). Ο Εύβουλος εφαρμόζει την αρχή της μη επεμβάσεως, όταν δεν θίγονται ζωτικά συμφέροντα του Αθηναϊκού κράτους. Η απάντηση του θα ήταν ενδεχομένως «εἰρηνεύσομεν καὶ πρὸς οὐδένα παραταξόμεθα».

Η ερώτηση όμως του Δημοσθένη είναι ρητορική και επισημαίνει ένα αδιέξοδο. Κατ' αυτόν προφανώς μία δύναμη όπως η Αθήνα (όχι περιθωριακή) δεν μπορεί χωρίς συνέπειες να μείνει απαθής σε όσα συμβαίνουν, αφού όλα την αφορούν. Κατά τον Αλκιβιάδη (Θουκ. Ζ, 18) η Αθηναϊκή ηγεμονία θα παρακμάσει και θα καταλυθεί, αν πέσει σε αδράνεια. Η μοίρα των μεγάλων δυνάμεων είναι η διαρκής δραστηριότητα και αντιπαράθεση. Η ησυχία ταιριάζει σε άλλους. Ο Δημ. επομένως δεν έχει εγκαταλείψει τη μεγάλη ιδέα της Αθηναϊκής ηγεμονίας η οποία σ' εμάς σήμερα, που γνωρίζουμε από την Ιστορία τις εξελίξεις, φαίνεται ανεδαφική.

Στις §§21-24 ο ρήτορας παραθέτει πρώτα το «ἐκ τοῦ δικαίου» επιχείρημα προσπαθώντας να φοβίσει τους Αθηναίους για τις επιπτώσεις μιας άδικης συμπεριφοράς. Αυτό συνδέεται αβίαστα με το παράδειγμα-επιχείρημα των Αργείων οι οποίοι, καίτοι

μικροί και αδύναμοι, έπραξαν το δίκαιο υπέρ των Αθηναίων.

Το παράδειγμα που έχει στόχο να διεγείρει την πατριωτική φιλοτιμία των συμπολιτών του, μεταβάλλεται με πολλή τέχνη ανεπαίσθητα σε επιχείρημα εναντίον αυτών που επισείουν τον περσικό κίνδυνο (βλ. §§5-13) και ζητεί να ενθαρρύνει τους Αθηναίους με την υπενθύμιση των περσικών αποτυχιών.

Ασκήσεις

[21] 1) φρονούντας, φαίνεσθαι, γένοιτο, συμβαίη, έφησθῆναι: να κλιθεί η προστακτική του ίδιου χρόνου στην ίδια φωνή

2) δεῖ γάρ τοὺς εὐτυχοῦντας... ἅπασιν ἄνθρωποις: η ημιπερίοδος εκφράζει μια γενικώς αποδεκτή δεοντολογία, η οποία εξειδικεύεται, προς την παρούσα περίπτωση, στις προηγούμενες φράσεις.

α') Να γίνει συντακτική ανάλυση της ημιπεριόδου,

β') Να σχολιασθούν οι αντίστοιχες διατυπώσεις:

δεῖ	δίκαιόν (έστι) - εἰ δίκαιά τις φήσει
τοὺς εὐτυχοῦντας	δημοκρατουμένους (ὕμᾱς) αὐτούς
περὶ τῶν ἀτυχοῦντων	περὶ τῶν ἀτυχοῦντων δήμων-Ῥοδίους πεπονθέναι
αἰεί	οὐκ ἐπιτήδειος καιρός
φαίνεσθαι τὰ βέλτιστα	τοιαῦτα φρονούντας
βουλευομένους	φαίνεσθαι, οἷά περ ἂν τοὺς ἄλλους ἀξιῶσαιτε φρονεῖν
	περὶ ὑμῶν - οὐκ έφησθῆναι

ἐπειδήπερ ἄδηλον τὸ ἐῖ ποθ', ὃ μὴ γένοιτο,
μέλλον ἅπασιν ἀνθρώποις τοιοῦτό τι συμβαίη (ὕμῖν)

[22] 3) ἠτύχησεν, συνεβουλήθησαν, φανῆναι, ὀρῶντες, ἐλθόντας, φασιν: να κλιθεῖ η προστακτική των ρημάτων στον ἴδιο χρόνο και την ἴδια φωνή.

4) ἐλθόντας: να σχηματισθεῖ το ρῆμα στο α' πρόσ. του ενεστ. της οριστικής, σύνθετο με τις προθέσεις ἀνά, ἀπό, διά, εἰς, ἐξ, ἐπί, κατά, μετά, παρά, περί, πρό, πρὸς και σύν. Να βρεθοῦν οι βασικές σημασίες των ρημάτων που θα προκύψουν στη Ν. Ελληνική.

5) Ποιους λόγους θα μπορούσε να επικαλεσθεῖ ἓνας Ἀργεῖος ρήτορας αγορεύοντας υπέρ της μη εκδόσεως των Ἀθηναίων προσφύγων; Να συντάξετε ἓνα σύντομο λογύδριο με το θέμα αυτό.

[23] 6) βάρβαρον γυναῖκα: να κλιθοῦν μαζί.

7) οἱ μὲν πολλάκις ἠττηνται ὑπὸ Λακεδαιμονίων, ὑμεῖς δὲ νενικήκατε μὲν πολλάκις βασιλέα, ἠττησθε δ' οὐδ' ἅπαξ οὔτε τῶν δούλων τοῦ βασιλέως οὔτ' αὐτοῦ 'κείνου. Να μετατρέψετε τη σύνταξη ὅπου εἶναι ενεργητική σε παθητική και ὅπου παθητική σε ενεργητική.

8) Η αἰδώς δεν ἦταν πάντοτε αἰσχύνη για μεμπτή (αἰσchrή) πράξη ἢ παράλειψη· η λέξη εἶχε βέβαια και καλή σημασία. Να μεταφράσετε και να σχολιάσετε το εξῆς αρχαίο ανέκδοτο: (Διογένης ο φιλόσοφος) ἰδὼν ποτε μειράκιον ἐρυθριῶν, θάρρει, ἔφη, τοιοῦτόν ἐστιν τῆς ἀρετῆς τὸ χρῶμα
Διογ. Λαερτ. Βίοι Φιλοσ. 6, 54

9) Στην Ελληνική Ιστορία, αρχαία και νεότερη, αναφέρονται συχνά γυναίκες που αναγκάστηκαν να πάρουν τα όπλα και να πολεμήσουν σαν άνδρες. Στην παράδοσή μας όμως η γυναικεία «ανδρεία» αναφέρεται κυρίως σε άλλους τομείς δράσεως. Μια παράμετρό της δίνει ο λόγος της Μήδειας που ακολουθεί:

Λέγουσι δ' ἡμᾶς ὡς ἀκίνδυνον βίον
ζῶμεν κατ' οἴκους, οἱ δὲ μάρνανται δορί¹.
κακῶς φρονοῦντες². ὡς τρίς ἂν παρ' ἀσπίδα
στῆναι³ θέλοιμ' ἂν μᾶλλον ἢ τεκεῖν ἄπαξ.

Εὐριπ. Μήδεια, 248-251

Πώς θα περιγράφατε μια «ανδρεία» γυναίκα σήμερα στον τόπο μας;

Σημ.:1) μάρναμαι δορί· πολεμώ με δόρυ

2) κακῶς φρονῶ· δεν σκέπτομαι σωστά, δεν έχω δίκιο

3) παρ' ἀσπίδα ἴσταμαι· παρατάσσομαι για μάχη.

10) Να καταγράψετε τα κατηγορούμενα και τις κατηγορηματικές μετοχές του κειμένου.

11) Να σχηματίσετε με β' συνθετικό τη λέξη ὥρα (φροντίδα, προσοχή, ενδιαφέρον, λατ. cura) σύνθετες λέξεις σύμφωνα με το παράδειγμα και να σημειώσετε τις σημασίες που έχουν στην Ν. Ελληνική:

ὀλίγος	ὀλίγωρος	ὀλιγωρῶ	ὀλιγωρία
ἀκτὴ (ἀκταῖος)			
θύρα		-	-
πύλη		-	-
σῆμα			
σκεῦος			
τιμὴ			

12) Ο Δημοσθένης με τη γεμάτη αγωνία ερώτηση «πρὸς τίνας, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παραταξόμεθα;» εκφράζει την ανάγκη να συμμετέχει η Αθήνα, ως μεγάλη δύναμη, ενεργά στα πολιτικά και στρατιωτικά δρώμενα της εποχής. Νομίζετε ότι την αντίληψη αυτή μπορούμε να την ανιχνεύσουμε στις δραστηριότητες των μεγάλων δυνάμεων του κόσμου σήμερα;

**Δίδραχμο Ἄργουος με παράσταση κεφαλῆς Ἡρας
(Εκδοτ. Αθηνῶν)**

Λίνδος. Τμήμα, της Ελληνιστικής στοάς (Μ.Ι.Ε.Τ.)

**Κείμενο
§§25-33**

Το πρόβλημα της νομιμότητας της επεμβάσεως και η σχετικότητα αυτού που κάθε φορά ονομάζεται δίκαιο. Η απόφαση ανήκει στους Αθηναίους, αλλά η εκτέλεση εμποδίζεται, γιατί αφήνονται ανεξέλεγκτοι οι εχθροί της δημοκρατίας.

[25] Εἰσὶ δὲ τινες, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, παρ' ὑμῖν δεινότατοι τὰ δίκαια λέγειν ὑπὲρ τῶν ἄλλων πρὸς ὑμᾶς, οἷς παραινέσαιμ' ἂν ἔγωγε τοσοῦτον μόνον, ὑπὲρ ὑμῶν πρὸς τοὺς ἄλλους ζητεῖν τὰ δίκαια λέγειν, ἵν' αὐτοὶ τὰ προσήκοντα πρῶτοι φαίνωνται ποιοῦντες· ὡς ἔστ' ἄτοπον περὶ τῶν δικαίων ὑμᾶς διδάσκειν αὐτὸν οὐ δίκαια ποιοῦντα· οὐ γὰρ ἔστι δίκαιον ὄντα πολίτην τοὺς καθ' ὑμῶν λόγους, ἀλλὰ μὴ τοὺς ὑπὲρ ὑμῶν ἐσκέφθαι.

[26] φέρε γὰρ πρὸς θεῶν σκοπεῖτε, τί δήποτ' ἐν Βυζαντίῳ οὐδεὶς ἔσθ' ὁ διδάξων ἐκείνους μὴ καταλαμβάνειν Χαλκηδῶνα, ἣ βασιλέως μὲν ἔστιν, εἶχετε δ' αὐτὴν ὑμεῖς, ἐκείνοις δ' οὐδαμόθεν προσῆκεν· μηδὲ Σηλυμβρίαν, πόλιν ὑμετέραν ποτὲ σύμμαχον οὔσαν, ὡς αὐτοὺς συντελεῖ ποιεῖν καὶ Βυζαντίων ὀρίζειν τὴν τούτων χώραν παρὰ τοὺς ὄρκους καὶ τὰς συνθήκας, ἐν αἷς αὐτονόμους τὰς πόλεις εἶναι γέγραπται;

[27] οὐδὲ Μαύσωλον ζῶντα, οὐδὲ τελευτήσαντος ἐκείνου τὴν Ἀρτεμισίαν οὐδεὶς ἔσθ' ὁ διδάξων μὴ καταλαμβάνειν Κῶν καὶ Ῥόδον καὶ ἄλλας ἑτέρας πόλεις Ἑλληνίδας, ὧν βασιλεὺς ὁ κείνων δεσπότης ἐν ταῖς συνθήκαις ἀπέστη τοῖς Ἕλλησι, καὶ περὶ ὧν πολλοὺς κινδύνους καὶ καλοὺς ἀγῶνας οἱ κατ'

ἐκείνους τοὺς χρόνους Ἕλληνες ἐποιήσαντο. εἰ δ' ἄρα καὶ λέγει τις ἀμφοτέροις αὐτοῖς, ἀλλ' οἷ γε πεισόμενοι τούτοις, ὡς ἔοικεν, οὐκ εἰσὶν.

[28] ἐγὼ δὲ δίκαιον μὲν εἶναι νομίζω κατάγειν τὸν Ῥοδίων δῆμον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ εἰ μὴ δίκαιον ἦν, ὅταν εἰς ἃ ποιοῦσιν οὗτοι βλέψω, προσήκειν οἷμαι παραινεῖν κατάγειν. διὰ τί; ὅτι πάντων μὲν, ὡς ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὰ δίκαια ποιεῖν ὠρμηκότων, αἰσχρὸν ἡμᾶς μόνους μὴ θέλειν, ἀπάντων δὲ τῶν ἄλλων ὅπως ἀδικεῖν δυνήσονται παρασκευαζομένων μόνους ἡμᾶς τὰ δίκαια προτείνεσθαι, μηδενὸς ἀντιλαμβανομένους, οὐ δικαιοσύνην ἀλλ' ἀνανδρίαν ἡγοῦμαι· ὁρῶ γὰρ ἅπαντας πρὸς τὴν παροῦσαν δύναμιν τῶν δικαίων ἀξιουμένους.

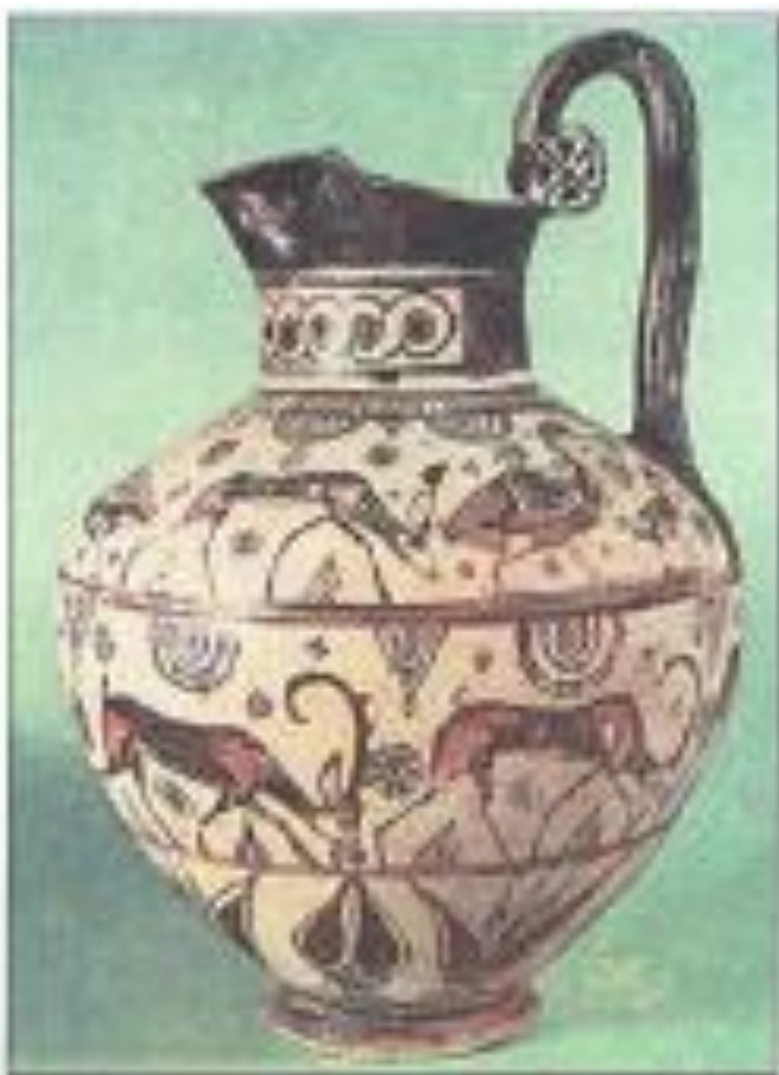
[29] καὶ παράδειγμα λέγειν ἔχω τούτου πᾶσιν ὑμῖν γνώριμον. εἰσὶ συνθῆκαι τοῖς Ἕλλησι [διτταὶ] πρὸς βασιλέα, ἃς ἐποιήσαθ' ἡ πόλις ἡ ἡμετέρα, ἃς ἅπαντες ἐγκωμιάζουσι, καὶ μετὰ ταῦθ' ὕστερον Λακεδαιμόνιοι ταύτας ὧν δὴ κατηγοροῦσι· κἂν ταύταις οὐχὶ ταῦτ' ἀδικαί' ἀμφοτέραις ὄρισται. τῶν μὲν γὰρ ἰδίων δικαίων τῶν ἐν ταῖς πολιτείαις οἱ νόμοι κοινὴν τὴν μετουσίαν ἔδοσαν καὶ ἴσην καὶ τοῖς ἀσθενέσιν καὶ τοῖς ἰσχυροῖς· τῶν δ' Ἑλληνικῶν δικαίων οἱ κρατοῦντες ὄρισται τοῖς ἥττοσι γίνονται.

[30] Ἐπειδὴ τοίνυν ὑμῖν ἐγνωκέναι τὰ δίκαια [ποιεῖν] ὑπάρχει, ὅπως καὶ πράξαι ταῦτ' ἐφ' ὑμῖν ἔσται δεῖ σκοπεῖν. ἔστι δὲ ταῦτ', ἐὰν ὑποληφθῆτε κοινοὶ προστάται τῆς πάντων ἐλευθερίας εἶναι. εἰκότως δὲ μοι δοκεῖ χαλεπώτατον ὑμῖν εἶναι πράξαι τὰ δέοντα. τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἅπασιν ἀνθρώποις εἷς ἀγὼν ἔστιν ὁ πρὸς τοὺς προδήλους ἐχθρούς, ὧν ἂν κρατήσωσιν, οὐδὲν ἐμποδὼν αὐτοῖς κυρίοις τῶν ἀγαθῶν εἶναι·

[31] ὑμῖν δ' , ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, δύο, οὗτός θ' ὁ καὶ τοῖς ἄλλοις καὶ πρόσεσθ' ἕτερος τούτου πρότερος καὶ μείζων· δεῖ γὰρ ὑμᾶς βουλευομένους κρατῆσαι τῶν τάναντία τῇ πόλει παρ' ὑμῖν πράττειν προηρημένων. ὅταν οὖν μηδὲν ἢ διὰ τούτους ἀκονιτεῖ τῶν δεόντων γενέσθαι, πολλῶν διαμαρτάνειν ὑμᾶς εἰκότως συμβαίνει.

[32] τοῦ μέντοι πολλοὺς ἀδεῶς ταύτην τὴν τάξιν αἰρεῖσθαι τῆς πολιτείας, ἴσως μὲν αἰ παρὰ τῶν μισθοδοτούντων αὐτοὺς ὠφέλεια μάλιστα αἴτια, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ὑμᾶς ἂν τις ἔχοι δικαίως αἰτιᾶσθαι. ἐχρῆν γάρ, ὧ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν ὑμᾶς περὶ τῆς ἐν τῇ πολιτεία τάξεως ἣν περ περὶ τῆς ἐν ταῖς στρατείαις ἔχετε. τίς οὖν ἔστιν αὕτη; ὑμεῖς τὸν λιπόντα τὴν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ τάξιν ταχθεῖσαν, ἄτιμον οἶεσθε προσήκειν εἶναι καὶ μηδενὸς τῶν κοινῶν μετέχειν.

[33] χρῆν τοίνυν καὶ τοὺς τὴν ὑπὸ τῶν προγόνων τάξιν ἐν τῇ πολιτεία παραδεδομένην λιπόντας καὶ πολιτευομένους ὀλιγαρχικῶς ἀτίμους τοῦ συμβουλεύειν ὑμῖν αὐτοῖς ποιεῖσθαι· νῦν δὲ τῶν μὲν συμμάχων τοὺς τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον κρινεῖν ὁμωμοκότας νομίζετ' εὐνουστάτους, τῶν δὲ πολιτευομένων οὓς ἴστε σαφῶς τοὺς τῆς πόλεως ἐχθροὺς ἠρημένους, τούτους πιστοτάτους ἠγεῖσθε.

Ροδιακή οινοχόη

μετάφραση

Η απάντηση στο ερώτημα αν είναι δίκαιο να επέμβουν οι Αθηναίοι στη Ρόδο ευρίσκεται στις παρασπονδίες των άλλων και στις αντιφάσεις των συνθηκών.

[25] Κυκλοφορούν στην πόλη σας, άνδρες Αθηναίοι, κάποιοι άνθρωποι φοβερά επιδέξιοι στο ν' απευθύνονται σε σας και να μιλούν για τα δίκαια των άλλων¹. Σ' αυτούς μόνον έναν λόγο θ' απευθύνω ως κάνουν τον κόπο να μιλούν για τα δικά σας δίκαια στους άλλους, για να μας αποδείξουν ότι πράττουν πρώτοι αυτοί το καθήκον τους. Γιατί είναι αντιφατικό να σας κάνει τον δάσκαλο της δικαιοσύνης αυτός που δεν την εφαρμόζει. Επειδή δεν είναι δίκαιο ο συμπολίτης σας να έχει ασχοληθεί με τα επιχειρήματα που δεν σας ευνοούν και όχι μ' αυτά που σας συμφέρουν².

[26] Σκεφθείτε λοιπόν, για όνομα των θεών, γιατί τέλος πάντων στο Βυζάντιο³ δεν βρίσκεται κανείς να τους διδάξει να μην κατέχουν τη Χαλκηδόνα⁴ που ανήκει στον βασιλέα και κάποτε ήταν δική σας, ενώ εκείνοι κανένα δικαίωμα δεν είχαν πάνω της; Επίσης να μην προσαρτήσουν τη Σηλυμβρία⁵, που κάποτε ανήκε στη συμμαχία σας, και να μην θεωρούν ότι ανήκει στην επικράτεια των Βυζαντιών το έδαφος εκείνων, παρά τους όρκους και τις συνθήκες στις οποίες έχει περιληφθεί ο όρος να είναι οι πόλεις αυτόνομες;

[27] Επίσης ούτε τον Μαύσωλο, όσο ζούσε, ούτε την Αρτεμισία βρέθηκε κανείς να συμβουλεύσει να μην καταλαμβάνουν την Κω και τη Ρόδο και κάποιες άλλες Ελληνικές πόλεις τις οποίες άφησε με τη συνθήκη ο βασιλεύς και κύριός τους στους Έλληνες και για τις οποίες οι Έλληνες εκείνου του καιρού⁶ πολλούς αντιμετώπισαν κινδύνους και πολλές ένδοξες μάχες

έδωσαν. Αλλά και αν τυχόν κάποιος δώσει και στους δύο αυτές τις συμβουλές, δεν φαίνεται να υπάρχουν αυτοί που θα τις εφαρμόσουν⁷.

[28] Εγώ λοιπόν εν πρώτοις νομίζω πως είναι δίκαιο να επαναφέρουμε στην εξουσία το δημοκρατικό κόμμα της Ρόδου⁸. Ωστόσο, κι αν ακόμη δεν ήταν δίκαιο, κάθε φορά που έρχονται στον νου μου οι ενέργειες εκείνων, αισθάνομαι καθήκον μου να σας προτρέπω στην επιχείρηση αυτή⁹. Και γιατί αυτό¹⁰; Διότι, άνδρες Αθηναίοι, αν όλοι γενικώς σπεύδουν να πράττουν τα δίκαια, είναι ντροπή μόνον εμείς να αντιδρούμε. Αν όμως όλοι οι άλλοι μηχανεύονται τρόπους να καταστρατηγούν το δίκαιο και μόνον εμείς προβάλλουμε ως πρόσχημα της απραξίας μας τη δικαιοσύνη, αυτό δεν το θεωρώ δικαιοσύνη, αλλ' ανανδρία, αφού διαπιστώνω ότι όλοι γενικώς εξασφαλίζουν το δικίο τους ανάλογα με τη δύναμη που διαθέτουν.

[29] Και για να το αποδείξω μπορώ να φέρω παράδειγμα σε όλους σας γνωστό¹¹. Έχουν συνάψει οι Έλληνες δύο συνθήκες ειρήνης με τον βασιλέα, αυτήν που υπέγραψε η πόλη μας και την εγκωμιάζουν οι πάντες και εκείνη που πολύ αργότερα υπέγραψαν οι Λακεδαιμόνιοι και όλοι την καταδικάζουν. Σ' αυτές τις δύο συνθήκες δεν έχουν ορισθεί τα ίδια πράγματα ως δίκαια. Διότι τα δικαιώματα των πολιτών στις δημοκρατίες οι νόμοι τα έχουν εξασφαλίσει κοινά και ίσα για αδυνάτους και ισχυρούς. Των ελληνικών όμως πόλεων τα δίκαια τα καθορίζουν οι πιο ισχυροί εις βάρος των αδυνάτων¹².

Η εκτέλεση των αποφάσεων εμποδίζεται από την προδοτική δράση των ολιγαρχικών τους οποίους αποθρασύνει η ανοχή των δημοκρατικών πολιτών.

[30] Αφού λοιπόν είσθε σε θέση ν' αποφασίσετε την εφαρμογή του δικαίου¹³, είναι απαραίτητο να εξετάζετε τον τρόπο με τον οποίο θ' αποκτήσετε και την δυνατότητα να κάνετε την απόφαση πράξη¹⁴. Και είναι δυνατόν αυτό, αν όλοι σάς αναγνωρίσουν προστάτες της ελευθερίας όλων¹⁵. Ωστόσο έχω τη γνώμη ότι δικαιολογημένα εσείς αντιμετωπίζετε δυσκολίες στην εκτέλεση του καθήκοντος¹⁶, διότι όλοι οι άλλοι άνθρωποι έχουν μόνο μία μάχη να δώσουν, με τους φανερούς εχθρούς, κι αν τους νικήσουν, τίποτα δεν στέκεται εμπόδιο στο ν' απολαύσουν τη νίκη τους.

[31] Σεις όμως, άνδρες Αθηναίοι, έχετε δύο μάχες να δώσετε¹⁷, και αυτήν που δίνουν οι άλλοι και επί πλέον μία δεύτερη που προηγείται και είναι από εκείνη δυσκολότερη. Διότι είσθε υποχρεωμένοι στη συνέλευση να ματαιώσετε τα σχέδια εκείνων από τους συμπολίτες σας που εσκεμμένως αντενεργούν¹⁸ σ' αυτά που συμφέρουν την πόλη. Όταν λοιπόν εξ αιτίας αυτών τίποτε σωστό δεν γίνεται χωρίς αντίδραση¹⁹, επόμενο είναι να έχετε συχνές αποτυχίες.

[32] Βεβαίως το γεγονός ότι πολλοί χωρίς ενδοιασμούς ακολουθούν αυτήν την πολιτική στάση ίσως οφείλεται κυρίως στα κέρδη που αποκομίζουν χρηματιζόμενοι από κάποιους²⁰, οπωσδήποτε όμως και σε σας θα μπορούσε δικαιολογημένα κανείς να καταλογίσει ευθύνες²¹. Γιατί, άνδρες Αθηναίοι, θα έπρεπε να έχετε το ίδιο μέτρο κρίσεως για τις πολιτικές παρατάξεις, αυτό ακριβώς που έχετε για την παράταξη στον πόλεμο. Και ποιο είναι αυτό; Είναι άποψη δική

σας ότι, όποιος εγκαταλείψει τη θέση που τον έταξε ο στρατηγός, επιβάλλεται να χάνει τα πολιτικά του δικαιώματα και να μη μετέχει καθόλου στα κοινά.

[33] Έπρεπε συνεπώς και αυτούς που εγκατέλειψαν την πατροπαράδοτη πολιτική παράταξη και πολιτεύονται ολιγαρχικά να τους στερείτε το δικαίωμα να σας συμβουλεύουν²². Και όμως τώρα, ενώ κατά τη γνώμη σας οι πιο πιστοί σας φίλοι είναι οι σύμμαχοι εκείνοι που ορκίστηκαν να έχουν τους ίδιους με σας εχθρούς και φίλους²³, στην περίπτωση των πολιτικών θεωρείτε εκείνους πιο πιστούς που όμως ξέρετε πολύ καλά πως έχουν επιλέξει τη συνεργασία με τους εχθρούς της πατρίδας.

ερμηνευτικά σχόλια

1. Η φράση είναι ειρωνική. Ο Δημ. επιτίθεται εναντίον των αντιπάλων του ρητόρων-πολιτικών, τους οποίους προσπαθεί να μειώσει ηθικά προσάπτοντάς τους την κατηγορία της προδοτικής συμπεριφοράς έναντι της πόλεως. Το ίδιο κάνει εντονότερα πιο κάτω (§§31-33). Η ηθική μείωση του αντιπάλου ακόμη και με ειρωνικούς υπαινιγμούς, με αναπόδεικτους ισχυρισμούς και «εκτόξευση λάσπης» είναι συνηθισμένη τακτική του πολιτικού λόγου. Με τον τρόπο αυτόν ο ρήτορας επιχειρεί επίσης να ελκύσει και την εύνοια του ακροατηρίου, διότι εμμέσως ο ίδιος εμφανίζεται ως ηθικά ακέραιος, αδιάφθορος και εργαζόμενος για το συμφέρον της πόλεως.

Στο κείμενο της §25 επαναλαμβάνεται πέντε φορές η λέξη δίκαια-δίκαιος. Προφανώς οι αντίπαλοι ρήτορες, αφού τόνισαν το ασύμφορο μιας εκστρατείας στη Ρόδο, λόγω του περσικού κινδύνου (επιχείρημα εκ του συμφέροντος), έθιξαν και το ζήτημα της παραβίασεως του δικαίου (επιχείρημα εκ του δικαίου). Ο Δημ.

αναφέρεται υπαινικτικά μόνον στα πρόσωπα και στα «ἐκ τοῦ δικαίου» επιχειρήματα των αντιπάλων, και διότι ἦσαν γνωστά στους ακροατές, αλλά και διότι ενδεχομένως δεν τον συνέφερε να τα υπενθυμίσει, αν μάλιστα τα επιχειρήματα εκείνα ἦσαν σοβαρά. Γι' αυτό ίσως και προσπαθεί να μειώσει τη δύναμη των επιχειρημάτων υπονομεύοντας το ἦθος αυτών που τα ἔχουν αναπτύξει.

Η αναφορά στο δίκαιο ἢ μη μιας επεμβάσεως των Αθηναίων στη Ρόδο δεν παραπέμπει βέβαια στο φιλοσοφικό πρόβλημα της ουσίας του δικαίου, αλλά στο πρακτικό ζήτημα αν ἔχουν οι Αθηναῖοι το δικαίωμα αυτό βάσει των συνθηκών που ἔχουν υπογράψει, αν δηλαδή η στρατιωτική επέμβαση θα ἦταν νόμιμη. Σήμερα δεν γνωρίζουμε με ακρίβεια τα κείμενα των συνθηκών ούτε σε ποιες ακριβώς αναφέρονται οι αντίπαλοι του Δημοσθένη. Οι Ἕλληνες, εκτός από την Ανταλκίδειο ἢ Βασίλειο εἰρήνη, είχαν και μεταξύ τους συνάψει αρκετές φορές συνθήκες «κοινῆς εἰρήνης» από τις οποίες πρόσφατη σχεδόν ἦταν η «κοινὴ εἰρήνη» του 362 π.Χ. Ασφαλώς και ο Συμμαχικός πόλεμος ἔληξε (355 π.Χ.) με την υπογραφή παρόμοιας συνθήκης. Οι συνθήκες αυτές απέβλεπαν στην παγίωση ενός status quo στην Ελλάδα και δεν ευνοούσαν προφανώς επεμβάσεις ὅπως αὐτή που συμβουλεύει ο Δημοσθένης. Πρέπει να σημειωθεί ὅτι οι συνθήκες επικυρώνονταν με σπονδές και ὄρκους που ἔδιναν σ' αυτές θρησκευτικό κύρος.

2. Ο Δημ. δέχεται ὅτι ως προς την νομιμότητα μιας ενδεχόμενης ἐνέργειας των Αθηναίων εἶναι δυνατόν να υπάρξουν αντικρουόμενες ἀπόψεις ἀνάλογα με την αφετηρία της σκέψεως. Εμμέσως λοιπόν παραδέχεται ὅτι τα «ἐκ τοῦ δικαίου» επιχειρήματα των αντιπάλων δεν εἶναι ανεδαφικά. Εκείνο για το οποίο τους

κατηγορεί είναι ότι συμπεριφέρονται ως συνήγοροι των εχθρών της πόλεως με το να επιλέγουν και να δίδουν έμφαση σε επιχειρήματα τα οποία σε μια υποθετική

δίκη θα την είχαν καταδικάσει. Αυτό όμως ήταν, όχι μόνον κατά τον Δημοσθένη, αλλά και κατά την κρατούσα γενικώς τότε αντίληψη αδικία. Ο πολίτης, που είναι τμήμα της πόλεως, που τρέφεται και ευεργετείται από την πόλη, έχει καθήκον να υποτάσσεται σ' αυτήν και να την υποστηρίζει. Γι' αυτόν δίκαιο πρέπει να είναι το συμφέρον της πόλεως.

Ένας φιλόσοφος θα μπορούσε ν' αντιστρέψει την άποψη αυτή λέγοντας ότι δεν είναι ό,τι συμφέρει την πόλη δίκαιο, αλλά ό,τι είναι δίκαιο τη συμφέρει. Ο Δημ. όμως δεν απευθύνεται σε φιλοσόφους, αλλά σε ένα πλήθος ανθρώπων οι οποίοι έχουν τη γενικά διαδεδομένη την εποχή αυτή άποψη ότι δίκαιο είναι «**τοὺς μὲν φίλους ὠφελεῖν τοὺς δὲ ἐχθροὺς βλάπτειν**». Οι αντίπαλοι ρήτορες επομένως αγνοούν «τὰ προσήκοντα» και διαπράττουν αδικία, λειτουργώντας ως συνήγοροι των εχθρών, ενώ θα μπορούσαν κάλλιστα να υπερασπίζονται την πόλη, αφού μάλιστα δεν λείπουν τα σχετικά επιχειρήματα. Η στάση τους είναι επίσης υποκριτική, αφού, ενώ αδικούν την πόλη, ομιλούν περί δικαιοσύνης (δάσκαλε που δίδασκες και νόμο δεν εκράτεις). Τα ανωτέρω τεκμηριώνονται (§26-27) με τα παραδείγματα των Βυζαντίων και του Μαυσώλου-Αρτεμισίας.

3.Βυζάντιον: Αποικία των Μεγαρέων στη θέση που ιδρύθηκε αργότερα η Κωνσταντινούπολις. Μέλος της Α' Αθην. Συμμαχίας, ήταν από τις πόλεις που αργότερα προκάλεσαν τον Συμμαχικό πόλεμο και τη διάλυση της Β' Αθην. Συμμαχίας (βλ. §3).

4. Χαλκηδών: Αποικία των Μεγαρέων στην Προποντίδα απέναντι από το Βυζάντιο (στην Ασιατική ακτή). Επί του Δαρείου ανήκε στο Περσικό κράτος. Αργότερα έγινε μέλος της Α' Αθην. Συμμαχίας. Ο Δημ. σημειώνει εδώ ότι ανήκει στον Μ. Βασιλέα, σύμφωνα προφανώς με τον όρο της Ανταλκιδείου ειρήνης «τὰς ἐν Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ (του βασιλέως) εἶναι».

5. Σηλυμβρία: Αποικία επίσης των Μεγαρέων δυτικότερα του Βυζαντίου, στην Προποντίδα. Υπήρξε και αυτή μέλος της Α' Αθην. Συμμαχίας. Το Βυζάντιο είχε επέμβει στην πόλη αυτή παρά τον όρο της Ανταλκιδείου ειρήνης «τὰς... ἑλληνίδας πόλεις καὶ μικρὰς καὶ μεγάλας αὐτονόμους ἀφεῖναι». Τον ίδιον όρο παρέβησαν ο Μαύσωλος και η Αρτεμισία, καίτοι υπήκοοι και δούλοι του Βασιλέως, ο οποίος είχε διατυπώσει το κείμενο της ειρήνης.

6. Αναφέρεται στους αγώνες εναντίον των Περσών κατά και μετά τους Μηδικούς πολέμους.

7. Ο Δημ. εμμέσως και με κάποια ειρωνεία υποδεικνύει ότι στο Βυζάντιο και την Αλικαρνασσό υπάρχει περισσότερος πατριωτισμός και καθόλου ευαισθησίες έναντι των συνθηκών όπως αυτές που επιδεικνύουν οι πολιτικοί του αντίπαλοι στην Αθήνα. Αλλά, και αν διατυπώνονταν παρόμοιοι προβληματισμοί, κανείς δεν θα είχε τη διάθεση εκεί να πεισθεί στις αντίστοιχες εισηγήσεις, όπως εξ άλλου αποδεικνύουν τα πράγματα.

8. Ο Δημ. υποστηρίζει ότι μια επέμβαση των Αθηναίων στη Ρόδο σε περίοδο ειρήνης δεν προσκρούει στο δίκαιο, δηλ. στη νομιμότητα των συνθηκών. Φαίνεται όμως ν' αποφεύγει μια λεπτομερή ανάλυση των απόψεών του, ίσως διότι τα «ἐκ τοῦ δικαίου» επιχειρήματά του δεν ήσαν ισχυρά. Ενδεχομένως θα επαναλάμβανε όσα είπε στις §§8-10 και την εκτίμηση

ότι με την πράξη αυτή οι Αθηναίοι θα θεωρηθούν «προστάται τῆς πάντων ἐλευθερίας» (§30).

9. Παρά το ότι μόλις στην προηγούμενη φράση έχει αποφανθεί ότι οι Αθηναίοι έχουν το δικαίωμα να αποκαταστήσουν το δημοκρατικό πολίτευμα στη Ρόδο, επιχειρεί, ίσως διότι δεν διαθέτει ισχυρά επιχειρήματα, μια απροσδόκητη επίθεση κατά των αντιπάλου του «ἐκ τοῦ ἀντιθέτου», παραδέχεται δηλαδή ότι μπορεί και να έχουν δίκιο! Και στην περίπτωση όμως αυτή, που η επέμβαση στη Ρόδο θα αποτελούσε πράγματι παράβαση των νομίμων, προτρέπει τους Αθηναίους να την επιχειρήσουν, διότι, οι Βυζάντιοι και η Αρτεμισία έχουν ήδη παραβιάσει τις συνθήκες και όλοι οι άλλοι (υπερβολή!) ετοιμάζονται να τις παραβούν, αν μπορέσουν. Με άλλα λόγια υποστηρίζει ότι, αφού όλοι οι άλλοι(!) παρανομούν, πρέπει και οι Αθηναίοι επίσης να παρανομήσουν.

10. Την παραίνεση αυτή προσπαθεί να τη στηρίξει με δύο τρόπους. Πρώτον με το «ηθικό» επιχείρημα της ντροπής. Είναι ανανδρία και επομένως «αἰσχρόν» (αἶσχος-αἰσχύνη) οι Αθηναίοι να μεταμφιέζουν την αδράνειά τους σε προσήλωση στο γράμμα των συνθηκών. Εδώ βέβαια υπαινίσσεται πως η προσήλωση των αντιπάλων του ρητόρων στο δίκαιο («τὰ δίκαια προτείνεσθαι») είναι υποκριτική. Το δεύτερο επιχείρημα είναι μια γνώμη στην οποία προσπαθεί να δώσει γενική ισχύ, καθώς θεωρεί ότι επαληθεύεται σε όλες τις περιπτώσεις από την πραγματικότητα: «ὄρῳ γὰρ ἅπαντας πρὸς τὴν παροῦσαν δύναμιν τῶν δικαίων ἀξιουμένους» (διαπιστώνω ότι όλοι γενικώς εξασφαλίζουν το δίκιο τους ανάλογα με τη δύναμη που διαθέτουν). Η κυνική αυτή παραδοχή δεν διατυπώνεται βέβαια μόνον εδώ. Την είχαν διακηρύξει πολύ πιο νωρίς κάποιοι από τους

σοφιστές δεχόμενοι ότι «δικαίον ἔστι τὸ τοῦ κρείττονος (του ισχυροτέρου δηλ.) συμφέρον». Αυτή τη διαλυτική της κοινωνίας αρχή την είχε απορρίψει ο Σωκράτης ο οποίος edίδασξε ότι η εφαρμογή της δικαιοσύνης δεν επιδέχεται εξαιρέσεις («οὐδαμῶς δεῖ ἀδικεῖν») και βέβαια την απορρίπτει η χριστιανική ηθική διδασκαλία.

11. Τη «ρεαλιστική» αυτή άποψη για τον υποκειμενικό χαρακτήρα της δικαιοσύνης, όπως εφαρμόζεται στα κείμενα των συνθηκών, ο Δημ. σπεύδει να τη στηρίξει με το παράδειγμα των δύο συνθηκών ειρήνης που υπέγραψαν οι Έλληνες με τον Μ. Βασιλέα. Αυτές είναι η Καλλίειος και η Ανταλκίδειος. Επισημαίνει λοιπόν ότι οι δύο συνθήκες δεν έκριναν ως δίκαια τα ίδια πράγματα, αλλά οι ρυθμίσεις έγιναν από αυτούς που είχαν τη δύναμη να τις υπαγορεύσουν.

Η Καλλίειος ή Κιμώνειος ειρήνη (449 π.Χ.) είχε συναφθεί μεταξύ του Μ. Βασιλέως και των Αθηναίων ως αρχηγών της Συμμαχίας της Δήλου (Α' Αθην. Συμμαχία). Με τη συνθήκη αυτή είχε εξασφαλισθεί, πλην των άλλων, και η αυτονομία των Ελλην. πόλεων της Μ. Ασίας.

Η Ανταλκίδειος ή Βασίλειος ειρήνη (387 π.Χ.) η οποία είχε επιβληθεί από τον Μ. Βασιλέα με τη συναίνεση των Λακεδαιμονίων προέβλεπε στο σημείο αυτό ακριβώς τα αντίθετα. Είναι χαρακτηριστικό ότι το κείμενό της αρχίζει με την επίκληση του δικαίου: «Ἄρταξέρξης βασιλεὺς νομίζει δίκαιον τὰς μὲν ἐν τῇ Ἀσίᾳ πόλεις ἑαυτοῦ εἶναι...»! Οι όροι της ειρήνης αυτής είχαν χαρακτηριστεί ως «προστάγματα» και η σύμπραξη των Λακεδαιμονίων ως εθνική μειοδοσία. Ο Δημ. επισημαίνει το γεγονός ότι τα ίδια πράγματα εθεωρήθησαν άλλοτε δίκαια και άλλοτε όχι.

12. Πριν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι «των Ελληνικών πόλεων τα δίκαια τα καθορίζουν οι ισχυροί εις βάρος των αδυνάτων» σπεύδει να αμβλύνει την εντύπωση από αυτή την κυνική δήλωση διευκρινίζοντας ότι το «δίκαιο του ισχυροτέρου» ισχύει στις διεθνείς, όπως θα λέγαμε σήμερα, σχέσεις και όχι στις διαπροσωπικές ή στις σχέσεις των πολιτών προς την πολιτεία όπου οι νόμοι εξασφαλίζουν την ισοπολιτεία μεταξύ ισχυρών και αδυνάτων. Μολονότι και το τελευταίο αυτό πολλές φορές αμφισβητείται, οι Αθηναίοι ε γνώριζαν, ως πολίτες μεγάλης δυνάμεως, ότι πράγματι η δημοκρατική αντιμετώπιση των πολιτών μέσα στην Αθηναϊκή πολιτεία δεν μπορούσε να επεκταθεί π.χ. στις σχέσεις της με τους συμμάχους. Η εξουσία των ισχυρών πόλεων που ήσαν επί κεφαλής των συμμαχιών κατέληγε πάντοτε να γίνεται δεσποτική και άδικη. Πράγματι το δίκαιο μπορεί ευκολότερα να εφαρμοσθεί στο εσωτερικό των κρατών παρά στη χαλαρή διεθνή κοινότητα όπου, και όταν υπάρχουν κάποιοι γενικοί διεθνείς κανόνες δικαίου, είναι δύσκολο να εφαρμοστούν, ακόμη και όταν (σπανίως) υφίσταται το αρμόδιο διεθνές δικαστήριο, του οποίου όμως οι αποφάσεις δεν είναι εκτελεστές παρά μόνον αν ευνοούν τα συμφέροντα των ισχυρών. Ανεξαρτήτως λοιπόν του τι είναι ορθό να γίνεται, ο Δημ. δεν κάνει λάθος, όταν διαπιστώνει ότι στις διεθνείς σχέσεις το «δίκαιο» το καθορίζουν πολιτικά και όχι ηθικά ή νομικά κριτήρια. Αυτό εξ άλλου έχει διδάξει και η πείρα τους ακροατές του.

13. Η Εκκλησία του Δήμου ήταν αρμόδια ν' αποφασίζει περί πολέμου και ειρήνης. Ο Δημ. πιστεύει, όπως δήλωσε προηγουμένως (§28) ότι η επέμβαση στη Ρόδο είναι δίκαιη, αλλά, σύμφωνα με το σκεπτικό της προηγουμένης φράσεως, το δίκαιο μπορεί να το

καθορίσει και η απόφαση του Δήμου μιας ισχυρής πόλεως όπως η Αθήνα.

14. Και στο προοίμιο του κειμένου αυτού και σε άλλα

κείμενά του ο Δημ. επισημαίνει το γεγονός ότι οι Αθηναίοι της εποχής του, μολονότι γνωρίζουν ή και αποφασίζουν το ορθό, όμως αδρανούν και εφησυχάζουν φοβούμενοι κόπους, κινδύνους και έξοδα. Είναι αυτά προφανώς συμπτώματα παρακμής μιας πόλεως της οποίας οι πολίτες λίγο πριν από την έναρξη του Πελοποννησιακού πολέμου (431-404 π.Χ.) χαρακτηρίζονταν από τους αντιπάλους των νεωτεριστές, ταχύτατοι στη σύλληψη και εκτέλεση των σχεδίων, τολμηροί, αισιόδοξοι, ριψοκίνδυνοι, ακαταπρόνητοι, ανικανοποίητοι που δεν ησυχάζουν ποτέ ούτε τους άλλους αφήνουν σε ησυχία (Θουκ. Α, 70).

15. Ο Δημ. εκφράζει την αντίθεσή του στην απομονωτική πολιτική της μη επεμβάσεως που επικράτησε μετά τον Συμμαχικό πόλεμο. Φλογερός πατριώτης πιστεύει ότι οι Αθηναίοι, παρά την απογοητευτική εικόνα που παρουσιάζουν, μπορούν να ανασυστήσουν την παλαιά ναυτική τους ηγεμονία και ότι η περίπτωση της Ρόδου είναι μια λαμπρή ευκαιρία προς την κατεύθυνση αυτή. Μια επέμβαση για την αποκατάσταση της δημοκρατίας εκεί θα δώσει το μήνυμα ότι οι Αθηναίοι εξακολουθούν να είναι, όπως και πριν έναν αιώνα, οι εγγυητές της ελευθερίας και της δημοκρατίας οι οποίες κινδυνεύουν από τους βαρβάρους και τους ολιγαρχικούς.

16. Οι ρήτορες πάντοτε προσπαθούν να είναι ευχάριστοι στους ακροατές και, όταν κάποτε τους επικρίνουν, σπεύδουν αμέσως να τους κολακεύσουν. Ο Δημ. εδώ επικρίνει τους Αθηναίους ότι αδρανούν και διαπράττουν σφάλματα, συγχρόνως όμως τους

ικανοποιεί αποδίδοντας την ευθύνη στους κακούς συμβούλους τους οποίους μόνοι αυτοί απ' όλους τους ανθρώπους (υπερβολή) έχουν ν' αντιμετωπίσουν.

17. Η πολιτική ζωή μέσα στη δημοκρατική πολιτεία είναι ένας διαρκής αγώνας, η συνέλευση είναι ένας στίβος όπου υπάρχουν νίκες και πτώσεις και όπου η ορθή απόφαση δεν λαμβάνεται χωρίς αντιδράσεις (βλ. και σημ. 19).

18. Ο Δημ. επιτίθεται εναντίον των αντιπάλων του τους οποίους κατηγορεί, ούτε λίγο ούτε πολύ, για εσκεμμένη προδοτική συμπεριφορά. Τους θεωρεί πέμπτη φάλαγγα των εχθρών μέσα στην πόλη, τροχοπέδη στη λήψη ορθών αποφάσεων. Δεν είναι σαφές ποιους ακριβώς εννοεί. Ενδεχομένως αναφέρεται στη μετριοπαθή φιλειρηνική πολιτική παράταξη του Ευβούλου η οποία πρωταγωνιστεί στην πολιτική σκηνή από το 355 μέχρι το 346 π.Χ. Ο Εύβουλος φρόντισε για την εσωτερική οργάνωση και την οικονομική ανόρθωση της πόλεως χωρίς όμως να παραμελήσει τον εξοπλισμό της. Ο Δημ. διαφοροποιείται από τη φιλειρηνική πολιτική του Ευβούλου το 352 π.Χ. με τον λόγο του «Ύπερ Μεγαλοπολιτῶν».

19. «χωρίς αντίδραση»· στο κείμενο «ἀκονιτεί». Η λέξη παραπέμπει στους αθλητικούς αγώνες μέσα στην κόνιν (σκόνη) της κονίστρας. «Ἄκονιτεί» σημαίνει χωρίς να σκονιστεί ο αθλητής, δηλ. χωρίς αγώνα. Και σήμερα χρησιμοποιούμε την ίδια μεταφορά μιλώντας για «πολιτική κονίστρα».

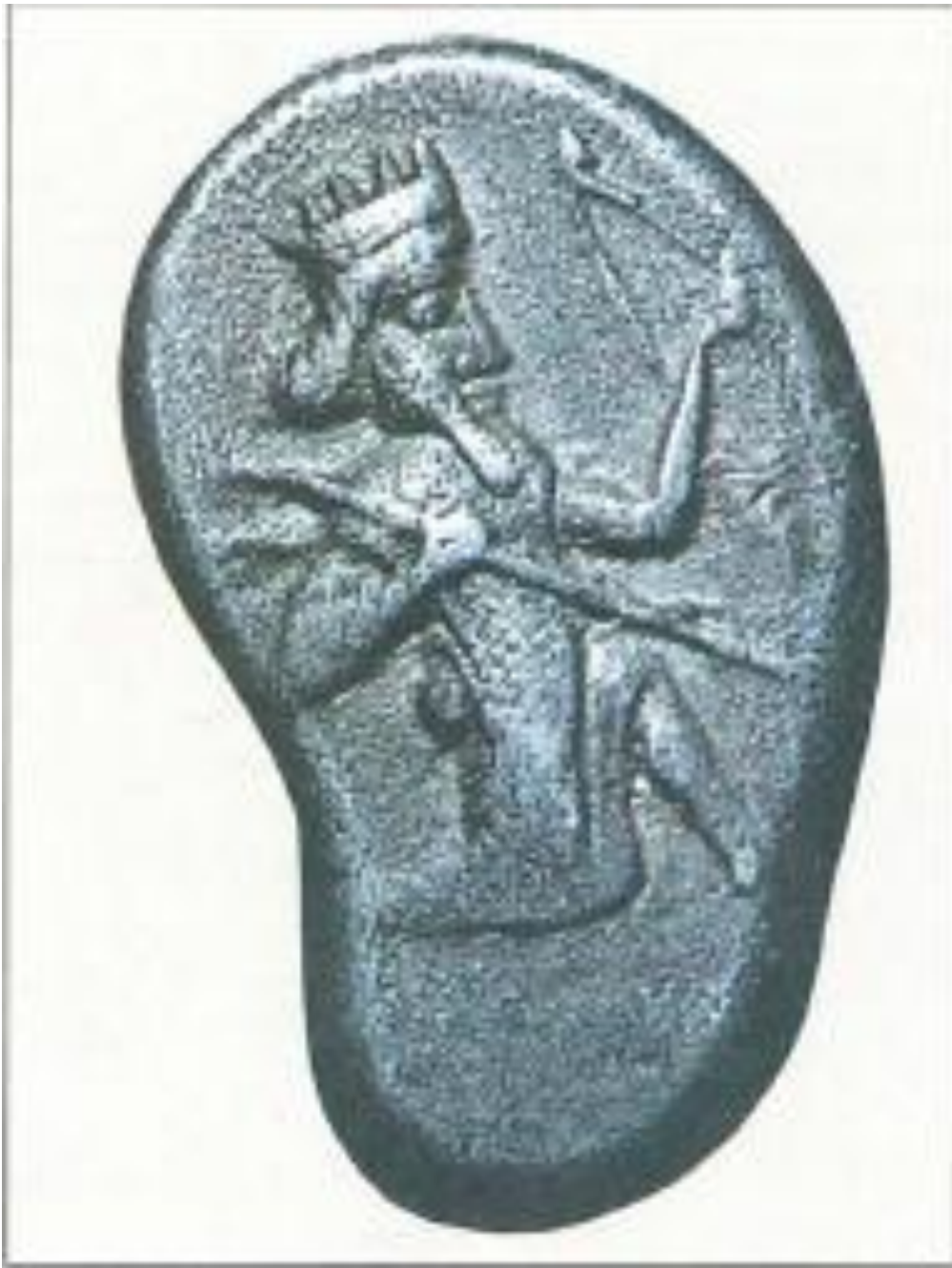
20. Κατηγορεί τους πολιτικούς του αντιπάλους ότι χρηματίζονται από τους εχθρούς της πόλεως οι οποίοι έτσι τους υπαγορεύουν την πολιτική που ακολουθούν. Είναι πασίγνωστο ότι και οι Πέρσες και ο Φίλιππος Β' χρησιμοποιούσαν συχνά τις «αργυρές λόγχες» όπου

δεν μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τις σιδερένιες. Πάντως εκτοξεύει τη φοβερή αυτή κατηγορία με την επιφύλαξη που εκφράζουν στο κείμενο τα επιρρήματα «ίσως» και «μάλιστα», διότι προφανώς, κι αν αυτό αληθεύει, δεν μπορεί να το αποδείξει. Η τακτική αυτή, της σπιλώσεως των αντιπάλων, δεν είναι άγνωστη βέβαια στη σύγχρονη προπαγάνδα που γνωρίζει ότι η επαναλαμβανόμενη κατηγορία, κι αν ακόμη δεν πείσει, αφήνει όμως στις ψυχές των ακροατών τη σκιά της αμφιβολίας.

21. Επιρρίπτει στους Αθηναίους την ευθύνη για την παρουσία στην πολιτική σκηνή ολιγαρχικών και κυρίως διότι αυτοί πολιτεύονται «άδεώς», δηλ. χωρίς τον φόβο της τιμωρίας. Αυτοί και λόγω των φρονημάτων τους δεν ευνοούν προφανώς την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη Ρόδο. Πολίτες με ολιγαρχικά φρονήματα υπήρχαν στην Αθήνα και είναι γνωστόν ότι η πόλη δοκίμασε την πικρή γεύση της ολιγαρχίας (Τετρακόσιοι-Τριάκοντα) τα τελευταία χρόνια του Πελοποννησιακού Πολέμου. Η πολιτική παράταξη του Ευβούλου που επικρατεί στην Αθήνα κατά την περίοδο της εκφωνήσεως του παρόντος λόγου περιλαμβάνει στους κόλπους της συντηρητικούς δημοκράτες, αλλά και μετριοπαθείς ολιγαρχικούς. Ο Δημ. επισημαίνει εδώ το γεγονός ότι η δημοκρατία γίνεται πολλές φορές θύμα καταχρήσεως των βασικών της αρχών, της ισότητας, της ελευθερίας, της ανεκτικότητας και της επιείκειας. Αυτό συμβαίνει, όταν δεν αυτοπροστατεύεται, αλλά από υπερβολική ανοχή ή ολιγωρία γίνεται ακουσίως σύμμαχος των εχθρών της, εσωτερικών και εξωτερικών. Αυτοί χρησιμοποιούν ως όπλα τις βασικές της αρχές για να τη φθείρουν. Ο ρήτορας εξακολουθεί να κολακεύει τους ακροατές του κατηγορώντας τους! Τους επιπλήττει: Είστε καλοί και γι' αυτό σας εκμεταλλεύονται!

22. Κατά τον ρήτορα οι «πολιτευόμενοι ὀλιγαρχικῶς» πρέπει να θεωρηθούν λιποτάκτες, διότι έχουν εγκαταλείψει την πατροπαράδοτη δημοκρατική παράταξη, όπως ακριβώς οι οπλίτες που εγκαταλείπουν την παράταξη στη μάχη. Τιμωρία της λιποταξίας στη μάχη ήταν η «ἀτιμία», η στέρηση δηλ. των πολιτικών δικαιωμάτων. Ο Δημ. ζητεί από τους Αθηναίους να καταστήσουν τους «ὀλιγαρχικῶς πολιτευομένους», ως λιποτάκτες της δημοκρατίας, «ἀτίμους τοῦ συμβουλευεῖν», να τους αφαιρέσουν δηλ. το δικαίωμα του λόγου στις συνελεύσεις. Πρόκειται βέβαια για αντιπολιτευτικό πυροτέχνημα, όπως το «δεν δικαιούσθε να ομιλείτε» που πολλές φορές ακούγεται στις σύγχρονες πολιτικές αντιπαραθέσεις. Προφανώς δεν πρέπει να δεχθούμε χωρίς επιφυλάξεις και τον χαρακτηρισμό όλων των αντιπάλων του ως ολιγαρχικῶν.

23. Η φράση «τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν» επαναλαμβάνεται τυπικά σε όλες τις συνθήκες συμμαχιῶν. Μορφή λιγότερο στενῆς συμμαχίας ἦταν η «ἐπιμαχία», συνθήκη δηλ. μεταξύ δύο κρατῶν που υποχρέωνε τα συμβαλλόμενα μέρη σε αμοιβαία βοήθεια μόνον στην περίπτωση ἐπιθέσεως ἐναντίον τους.

Δαρεικός με παράσταση τοξότη, το όπλο της Περσικής διπλωματίας (Εκδοτ. Αθηνών). Το 394 π.Χ. οι Πέρσες, δωροδοκώντας Αθηναίους και Θηβαίους δημαγωγούς, εδημιούργησαν αντιπερισπασμό κατά της Σπάρτης και ανάγκασαν τον Αγησίλαο να εγκαταλείψει την εκστρατεία του στη Μ. Ασία. Τότε αυτός είπε χαριτολογώντας: «Μυρίοις τοξόταις ὑπὸ βασιλέως ἔξελαύνομαι τῆς Ἀσίας».

Ασκήσεις

1. Η λέξη «NOMIMON», επισημαίνουν πολλοί, είναι καρκινική, είναι δυνατόν δηλ. να την αναγνώσουμε από τ' αριστερά προς τα δεξιά και αντιστρόφως με το ίδιο αποτέλεσμα. Θα μπορούσε η ειρωνική αυτή παρατήρηση ν' αποτελέσει σχόλιο των όσων λέγει ο Δημ. στην §25 και γιατί; Ποια είναι η άποψη της σοφιστικής (βλ. Εισαγωγή) για το ίδιο θέμα;
2. Στις παραγρ. 28-29 αντιμετωπίζεται το πρόβλημα της σχέσεως θετού και φυσικού δικαίου, νομιμότητας δηλ. και δικαιοσύνης. Ποια θα ήταν η απάντηση της Αντιγόνης σ' αυτόν τον προβληματισμό; (Βλ. Σοφοκλ. Ἄντιγόνη, στ. 449-457).
3. Πώς θα εξηγούσε ο Δημ. το γεγονός ότι οι αποφάσεις του Ο.Η.Ε. εφαρμόστηκαν πρόσφατα στην περίπτωση της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ, όχι όμως και στην αντίστοιχη περίπτωση της εισβολής των Τούρκων στην Κύπρο;
4. Ο Δημ. στις παραγρ. 32-33 (βλ. και σημ. 22) σε μια έκρηξη αγανακτήσεως ζητεί από τους Αθηναίους να μην κάνουν διάκριση μεταξύ πολίτη και οπλίτη, εκστρατείας και πολιτικής δράσεως. Ουσιαστικώς ζητεί να φιμωθούν οι αντίπαλοι του «ολιγαρχικοί». Νομίζετε ότι είναι δημοκρατική η «απαίτηση» αυτή; Πώς αντιμετωπίζουμε τα ζητήματα αυτά σήμερα στο δημοκρατικό μας πολίτευμα; Ποια σκοπιμότητα νομίζετε πως εξυπηρετούν παρόμοια ρητορικά «πυροτεχνήματα»;
5. Ο Δημ. χρησιμοποιεί πολύ συχνά το σχήμα της αντιθέσεως με το οποίο το νόημα γίνεται εναργέστερο. Στην τελευταία ημιπερίοδο της §33 υπάρχει μια χαρακτηριστική αντίθεση. Να αντιστοιχίσετε τις έννοιες των δύο σκελών της αντιθέσεως όπως υποδεικνύει το σχήμα:

τῶν μὲν συμμάχων
τὸν αὐτὸν ἐχθρὸν καὶ φίλον
τοὺς ὁμωμοκότας κρινεῖν
νομίζετ'
εὐνουστάτους

τῶν δὲ πολιτευόμενων
οὓς ἴστε ἡρημένους
τοὺς τῆς πόλεως ἐχθροὺς
τούτου πιστοτάτους
ἡγεῖσθε

Ἐγὼ, ὦ Δημόσθενες, δυσὶν ἡμέραις
ἀγωνισάμενος ἐν τῷ θεάτρῳ,
τάλαντον λήψομαι
μισθόν.

Ἐγὼ δέ, ὦ
Πῶλε, πέντε
τάλαντα μίαν ἡμέραν
σιωπήσας.

Κωμικογράφημα

Κείμενο

§34

Το σημαντικό είναι η ορθή πράξη

§35

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η υποχρέωση του «πράττειν ἄξια» της πόλεως και των προγόνων.

[34] Ἄλλα γὰρ οὐχ ὅ τι τις κατηγορήσει τούτων ἢ τοῖς ἄλλοις ὑμῖν ἐπιπλήξει χαλεπὸν εὐρεῖν, ἀλλ' ἀφ' ὁποίων λόγων ἢ πράξεως ποίας ἐπανορθώσεται τις ἂ νῦν οὐκ ὀρθῶς ἔχει, τοῦτ' ἔργον εὐρεῖν. ἴσως μὲν οὖν οὐδὲ τοῦ παρόντος καιροῦ περὶ πάντων λέγειν· ἀλλ' ἐὰν ἂ προήρησθε δυνηθῆτ' ἐπικυρῶσαι συμφερούση τινὶ πράξει, καὶ τ' ἄλλ' ἂν ἴσως καθ' ἓν ἀεὶ βέλτιον σχοίη. [35] ἐγὼ μὲν οὖν οἶμαι δεῖν ὑμᾶς ἀντιλαμβάνεσθαι τῶν πραγμάτων τούτων ἐρρωμένως, καὶ πράττειν ἄξια τῆς πόλεως, ἐνθυμουμένους ὅτι χαίрет' ἀκούοντες, ὅταν τις ἐπαινῇ τοὺς προγόνους ὑμῶν καὶ τὰ πεπραγμέν' ἐκείνοις διεξιῇ καὶ τὰ τρόπαια λέγη. νομίζετε τοίνυν ταῦτ' ἀναθεῖναι τοὺς προγόνους ὑμῶν οὐχ ἵνα θαυμάζητ' αὐτὰ θεωροῦντες, ἀλλ' ἵνα καὶ μιμῆσθε τὰς τῶν ἀναθέντων ἀρετάς.

γλωσσικά σχόλια

[34] Ἄλλα γὰρ... ἔργον εὐρεῖν Η περίοδος είναι περίτεχνα κατασκευασμένη. Χαρακτηριστικά της συντάξεως το υπερβατό, η επανάληψη του εὐρεῖν (έμφαση) και το χιαστό (ποίων λόγων - πράξεως ποίας) ὅ,τι τις κατηγορήσει... ἢ (ὅ,τι) ἐπιπλήξει... ἀφ' ὁποίων

λόγων (ἐπανορθώσεται) ἢ (ἀπὸ) ποίας πράξεως ποίας ἐπανορθώσεται οι προτάσεις πλάγ. ερωτηματικές, αντικείμενα του εὐρεῖν

τοῖς ἄλλοις ὑμῖν το ὑμῖν ἔμμεσο αντικ. στο ἐπιπλήξει. Ἄμεσο αντικ. το ὄ,τι. τοῖς ἄλλοις, δοτ. της αιτίας ἢ της αναφοράς στο ἐπιπλήξει. (Ποιες επικρίσεις θα διατυπώσκει για τα υπόλοιπα (θέματα) εἰς βάρος σας). Πολλοί αποδίδουν το ἄλλοις στο ὑμῖν (τους ἄλλους, εσάς)

ἐπανορθοῦμαι τι επαναφέρω κάτι στην προηγούμενη φυσική (ορθή) του θέσης, επανορθώνω, διορθώνω

τοῦτ' ἔργον εὐρεῖν το δεικτ. τοῦτ' επαναλαμβάνει (ρητορική ἔμφαση) τα αντικ. του εὐρεῖν, που εἶναι οι πλάγ. ερωτ. προτάσεις ἀφ' ὁποίων λόγων ἢ πράξεως ποίας ἐπανορθώσεται.

ἔργον (ἐστί) απρόσ. ἔκφραση, αντίστοιχη προς το προηγ. χαλεπόν (ἐστί)· εἶναι δύσκολο, επίπονο

ἃ προήρησθε (β' πληθ. παρακμ. του ρ. προαιρέομαι, -οῦμαι) αυτά που ἤδη ἔχετε αποφασίσει

ἐπικυρῶσαι· ἐπικυρῶ, -ῶ (κῦρος = δύναμη, ασφάλεια, εγγύηση) επικυρώνω, επιβεβαιώνω, επισφραγίζω

καθ' ἓν αἰεὶ το καθένα με τη σειρά του

καὶ τᾶλλ' ἂν ἴσως... σχοιῆ η πρόταση εἶναι κυρία. Ο καὶ εἶναι προσθετικός, ὄχι συμπλεκτικός

[35] ἀντιλαμβάνομαι τινος επιλαμβάνομαι, παίρνω στα χέρια μου, καταπιάνομαι (πρβλ. το εκκλησιαστικό αντιλαβοῦ, σῶσον κ.λπ.)

ἐρρωμένως με ανδρεία, με σθένος. Το επίρρημα από τη μετοχή παθητ. παρακμ. του ρ. ῥώννυμι (δυναμώνω, ενισχύω) ἐρρωμένος = ρωμαλέος, ισχυρός. Το αντίθ. ἄρρωστος

διεξίη γ' εν. υποτ. ενεστ. του ρ. διέξειμι (διά-έξ- εἶμι). διεξέρχομαι, διηγούμαι, μνημονεύω λεπτομερώς (διεξοδικῶς)

ἐπαινῆ... καὶ διεξίη... καὶ λέγη σχ. πολυσύνδετο και ομοιοτέλετο

ἀναθεῖναι απρμφ. αορ. β' του ρ. ἀνατίθημι

νομίζετε προστακτική

ερμηνευτικά σχόλια

[34] Ἄλλὰ γὰρ οὐχ ὄ,τι... λέγειν διακόπτει τον χείμαρρο των επικρίσεων με το συνηθισμένο στους ρητορικούς λόγους σχήμα της παραλείψεως, υποσιωπήσεως ή παρασιωπήσεως. Το σχήμα αυτό το χρησιμοποιούμε συχνά και στον καθημερινό λόγο (π.χ. έχω να 'πω πολλά, αλλά επί του παρόντος αρκούν αυτά ή θα έλεγα κάτι, αλλά έχει χάρη που... ή τι να σου 'πω, «**θοῦ, Κύριε, φυλακὴν τῷ στόματί μου**» κ.λπ.). Είναι ένα ρητορικό τέχνασμα· με το πρόσχημα ότι παραλείπεται κάτι υποβάλλονται στον ακροατή ποικίλες σκέψεις και υπόνοιες.

κατηγορῶ-ἐπιπλήττω παρατηρεῖτε τη διαφορά της σημασίας των ρημάτων: Κατηγορῶ σημαίνει απαγγέλλω κατηγορία για κάποιο σοβαρό παράπτωμα ή έγκλημα. Ἐπιπλήττω σημαίνει απλῶς επιτιμῶ, επικρίνω, ψέγω, αποδοκιμάζω κάποιον για ελαφρό

παράπτωμα, αβλεψία, αμέλεια ή παράλειψη. Και σήμερα η «επίπληξη» είναι η επιεικέστερη πειθαρχική ποινή.

Ο ρήτορας επαναλαμβάνει επομένως την άποψη ότι ναι μεν οι ολιγαρχικώς πολιτευόμενοι έχουν τη βασική ευθύνη, αλλά και οι λοιποί Αθηναίοι δεν είναι τελείως ανεύθυνοι. Γι' αυτό πρέπει να «επανορθώσουν».

ἀλλ' ἀφ' ὁποίων λόγων... βέλτιον σχοίη

επαναλαμβάνει όσα και στο προοίμιο και σε άλλα σημεία ετόνισε. Εμμέσως δηλαδή, παρά τα όσα μόλις στην προηγούμενη πρόταση λέγει, επιπλήττει τους Αθηναίους για την αδράνειά τους στην εκτέλεση των αποφάσεων. Όμως και ο ίδιος λέγοντας ότι δεν είναι της παρούσης στιγμής «περὶ πάντων λέγειν», ζητεί να καλύψει ένα βασικό μειονέκτημα του λόγου του, την έλλειψη δηλ. πρακτικού μέρους. Ενώ δηλ. προτείνει την πραγματοποίηση μιας στρατιωτικής επιχειρήσεως, δεν εκθέτει ένα σχέδιο ενεργείας, δεν υποδεικνύει τους πόρους, τις απαιτούμενες στρατιωτικές δυνάμεις, τις πιθανές δυσκολίες και επιπτώσεις. Φαίνεται ότι ανέλαβε να μιλήσει υπέρ των Ροδίων δημοκρατικών γνωρίζοντας ότι, όπως είχαν τα πολιτικά πράγματα στην Ελλάδα και την Αθήνα τότε, δεν ήταν πιθανή η πραγματοποίηση μιας εκστρατείας στη Ρόδο. Εξ άλλου όπως φαίνεται από το «ἄ προήρησθε» υπήρχαν πολλές εκκρεμότητες ως προς την εκτέλεση προηγούμενων αποφάσεων, ώστε να πάρει τη σειρά του και το θέμα της Ρόδου. Πράγματι η Ρόδος εξακολουθεί να κατέχεται το 346 π.Χ. από τον διάδοχο της Αρτεμισίας Ιδριέα. Προφανώς οι Ρόδιοι δημοκρατικοί ανέθεσαν στον Δημοσθένη την υποστήριξη του αιτήματός τους γνωρίζοντας τις πολιτικές του θέσεις και αυτός δεν άφησε ανεκμετάλλευτη την ευκαιρία να δώσει το

πολιτικό του στίγμα τονίζοντας τις διαφορές του με την επικρατούσα πολιτική παράταξη του Ευβούλου. Η προσπάθειά του να καθησυχάσει τους Αθηναίους ως προς τον περσικό κίνδυνο απέβλεπε ίσως και στο να στρέψει τα βλέμματα του λαού στις επικίνδυνες δραστηριότητες του Φιλίππου τις οποίες ευνοούσε η πολιτική του απομονωτισμού και της μη επεμβάσεως. Επισημαίνοντας τις επιπτώσεις της πολιτικής αυτής η οποία ευνοούσε την επικράτηση των ολιγαρχικών καθεστώτων, προβαίνει σε ένα πανδημοκρατικό προσκλητήριο για την ενότητα των δημοκρατικών δυνάμεων και τη σωτηρία της δημοκρατίας.

[35] Ήδη από την §30 ο λόγος άρχισε να τείνει προς τον επίλογο που είναι η §35.

ἄξια τῆς πόλεως οἱ Αθηναῖοι, καὶ δικαίως, ἦσαν υπερήφανοι ὡς πολῖτες πόλεως που εἶχε χαρακτηρισθεῖ «δαιμόνιον πτολίεθρον», «Ἑλλάδος ἔρεισμα», «πρυτανεῖον τῆς σοφίας» κ.λπ. Αυτό όμως συνεπαγόταν και αυξημένες ευθύνες, το «ἄξια τῆς πόλεως πράττειν». Ο Δημ. επομένως απευθύνεται στη φιλοτιμία των συμπολιτῶν του των οποίων η νωθρότητα δεν αρμόζει στη λαμπρή ἱστορία μιας πόλεως που βασικό της χαρακτηριστικό ἦταν το «ἀντιλαμβάνεσθαι ἐρρωμένως τῶν πραγμάτων».

χαίρετ' ἀκούοντες... λέγη αναφέρεται στους πανηγυρικούς ή τους επιτάφιους λόγους τους οποίους εκφωνούσαν σε διάφορες περιστάσεις επιφανείς πολῖτες με ρητορικές ικανότητες. Κοινός τόπος των λόγων αυτών ἦταν ο ἔπαινος της Αττικής γῆς και των προγόνων, των θεσμών της πόλεως, της φιλοπατρίας και των κατορθωμάτων των πολιτῶν της από τους

μυθικούς ακόμη χρόνους. Τα συνήθως υπερβολικά αυτά εγκώμια άκουγαν οι Αθηναίοι με ιδιαίτερη ικανοποίηση και υπερηφάνεια (βλ. στο τέλος του βιβλίου σχετικό κείμενο από τον Πλατωνικό «Μενέξενο»).

τὰ τρόπαια ἦσαν πρόχειρα, σπανίως μονιμότερα, μνημεία τα οποία ἔστηναν στο πεδίο της μάχης οι νικητές ως σύμβολα της τροπῆς, της ἡττας δηλ. και φυγῆς των αντιπάλων. Τα αποτελούσαν ασπίδες, περικεφαλαίες και άλλα όπλα των πεσόντων εχθρών κρεμασμένα συνήθως σε δέντρα ή ξύλινους στύλους. Τα αφιέρωναν στον «Τροπαῖον» Δία και ἦσαν απαραβίαστα. Τα χρησιμοποιούμενα στα κείμενα ρήματα είναι στήσαι, θεῖναι, ἰδρῦσαι, ἐγεῖραι (τρόπαιον). Συνηθισμένη είναι σήμερα η φράση «νικητής και τροπαιούχος». «Τροπαιοφόρος» επίσης αποκαλείται ο Άγιος Γεώργιος που απεικονίζεται ἑφιππος και δρακοντοκτόνος στις σημαίες του σύγχρονου Ελληνικού πεζικού.

οὐχ ἵνα θαυμάζητε... ἀλλ' ἵνα καὶ μιμῆσθε (σχῆμα αντιθέσεως). Η προτροπή γενικώς είναι συνηθισμένο στοιχείο του επιλόγου. Η προτροπή προς μίμηση των προγόνων συνηθίζεται και σήμερα στους πανηγυρικούς λόγους των εθνικών εορτών.

Ασκήσεις

1) δυνηθῆτ', ἐπαινῆ, διεξίη, λέγη, θαυμάζητ', μιμῆσθε: να γίνει εγκλιτική αντικατάσταση.

ΟΡΙΣΤΙΚΗ	ΥΠΟΤΑΚΤΙΚΗ	ΕΥΚΤΙΚΗ	ΠΡΟΣΤΑΚΤΙΚΗ
	δυνηθῆτε		
	ἐπαινῆ		
	διεξίη		
	λέγη		
	θαυμάζητε		
	μιμῆσθε		

2) τοῦ παρόντος καιροῦ: να κλιθούν μαζί.

3) κατηγορήσει-ἐπιπλήξει, (οὐ) χαλεπὸν εὐρεῖν - ἔργον εὐρεῖν, ἐπαινῆ - διεξίη - λέγη: τι νομίζετε ότι προσφέρουν στον λόγο από αισθητική και σημασιολογική άποψη τα συνώνυμα; Προσέχοντας τις διαφορές στη σύνταξη και τη σημασία να αντιστοιχίσετε τις φράσεις των δύο στηλών στην άσκηση που ακολουθεί:

κατηγορῶ	κόλακα
ἐπιπλήττω	τὴν ἀλήθειαν
οὐ χαλεπὸν εὐρεῖν	τὸν ἀγαθὸν αὐλητὴν
ἔργον εὐρεῖν	ὃ οἶδα
ἐπαινῶ	τὰς Ἡροδότου ιστορίας
διεξέρχομαι	τῷ νεανίσκῳ τὴν ἀύθαδίαν
λέγω	τοῦ προδότου

4) Να επισημάνετε στην §35 τα στοιχεία του επιλόγου όπως αυτά σημειώνονται στην εισαγωγή.

Γενική θεώρηση του λόγου

1) Οι ρήτορες που συμβουλεύουν τη διεξαγωγή μιας πολεμικής επιχειρήσεως χρησιμοποιούν συνήθως τα εξής επιχειρήματα:

α'. Ότι ο πόλεμος είναι δίκαιος και αμυντικός

β'. Ότι μεγάλος είναι ο κίνδυνος, αν δεν επισπευσθεί

γ'. Ότι ο αντίπαλος είναι κατώτερος

δ'. Ότι η δύναμη της πόλεως του ρήτορα είναι ανώτερη

ε'. Τα αγαθά που θα προκύψουν από την επιχείρηση

ς'. Η προαιώνια έχθρα με τον αντίπαλο

ζ'. Η διαβολή των φιλειρηνικών πολιτικών αντιπάλων.

Ποια από τα επιχειρήματα αυτά χρησιμοποιεί ο

Δημοσθένης και σε ποια σημεία του λόγου;

2) Αν το 351 π.Χ. παρακολουθούσατε και σεις ως Αθηναίοι πολίτες τη συνεδρίαση αυτή της Εκκλησίας του Δήμου, θα είχατε πεισθεί ή όχι από τα επιχειρήματα του Δημοσθένη; Να εξηγήσετε τους λόγους.

3) Μπορείτε να συντάξετε το σχέδιο ενός λόγου που θ' απαντούσε στον λόγο του Δημοσθένη; Για να διευκολυνθείτε μπορείτε ν' ακολουθήσετε τη διάρθρωση του λόγου του όπως εκτίθεται στην εισαγωγή.

4) Διαβάζοντας τον λόγον αυτόν σχηματίσατε την εντύπωση ότι ο Δημοσθένης είναι δημοκράτης, γιατί είναι πατριώτης ή πατριώτης, γιατί είναι δημοκράτης; Μήπως δεν μπορεί να τεθεί ένα τέτοιο δίλημμα;

5) Είναι ο Δημοσθένης φιλοπόλεμος πολιτικός;

6) Οι Αθηναίοι, όπως γνωρίζουμε, δεν ακολούθησαν τη συμβουλή του Δημοσθένη και η εκστρατεία στη Ρόδο δεν έγινε. Υπάρχουν ενδείξεις στο κείμενο πως ο Δημοσθένης γνώριζε από πριν ότι ο λόγος του δεν θα

είχε το προσδοκώμενο αποτέλεσμα (βλ. σχετικό σχόλιο στην §34). Τον ίδιον απελπισμένον αγώνα διεξήγαγε μέχρι το τέλος της ζωής του κατά του Φιλίππου και των Μακεδόνων. Πώς εξηγείτε τη στάση αυτή; Είναι απλώς ισχυρογνωμοσύνη, δονκιχωτισμός ή πώς θα μπορούσε να δικαιωθεί υπό τις προϋποθέσεις αυτές ο αγώνας μιας ολόκληρης ζωής;

7) Με την τρομπέτα του ο Λούις Άρμστρονγκ συνόδεψε μια διασκευή λόγων του Γερμανού διανοούμενου Μάρτιν Νίμελερ που αφορούσαν την αδράνεια της «σιωπηλής πλειοψηφίας» την εποχή του Γ' Ράιχ: «Κάποτε ήρθανε και πιάσαν τους Εβραίους· εσιώπησα, γιατί δεν ήμουν Εβραίος. Ύστερα πιάσαν τους επαναστάτες· δεν μίλησα γιατί ήμουν φιλήσυχος πολίτης. Ήρθαν μετά και πήραν τους Χριστιανούς· πάλι δεν μίλησα· ποιος νοιάζεται για θρησκείες και άλλα τέτοια! Στο τέλος ήρθανε και πήρανε κι εμένα.

Εσιώπησα, δεν φώναξα, έσκυψα το κεφάλι. Δεν ζήτησα βοήθεια, γιατί τότε που ήταν να κραυγάσω, να διαμαρτυρηθώ, να παλέψω, συνέχιζα αδιάφορος τη σκυφτή μου ζωή».

Πού και για ποιο θέμα εκφράζει ο Δημοσθένης μια παρόμοια άποψη; Νομίζετε πως είναι αυτό ένα πολιτικό μήνυμα που μας αφορά σήμερα;

Η Αρχαία Μεσσηνία το 369 π.Χ. (Εκδ. Αθηνών)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ 2ου ΤΟΜΟΥ

ΔΗΜΟΣΘΕΝΟΥΣ ΛΟΓΟΙ

Βίος - έργο του Δημοσθένη - αξία του έργου του...σελ.9

Α΄ Ὑπὲρ τῆς Ῥοδίων Ἐλευθερίας

Εισαγωγή.....σελ.22

Κείμενο – Σχόλια – Μεταφράσεις – Ασκήσεις.....σελ 29

Με απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου και του Λυκείου τυπώνονται από τον Οργανισμό Εκδόσεως Διδακτι-κών Βιβλίων και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν βιβλιόσημο προς απόδειξη της γνησιότητάς τους. Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δε φέρει βιβλιόσημο, θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7, του Νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946, 108, Α΄).

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου.